

Nuorten aikuisten valikoituminen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen

Minna Karhunen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
2021

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Nuorten aikuisten valikoituminen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen

Tekijä: Minna Karhunen

Koulutusohjelma: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu

Sivumäärä: 102

Vuosi: 2021

Tiivistelmä:

Tutkielma käsitteli nuorten aikuisten valikoitumista sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen. Käsitteellisenä viitekehyksenä toimi institutionaalinen raja. Sekä sosiaaliseen kuntoutukseen että nuoriin aikuisiin liittyvä tutkimus on ajankohtaista ja sille on tarvetta. Kuntoutuskentässä on tapahtumassa muutoksia ja sosiaalinen kuntoutus etsii entistä vahvemmin paikkaansa. Uudistettu sosiaalihuoltolaki tuli voimaan vuonna 2015. Tällöin sosiaalinen kuntoutus kirjattiin ensimmäistä kertaa kirjattu lainsäädäntöön.

Tutkimusongelmana oli selvittää, miksi sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuus jonkun nuoren aikuisen kohdalla alkaa ja toisen kohdalla taas ei. Tutkimusongelmaan etsittiin vastausta seuraavien kysymysten avulla: 1. Mitkä tekijät edistävät tai poissulkevat nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamista? 2. Mitä asiakkuuden alkamisen eli institutionaalisen rajan ylittymisen tunnistettavat tekijät tai valikoitumisprosessit ovat? Tutkielma on laadullinen tutkimus, jonka aineiston analyysimenetelmänä oli aineistolähtöinen teemoittelu. Tutkielman aineisto koostui Kelan rahoittamaan tutkimushankkeeseen ”Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa” kerätyistä työntekijöiden ryhmähaastatteluista. Tutkimushankkeen kohderyhmänä olivat 18–25 -vuotiaat nuoret aikuiset. Ryhmähaastatteluja oli neljä, joista rajattiin yksi osa-aineisto käyttöön.

Aineiston analyysin perusteella sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiseen vaikuttavat tekijät voitiin jakaa kolmeen pääluokkaan: yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään; sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin; sekä nuoreen itseensä liittyviin tekijöihin. Sosiaalisen kuntoutuksen institutionaaliseen rajaan liittyi aineiston perusteella yhtäläisyyksiä lastensuojelun institutionaaliseen rajaan.

Sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalinen raja näyttäytyi aineiston perusteella tilannekohtaisesti määrittävänä. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuus paikallistui vahvimmin tilanteisiin, joissa arki ei toimi ja nuoren aikuisen elämänsä ei etene yhteiskunnassa vallitsevien normatiivisten odotusten mukaisesti. Rajan ylittyminen edellytti myös, että sosiaalista kuntoutusta tarvitseva nuori tunnistettiin ja saavutettiin. Tässä toimijoiden välinen yhteistyö oli merkittävässä roolissa.

Avainsanat: sosiaalinen kuntoutus, nuoret aikuiset, teemoittelu, ryhmähaastattelu

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi   x

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi   (vain Lappia koskevat)

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Sosiaalinen kuntoutus tutkimuskohteena	4
2.1 Sosiaalinen kuntoutus käsitteenä.....	4
2.2 Nuoret aikuiset sosiaalisen kuntoutuksen tutkimuksessa	10
2.3 Institutionaalinen raja tutkimuskäsitteenä ja tulkintana	13
3 Tutkimuksen toteuttaminen.....	17
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	17
3.2 Aineistolähtöinen teemoittelu tutkimusmenetelmänä	19
3.3 Aineiston kerääminen ja kuvaus.....	21
3.4 Aineiston analyysi	23
3.5 Tutkimuksen eettisyys	29
4 Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuus nuorilla aikuisilla	34
4.1 Asiakkuuden alkamista edistävät tekijät	36
4.2 Asiakkuudesta poissulkevat tekijät	61
5 Institutionaalisen rajan merkitys nuorten aikuisten sosiaalisessa kuntoutuksessa.....	83
6 Pohdinta.....	90
Lähteet.....	94

Kuviot:

Kuvio 1. Asiakkuuden alkamista edistävien tekijöiden pää- ja alaluokat.	37
Kuvio 2. Yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edistämässä.....	38
Kuvio 3. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edistämässä.....	46
Kuvio 4. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edistämässä.....	58
Kuvio 5. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevien tekijöiden pääluokat.	63
Kuvio 6. Yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevinä tekijöinä.	64
Kuvio 7. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevinä tekijöinä.	70
Kuvio 8. Nuoreen liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevinä tekijöinä.	75

1 Johdanto

Pidän hyvin mielenkiintoisena sitä muutosta, mikä kuntoutuskentällä on tapahtunut viimeisinä vuosikymmeninä. Pitkään kuntoutus on nähty hyvin medikaalisesti, mutta nykyään sitä tarkastellaan myös muista ulottuvuuksista käsin. Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeellisuus on tunnustettu kuntoutuskentässä vuonna 2015 tapahtuneen sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä. Tällöin sosiaalinen kuntoutus kirjattiin ensimmäistä kertaa lakiin (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301).

Pro gradu -tutkielmani täydentää osaltaan käsitystä siitä, mikä ymmärretään sosiaalisesti kuntoutukseksi ja siten tarkentaa ja tuo esiin käsitteen tämänhetkistä ymmärrystä. Lisäksi se tekee näkyväksi sitä, miten tietyllä maantieteellisellä alueella nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuus syntyy. Eri puolilla Suomea nuorten aikuisten sosiaalinen kuntoutus saatetaan järjestää eri tavalla ja kriteerit asiakkuuden syntyyn voivat olla toisistaan poikkeavat. Kun tiedetään, miten asiakkuus yhdessä paikassa syntyy, voidaan siihen verrata toisen paikan toimintatapoja. Tämä mahdollistaa osaltaan sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen nykyistä yhdenvertaisemmaksi.

Tutkielmani vastaa ajankohtaisiin tiedontarpeisiin, sillä sosiaalisen kuntoutuksen kysymykset ovat ajankohtaisia kuntoutusjärjestelmän, sosiaalialan ja sosiaalityön ollessa murroksessa ja sisällöllisten sekä rakenteellisten muutosten kohteena (Lindh ym. 2018b, 8). Lisäksi nuorista aikuisista hyvinvointipalvelujen käyttäjinä kaivataan lisää tutkimustietoa. Sanna Aaltonen ja Antti Kivijärvi (2018) ovat tunnistaneet nuoria aikuisia palveluiden asiakkaina koskevan kasvaneen tutkimustiedon tarpeen taustalta muutoksia nuoruudessa, palvelujärjestelmässä ja työmarkkinoilla.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen nuorten aikuisten valikoitumista sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiksi. Määrittelen nuoret aikuiset käyttämäni aineiston perusteella 18–25 -vuotiaiksi. Luettavuuden vuoksi käytän heistä rinnakkain nimityksiä nuoret aikuiset tai nuoret. Tarkastelen tutkittavaa ilmiötä Rovaniemellä, Kittilässä ja Inarissa nuorten sosiaalisen kuntoutuksen parissa toimivilta työntekijöiltä kerättyjen

ryhmähaastattelujen pohjalta. Tutkimusaineisto on alun perin kerätty Marjo Romakkaniemen, Jari Lindhin ja Merja Laitisen (2018) tutkimukseen Kelan rahoittamassa tutkimushankkeessa ”Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa”. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat 18–25 -vuotiaat nuoret aikuiset. (Romakkaniemi ym. 2018.)

Kiinnostukseni sosiaaliseen kuntoutukseen heräsi, kun kuulin Lapin yliopistossa käynnissä olevista sosiaalisen kuntoutuksen hankkeista. Syrjäytyminen, köyhyys, osattomuus sekä mielenterveyteen ja päihteisiin liittyvät ongelmat ovat aina kiinnostaneet minua ja olen kiinnostunut siitä, miten kaikille voitaisiin taata yhtäläiset mahdollisuudet hyvään elämään ja hyvinvointiin. Lähipiiriini kuuluu nuoria ja osin olen nähnyt sitä kamppailua, mitä osa nuorista käy etsiessään paikkaansa yhteiskunnassa. Vaikka tämä tutkielma liittyy siihen, miten nuorten aikuisten asiakkuus sosiaaliseen kuntoutukseen syntyy, koen siinä olevan myös yhtäläisyyttä siihen, miten yleisesti uusliberalistisessa yhteiskunnassa mahdollistuu pääsy eri julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen piiriin. Mielestäni on tärkeää tuoda esille niitä asioita, jotka toisaalta mahdollistavat ja toisaalta estävät nuorten aikuisten pääsyä sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin.

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin pääseminen ei ole itsestäänselvyys. Osa palveluita tarvitsevista nuorista rajautuu niiden ulkopuolelle myös tilanteissa, joissa he itse kokevat tarvitsevansa sosiaalisen kuntoutuksen palveluja. Tutkielmani avulla pyrin tuomaan esille tekijöitä, jotka rajaavat nuoria aikuisia sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen ulkopuolelle. Näiden tekijöiden tunnistaminen voi auttaa kehittämään palveluita niin, että useammat näitä palveluita tarvitsevat nuoret voisivat niitä saada. Tavoitteenani on kuvata sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edeltävää valikoitumisprosessia.

Tutkielmassani taustoitin ensin tutkittavaa ilmiötä. Luvussa kaksi avaan sosiaalisen kuntoutuksen ja institutionaalisen rajan käsitteitä. Kerron nuorten aikuisten sosiaalisesta kuntoutuksesta tutkimuskohteena ja institutionaalisen rajan soveltamisesta tässä tutkielmassa. Luvussa kolme keskityn tutkimuksen toteuttamiseen: tarkennan tutkimustehtävää ja tutkimuskysymystä ja kerron käyttämästäni tutkimusmenetelmästä. Lisäksi kuvaan tutkimusaineistoa ja sen analyysia. Luvun lopuksi

pohdin tutkimusprosessiini liittyviä eettisiä kysymyksiä. Luvuissa neljä ja viisi esittelen tutkimustulokset. Päätän tutkielmani pohdintalukuun, jossa käsittelen tutkielman sujumista, tutkimustuloksia suhteessa tavoitteisiin ja tutkielman myötä heränneitä ajatuksia.

2 Sosiaalinen kuntoutus tutkimuskohteena

2.1 Sosiaalinen kuntoutus käsitteenä

Sosiaalinen kuntoutus on käsitteenä monimerkityksinen huolimatta siitä, että sitä on käytetty jo 1950-luvulta lähtien. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä keskusteltiin erityisesti 1970–1980 -luvulla, jolloin käsitteen sisältöä yritettiin tarkentaa. Sittemmin käsitteen sisällöllinen selventäminen jäi vähäisemmäksi (Haimi & Kahilainen 2012), kunnes jälleen 2000-luvulla keskustelu kiihtyi ja sosiaalista kuntoutusta alettiin tutkia enemmän (Väisänen 2018, 19). Vuonna 2015 voimaan tulleessa sosiaalihuoltolaissa sosiaalinen kuntoutus kirjattiin ensimmäistä kertaa lakiin (SHL 1301/2014). Lakiuudistusta voidaan pitää tärkeänä virstanpylväänä, sillä sen myötä työ- ja toimintakykyyn vaikuttavat sosiaaliset tekijät nähdään riittävinä kuntoutukseen pääsemisen kriteereinä. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarve ei näin ollen perustu diagnoosiin. (Palola 2012; Lindh ym. 2018b, 8.)

Sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014) 17 §:n mukaan sosiaalinen kuntoutus on tehostettua tukea, jolla pyritään vahvistamaan sosiaalista toimintakykyä, torjumaan syrjäytymistä ja edistämään osallisuutta. Sosiaalista kuntoutusta annetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen kautta. Laki määrittää sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluviksi sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittämisen, kuntoutusneuvonnan ja -ohjauksen sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittamisen, valmennuksen arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan, ryhmätoiminnan ja tuen sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin ja muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet. Sosiaalihuoltolain 17 §:ään on kirjattu erikseen, että nuorten sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena on tukea nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistä näiden keskeyttämistä.

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä on aikojen saatossa luonnehdittu eri tavoin (Romakkaniemi ym. 2018, 17). Sen on nähty olevan kaiken kuntoutuksen sisältävä kattokäsite tai periaate, joka läpäisee kuntoutustoimintaa. Toisaalta sosiaalista kuntoutusta on pidetty kuntoutuksen ylijäämäkäsitteenä, johon on voitu sisällyttää se, mikä ei ole sisällynyt muuhun kuntoutukseen. (Haimi & Kahilainen 2012.) Sosiaalisen

kuntoutuksen käsitettä on lähestytty myös sosiaalisen käsitteen ymmärryksen kautta (Haimi & Kahilainen 2012; Kananoja 2012; Haapakoski 2018; Lindh ym. 2018b; Piirainen ym. 2018, 98-99), palveluna (Väisänen 2018), tavoitteena (Kananoja 2012; Väisänen 2018) tai keinona (Kananoja 2012) sekä kohderyhmittäin (Hinkka ym. 2006). Laajasti ymmärrettynä monenlaiset syrjäytymistä ehkäisevät ja toimintakykyä vahvistavat toimet, osallisuuden lisääminen ja elämänhallinnan tukeminen on nähty sosiaalisena kuntoutuksena (Tuusa ja Ala-Kauhaluoma 2014; SHL 1301/2014, 17 §). Sosiaalihuoltolain muutoksen (SHL 1301/2014) myötä sosiaalista kuntoutusta on tarkasteltu vihdoin enenevästi omana kuntoutuksen osa-alueenaan.

Lähestyttäessä sosiaalista kuntoutusta sen kautta, miten käsite *sosiaalinen* mielletään, on ymmärrettävää, että sosiaalinen kuntoutus on nähty kaikessa kuntoutuksessa läsnäolevana sosiaalisena (Haimi & Kahilainen 2012). Käsitteenä sosiaalinen on kuntoutuksessa ymmärretty eri aikoina eri painotuksin (Lindh ym. 2018b, 7). 1950-luvulta alkaen sosiaalinen toimintakyky on nähty olennaisena osana kuntoutuksen tehtävää (Kannasoja 2013; Järvikoski 2014). 1980-luvulta lähtien sosiaalinen integraatio on usein ollut osana kuntoutuksen tavoitteita (Järvikoski 2014, 12). Nykyään kuntoutukseen liittyvässä keskustelussa keskiössä on sosiaalinen osallisuus (Järvikoski 2014, 12; Lindh 2018b, 7-8).

Aulikki Kananoja (2012, 36) on esitellyt käsitteen sosiaalista ymmärrystä artikkelissaan. Sosiaalisuutta on tarkasteltu esimerkiksi etymologiasta käsin (Kuusi 1931) tai ihmisen lajityypillisenä piirteenä (Tuomela & Mäkelä 2011). Raimo Tuomelan ja Pekka Mäkelän (2011, 87-88) mukaan ihmiset ovat sillä tavalla sosiaalisia, että heillä on luonnostaan pyrkimys toimia yhdessä jopa sellaisissa ryhmissä, joissa suora vastavuoroisuus ei välttämättä mahdollistu. Ihmisten on sosiaalisuutensa vuoksi mahdollista toimia myös tuntemattomien henkilöiden kanssa. Kananoja (mt., 36) jatkaa tämän sosiaalisen ymmärtämistä ja kehittelyä niin, että hän näkee sosiaalisen kuntoutuksen olevan tai sen tarpeen liittyvän tilanteisiin, joissa tämä ihmisen sosiaalinen on jollakin tapaa vahingoittunut, estynyt tai alkujaankin heikosti kehittynyt. Näin ollen sosiaalisen kuntoutuksen tarve voi johtua sairauden tai vammaisuuden vuoksi tai sosiaalisen ulottuvuuden vaurion vuoksi. Sosiaalisen ulottuvuuden vaurioina Kananoja (mt., 36)

mainitsee esimerkiksi rikoksen tehneet, päihteiden ongelmakäyttäjät, sosiaalisesti avuttomat ja oppimisrajoitteiset sekä osin myös mielenterveyskuntoutujat.

Raija Väisänen (2018) on artikkelissaan kuvannut sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä ja sen kehitysvaihetta lähestymällä sitä monipuolisesti. Hän on kuvannut sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen ymmärrystä vuosikymmenien pituisella ajanjaksolla. Sosiaalinen kuntoutus on aikojen saatossa nähty omana kuntoutuksen asiantuntija-alueena tai sen on nähty olevan kytköksissä lääkinnälliseen kuntoutukseen tai painottuvan ammatilliseen kuntoutukseen. Lisäksi sosiaalista kuntoutusta on voitu tarkastella palveluna tai prosessina. Sen on nähty pyrkivän lisäämään tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa tai olevan osa työelämää. Lisäksi hän kuvaa sosiaalista kuntoutusta uudistuneen sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014) mukaisesti sosiaalipalveluna. Erityisen mielenkiintoinen lähtökohta Väisäsellä (mt.) on hänen tarkastellessaan sosiaalisen kuntoutuksen ajasta riippumattomia erityispiirteitä. Sellaisiksi hän nimeää yhteiskuntatietoisuuden, juridishallinnollisuuden ja palvelusidonnaisuuden sekä sosiaalisen asiantuntijuuden.

Väisäsen (mt., 31-32) mukaan sosiaalinen kuntoutus on toimintana yhteiskuntalähtöistä. Sen kytkeytyminen sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikkaan näkyy sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin ja niihin liittyviin lainsäädäntömuutoksiin liittyvissä keskusteluissa. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskuntatietoisuus liittyy myös siihen, että huolimatta käsitteiden pienoisesta muuttumisesta vuosikymmenten saatossa, on sosiaalinen kuntoutus kuitenkin aina liittynyt ihmisten selviytymiseen yhteiskunnassa. Sen avulla on pyritty ehkäisemään syrjäytymistä, vajaakuntoisuutta, erilaisia toiminnanvajeita ja sosiaalisia vaikeuksia. Myös Elina Palola (2012, 32) on tuonut esiin kuntoutujan yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamisen sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena.

Yksilön ja ympäristön sekä yksilön ja yhteiskunnan keskinäisen suhteen edistämiseen sosiaalinen kuntoutus on liittynyt olennaisesti. Sosiaalisen kuntoutuksen suhdeluonne on näkynyt eri vuosikymmeninä erilaisina keskusteluteemoina. 1970-1990 -luvulla keskusteluissa nousi esiin vammaisten ja muiden työkyvyltään rajoitteita omaavien integraatio yhteiskuntaan. 1990-luvulla lama herätti keskustelua sosiaalisen kuntoutuksen suhteesta ja työelämästä. 2000-luvun alussa pohdittiin kuntouttavan

työtoiminnan merkitystä työelämään sijoittumisen kannalta. 2010-luvulla on puhuttu yhdenvertaisuudesta yhteiskunnassa. (Väisänen 2018, 31–32.) Tässä vaiheessa myös nuorten osallisuuden vahvistaminen on noussut keskiöön (Ala-Kauhaluoma & Tuusa 2015).

Sosiaalisen kuntoutuksen juridishallinnollisuus tulee esille lainsäädännön kautta. Väisänen (2018, 32) liittyy 1800-luvun vaivahoitoasetuksen ja 1900-luvun alkuvuosikymmenten sosiaali- ja kuntoutuslainsäädännön osaksi sosiaalisen kuntoutuksen alkuvuorokymmenten näkymistä. Myös invalidihuoltolaki (InvalidihuoltoL 907/1946) ja laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (VammaispalveluL 380/1987) ovat olleet merkityksellisiä sosiaalisen kuntoutuksen kannalta. Sosiaalisen kuntoutuksen hallinnollinen luonne kuvastuu liitoksena ja yhteistyönä muihin kuntoutuksen osa-alueisiin. Sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelu ja toteutus on kuitenkin sosiaalihuollon vastuulla.

Sosiaalisen kuntoutuksen lainsäädäntöä kehitettäessä palvelusidonnaisuus on ollut keskiössä. Palvelujen myöntämisen laajuus on sidoksissa yhteiskunnan taloudelliseen tilanteeseen. Palvelujen myöntäminen perustuu lainsäädäntöön ja niihin saattaa liittyä kohderyhmärajoituksia. Kohderyhmärajoitukset ovat alkuun kohdistuneet invalideihin ja vammaisiin, sittemmin työrajoitteisiin ja sosiaalisissa suhteissa rajoitteisiin. 2010-luvulla sosiaalista kuntoutusta on kohdistettu aiempaa laajemmin syrjäytymisvaarassa oleviin, syrjäytyneisiin ja erityisen marginaalissa eläviin (esimerkiksi päihteiden käyttäjät, vangit). (Mt., 32.) Terhi Hinkka, Juha Koivisto ja Riitta Haverinen (2006, 17, 30–35) ovat kirjallisuuskatsauksen perusteella määritelleet sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmiksi syrjäytymisuhan alaiset 15–17 -vuotiaat nuoret, 17–24 -vuotiaat nuoret aikuiset, mielenterveyskuntoutujat, maahanmuuttajat, kehitysvammaiset, päihteidenkäyttäjät sekä sellaiset aikuissosiaalityön asiakkaat ja pitkäaikaistyöttömät, joille oli suoraan kohdistettu projekteja.

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa sosiaalisen asiantuntijuus on keskeinen tekijä. Sosiaalisen asiantuntijuuden alueelle kuuluvat esimerkiksi ymmärrys kuntoutettavan ja hänen elinympäristönsä vuorovaikutuksesta sekä olennaisen ja sosiaalisen haitan tulkinnasta. Olennaiset haitat ovat olleet merkityksellisiä erityisesti invalidihuoltolaissa (InvalidihuoltoL 907/1946). Sosiaaliset haitat liittyvät yksilön vuorovaikutukseen,

itsenäisyyteen ja yhteiskunnalliseen riippumattomuuteen. Sosiaalista asiantuntijuutta ovat myös sosiaalisen toimintakyvyn erilaiset tulkinnat. Hyvinvoinnin ja hyvän elämän sekä siihen liittyvän vuorovaikutuksen, osallisuuden ja toimijuuden ymmärrykset ovat myös osa sosiaalisen asiantuntijuutta. Sosiaalityön kysymyksenä sosiaalisen asiantuntijuus näkyy erityisesti moniammatillisissa konteksteissa tai kun sosiaalinen kuntoutus ymmärretään omaksi kuntoutuksen osa-alueeksi. (Väisänen 2018, 32–33.)

Kuntoutus voidaan jakaa lääkinälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Lääketieteelliset tutkimukset liittyvät yleensä *lääkinälliseen kuntoutukseen*. Lääkinällisellä kuntoutuksella tavoitellaan menetetyin toimintakyvyn takaisinsaamista tai menetysten kompensoimista. Lääkinällisestä kuntoutuksesta voidaan puhua myös toimintakyvykuntoutuksena. Huomio keskittyy erityisesti ihmisen psyykkisen ja fyysisen toimintakyvyn parantamiseen. *Ammatillisen kuntoutuksen* avulla kuntoutujaa pyritään tukemaan sellaisen työn saamisessa tai säilyttämisessä, joka on hänelle sopiva. Ammatillinen kuntoutus tähtää siihen, että kuntoutujan ammatilliset valmiudet, työkyky ja työmahdollisuudet paranevat. Vammaisen tai erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai aikuisen kasvatusta ja koulutusta sekä erityisjärjestelyjä näiden toteuttamiseksi voidaan kutsua *kasvatukselliseksi kuntoutukseksi*. Kasvatuksellisella kuntoutuksella pyritään tukemaan ihmisen kehitys- ja oppimismahdollisuuksia. Sitä toteutetaan kasvatuksen, opetuksen, oppilashuollon ja kuntoutuksen keinoin. *Sosiaalinen kuntoutus* tähtää sosiaalisen toimintakyvyn parantamiseen: osallisuuteen sosiaalisiin yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Sillä voidaan viitata myös niihin konkreettisiin toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on taata, että taloudelliset ja sosiaaliset tekijät eivät estä kuntoutuksen toteutumista. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 21–22.) Kuntoutuksen eri osa-alueiden rajat ovat horjuvia. Tavoitteista ja toimintatavoista sen sijaan on ollut mahdollista löytää yhtäläisyyttä, ja yhteistyö eri kuntoutuksen osa-alueilla on jatkunut jo pitkään. (Väisänen 2018, 22.)

Lääkinällinen kuntoutus ei oletuksistaan huolimatta ole riittävä sosiaalisen osallisuuden saavuttamiseksi ja siksi sosiaalisellekin kuntoutukselle on tarvetta (Härkäpää & Järvikoski 2018, 207). Myös pelkän työhön kuntouttamisen on havaittu olevan riittämätöntä. Tämä on vaikuttanut osaltaan sosiaalisen kuntoutuksen käsitteelliseen laajentumiseen. (Haimi & Kahilainen 2012.) Yleisestikin ottaen

kuntoutusjärjestelmän vakiintuneet alueet eivät ole riittävästi kyenneet tavoittamaan asiakasryhmiä, jotka ovat ensisijaisesti sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa. Tällaisiksi ryhmiksi Elina Palola (2012, 31) nimeää katsauksessaan esimerkiksi syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja vajaakuntoiset henkilöt, joille työelämän saavuttaminen on haasteellista. Kuntoutustarve ei myöskään aina asetu yksittäisen kuntoutuksen alle, vaan on mahdollista, että ihminen tarvitsee yhtäaikaaisesti vaikkapa ammatillista ja sosiaalista kuntoutusta (Lindh ym. 2018b, 10).

Aiemmin sosiaalinen kuntoutus on painottunut nykyistä enemmän ammatillisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen suuntaan. (Väisänen 2018, 35.) Aila Järvikosken ja Kristiina Härkäpään (2011) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen avulla pyritään parantamaan ihmisen mahdollisuuksia selviytyä arkipäivän toimista, vuorovaikutussuhteista ja rooleista, joita heidän toimintaympäristönsä heiltä odottaa. Sosiaalinen kuntoutus kaippaa kuitenkin sekä käsitteellistä että sisällöllistä tarkennusta (Lindh ym. 2018b, 10). Tämä ei sinällään ole yllättävää, sillä myös ammatilliseen ja lääkinnällisen kuntoutuksen kehittyminen nykyiseen muotoonsa on vaatinut kymmeniä vuosia aikaa. Sosiaalinen kuntoutus nykyisellään, sosiaalipalveluna ja sosiaalityöhön kiinnittyvänä, etsii vasta paikkaansa. Ammatillinen ja lääkinnällinen kuntoutus ovat sosiaalivakuutus pohjaisia, kun taas sosiaalinen kuntoutus paikallistuu sosiaalipalveluihin ja sosiaalityöhön. (Piirainen ym. 2018.)

Sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyä voidaan lähestyä myös sen tavoitteesta käsin (Kananoja 2012, Väisänen 2018). Kananojan (mt.) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellinen sisältö voi näyttäytyä joko tavoitteena tai keinona. Keinona sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy silloin, kun sitä lähestytään sairauden tai vammaisuuden näkökulmasta ja sen avulla pyritään tukemaan sairaan tai vammaisen kaikkinaista toimintakyvyn vahvistamista. Kun sosiaalinen kuntoutus nähdään tavoitteena, keskitytään käsiteparissa enemmän ”sosiaalisen” sisältöön. Tällöin sosiaalisella kuntoutuksella tavoitellaan sosiaalista toimintakykyä. (Kananoja 2012, Väisänen 2018, 27.) Sosiaalinen toimintakyky viittaa ihmisen taitoon pärjätä arjessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Palola 2012, 31). Sosiaalista toimintakykyä tavoitellaan tavanomaisilla sosiaali- tai muilla palveluilla, joita ei erikseen ole ajateltu kuntoutukseksi. Sosiaalista kuntoutusta voidaan käyttää esimerkiksi yhteiskunnan sääntöjen noudattamisen

tukemisessa, riippuvuuksien hallinnassa, vuorovaikutustaitojen kehittämisessä ja arkielämän taitojen ohjauksessa. (Kananoja 2012.)

Sosiaalisen kuntoutuksen ymmärryksenä tässä tutkielmassa nojautuu pitkälti lakiin kirjoitettuun määrittelyyn. En näe, että asiakkuus alkaa vielä yksittäisestä kohtaamisesta työntekijän ja asiakkaan välillä. Ymmärrän sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen valikoitumisen syvempänä, toistuvia tapaamisia sisältävänä ohjaus- ja tukisuhteena työntekijän ja asiakkaan välillä. Sosiaalinen kuntoutus voi olla myös osallistumista johonkin ryhmämuotoiseen palveluun, jonka tavoitteet ovat sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiden mukaisia.

Näkemykseni on samansuuntainen myös sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa esitetyn ajatuksen kanssa, jonka mukaan sosiaalisen kuntoutuksen asiakastilanteet vaativat yleensä muutakin kuin yksittäisen toimenpiteen. Tilanne, jossa henkilö tarvitsee sosiaalista kuntoutusta, on yleensä vaatinut aikaa syntyäkseen. Tällöin myös korjaaminen vaatii pitkäkestoisuutta työskentelyltä. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 56.) Anneli Pohjola (2014, 17) on todennut nopeatempoisten yhteiskunnallisten muutosten seurauksena syntyvän aiempaa enemmän ja kietoutuneempia sosiaalisia ongelmia ihmisten elämään. Palola ym. (2012, 312) toteavat nuorten työ- ja koulutusyhteiskunnasta syrjäytymisen samoin kuin takaisin mukaan pääsemisen ottavan aikaa. Kuntoutuminen on vaiheittaista.

2.2 Nuoret aikuiset sosiaalisen kuntoutuksen tutkimuksessa

Nuorten aikuisten sosiaalista kuntoutusta Suomessa ei ole tutkittu kovinkaan paljoa. Tämä ei sinällään ole yllättävää, sillä nuori aikuisuus elämänvaiheena on sosiaalityön tutkimuksessa jäänyt vähäiseen asemaan (Juvonen 2013, 328). Vuoden 2015 sosiaalihuoltolain muutoksen myötä pidän hyvin mahdollisena, että sosiaalinen kuntoutus eri kohderyhmineen nousee tulevaisuudessa suuremman tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteeksi. Viime vuosilta on jo nähtävissä tutkimuksellista kiinnostusta

sosiaaliseen kuntoutukseen (esim. Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014; Kokko & Veistilä 2016; Romakkaniemi ym. 2017; Lindh ym. 2018).

Tähän mennessä nuorten aikuisten sosiaalista kuntoutusta on tutkittu lähinnä hankkeissa ja myös selvityksen muodossa. Matti Tuusan ja Mika Ala-Kauhaluoman sosiaali- terveysministeriön toimeksiannosta tekemä *Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta* julkaistiin vuonna 2014. Marjo Romakkaniemeltä, Jari Lindhiltä ja Merja Laitiselta ilmestyi vuonna 2017 Kelan rahoittamaan tutkimushankkeeseen liittyen julkaisu *Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa*. Vuosina 2015-2018 oli käynnissä Euroopan sosiaalirahasto (ESR) rahoittama SOKU – Nuorten työelämäosallisuuden ja sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen. Hankkeen myötä julkaistiin vuonna 2017 Rauno Pietiläisen ja Rauni Rätyn toimittama artikkelikokoelma *Lappilaisen nuoren tulevaisuutta tukemassa: SOKU-hankkeessa tehtyä, koettua ja uusia visioita*. SOKU-hankkeen toinen vaihe, *SOKU2 – Sosiaalinen kuntoutus osaksi palvelujärjestelmää*, oli käynnissä alkuvuodesta 2018 alkuvuoteen 2020.

Opinnäytetöissä nuorten aikuisten sosiaalista kuntoutusta on tutkittu jonkin verran. Sosiaalista kuntoutusta käsittelevien pro gradu -tutkielmien vahva kiinnittyminen hankkeisiin on ymmärrettävää. Sosiaalinen kuntoutus sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014, 17 §) mukaisena palveluna on niin tuore, että se ei välttämättä vielä itsessään synnytä riittävää kiinnostusta opinnäytetöiden tekemiseen. Yleensä jonkin ilmiön valikoituminen opinnäytetyön aiheeksi edellyttää jonkinlaista esiyymmärrystä aiheesta tai vähintäänkin tiedon kyseisen ilmiön olemassaolosta. Hankkeiden myötä aineistoa on ollut valmiiksi kerättynä ja sosiaalisesta kuntoutuksesta on ollut hankkeiden myötä mahdollista saada tietoa. Lapin yliopiston sähköisestä julkaisuarkistosta löytyy asiasanalla sosiaalinen kuntoutus seitsemän pro gradu -tutkielmaa vuosilta 2016–2020. Kuusi näistä tutkielmista kohdistuu jollakin tapaa nuoriin aikuisiin. Nuorten aikuisten vahva osuus sosiaalisen kuntoutuksen pro gradu -tutkielmissa selittyy sillä, että nuoret ovat ainoana ikäryhmänä erikseen nimetty sosiaalihuoltolakiin (SHL 1301/2014, 17 §). Neljässä näistä kuudesta tutkielmasta on käytetty joko Kelan rahoittaman hankkeen tai SOKU-hankkeiden aineistoja. Mainituissa sosiaalista kuntoutusta ja nuoria aikuisia koskevissa tutkielmissa aiheet ovat liittyneet toimijuuteen (Järveläinen & Vainio 2020, Anttila 2019), toimeentulotukeen (Pentinmäki 2016), nuorten erityisen tuen

tarpeisiin (Lamassaari 2020), kategorisointeihin nuorten aikuisten osallisuuden mahdollisuuksista (Halonen 2020) ja valmennuspajoihin (Hauhia 2016).

Väitöskirjojen osalta tulos jää laihemmaksi. Nuorten aikuisten sosiaalista kuntoutusta tutkivaa väitöskirjaa ei toistaiseksi ole olemassakaan. Piirainen ym. (2018, 118) viittaavat artikkelissaan kunnollisen sosiaalista kuntoutusta käsittelevän tutkimusnäytön puutteeseen. Tähän totean edelleen, että uskon tutkimustiedon määrän asiaan liittyen tulevaisuudessa kasvavan. Perustelen näkemystäni sillä, että kun nykyinen sosiaalihuoltolaki (SHL 1301/2014) on ollut pidempään voimassa ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluja on sen myötä kehitetty, vastataan tutkimustiedon tarpeeseen nykyistä voimakkaammin. Toki lisääntyvä tutkimustyö edellyttää sitä, että sosiaalisen kuntoutuksen tarve tunnustetaan. Voidaan ajatella, että kehittyvät palvelut lisäävät tutkimustiedon tarvetta ja kasvava tutkimustieto auttaa kehittämään palveluita yhä enemmän.

Nuoria aikuisia ei Suomessa ole myöskään tutkittu kovin paljoa hyvinvointivaltion takaamien universaalien peruspalveluiden käyttäjinä. Ennemmin nuorisotutkimuksellinen kiinnostus on kohdistunut alle 18-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin ja heille erityisesti kohdennettuihin julkisiin palveluihin. Viime vuosina tutkimuksellinen kiinnostus on kuitenkin laajentunut ja tutkimusta on alettu kohdistaa enenevästi myös nuoriin aikuisiin ja siihen, miten he asemoituvat kaikille ikäluokille suunnattujen julkisten hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. (Aaltonen & Kivijärvi 2018.)

Kansainvälisessä keskustelussa sosiaalista osana kuntoutusta on tarkasteltu enemmän osana erilaisia malleja, teorioita, ajattelua tai paradigmaa kuin varsinaisen sosiaalisen kuntoutuksen (social rehabilitation) käsitteen käyttönä. Sosiaalisen kuntoutuksen keskustelua on näin ollen käyty esimerkiksi osana ICF-mallia, osana toimintavalmiuksien teoriaa, empowerment-ajattelussa ja hyvän elämän kuntoutusparadigman sisällä. (Lindh ym. 2018, 7.) Hyvän näkemyksen kansainvälisestä sosiaalisen kuntoutuksen tutkimuksesta saa tuoreesta Katajan ym. (2020) artikkelista Dimensions of social rehabilitation: A qualitative interpretive meta-synthesis. Artikkelin on julkaistu osana SOKU2-hanketta. Kataja ym. (mt.) hyväksyivät metasynteesinsä aineistoksi 25 sosiaalista kuntoutusta käsittelevää kansainvälistä, tieteellistä tutkimusjulkaisua. Alkuperäisille julkaisuille asetut kriteerit edellyttivät muun muassa, että tutkimustuotos oli julkaistu

vuosien 1980 ja 2019 välisenä aikana ja että julkaisu sisälsi sosiaalisen kuntoutuksen kuvauksen. Neljä metasynteesiin hyväksytyistä artikkeleista oli kirjoitettu 1980-luvulla, yksi 1990-luvulla, kymmenen vuosien 2000–2009 aikana ja kymmenen vuosien 2010–2019 välisenä aikana. Tämä tuo hyvin esiin sen, että sellaista kansainvälistä tutkimusta, jossa on käytetty sosiaalista kuntoutusta kuvauksen sisältävänä käsitteenä ei ole erityisen runsaasti. Kasvavaa kiinnostusta aiheeseen on kuitenkin herännyt 2000-luvulle tultaessa. Huomionarvoisaa on, että yhdenkään näiden tutkimuksen kohderyhmänä ei olleet nuoret aikuiset.

2.3 Institutionaalinen raja tutkimuskäsitteenä ja tulkintana

Tutkielmani käsitteellinen viitekehys nojautuu Tarja Pösön (2010) käyttämään institutionaalisen rajan käsitteeseen. Pösö on luonut tämän käsitteen toimiessaan tutkijana neljässä eri lastensuojeluprojektissa vuosina 2007–2009. Projekteissa sosiaalityöntekijät kuvasivat asiakkaitaan lastensuojeluprosessin eri vaiheissa. Kuvausten lisäksi Pösö on käyttänyt aineistonaan sosiaalityöntekijöiden ja tutkijoiden välisiä keskusteluja kuvausten tuottamisen ehdoista.

Pösö (mt.) on käyttänyt institutionaalisen rajan käsitettä lastensuojelututkimuksessa kuvaamaan niitä kohtia, joissa julkisen lastensuojelujärjestelmän keinoin puututaan tai annetaan apua vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin. Raja on se kohta, jossa tapahtuu valikointia asiakkuuteen ja asiakkuuden aikana. Valikointiin liittyy olennaisesti kannanotto siitä, mikä on lastensuojelun tehtävä yhteiskunnassa. Valikointi myös tuo esiin lastensuojelun tavoitteita ja oikeutuksia.

Pösö (mt.) näkee lastensuojelun sellaisena institutionaalisena lain, julkisen hallinnon, ammattilaisten ja kansalaisten välisenä käytäntönä, joka ottaa kantaa, ohjaa, tukee ja valvoo sellaista lapsuutta ja perhe-elämää, joka ei ole vallitsevien sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten mukaista. Pekka Sulkunen (2003, 81) toteaa, että yhteiskunnan jäsenten vahvasti sisäistämät normit opitaan sosiaalistumisen kautta. Sosiaalistumisella

viitataan juurikin normien sisäistämiseen, sosialisatiolla niiden opettamiseen. Normatiiviset odotukset viittaavat niihin odotuksiin, joita yhteisön jäsenet kohdistavat toisiinsa normien ylläpitämiseksi. Nuoret ovat sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmänä usein tilanteissa, joissa heidän elämänsä ei suju vallitsevien sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten mukaisesti. Matti Tuusa ja Mika Ala-Kauhaluoma (2014, 7) näkevätkin sosiaalisen kuntoutuksen yhdeksi tavoitteeksi yhteiskuntaan osallistumisen tukemisen.

Leena Suurpää (2009, 8) tuo esiin tärkeän huomion todetessaan, että nuorten syrjäytyminen ei aina merkitse normatiivisen elämänkulun poikkeavuutta. Koulutusputkesta irtautuminen ei välttämättä tarkoita yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä tai syrjäytymistä. Palola ym. (2012, 312) pitävät yksinkertaistavana sellaista ajattelua, joka määrittää työn tai koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret syrjäytyneiksi. He (mt., 312) nostavat esille syrjäytymisen sijaan nuorilla suunnitteilla tai meneillään olevat siirtymät ja tilanteet, joissa nuori ei saa heikentyneeseen toimintakykyynsä tarvittavaa hoitoa tai kuntoutusta.

Pösön (2010) määrittelyssä institutionaalinen raja voidaan mieltää myös moraalisen kannanottona niin, että rajan ylityttyä asioita ei pidetä normaaliin lapsuuteen ja perhe-elämään kuuluvina. Lastensuojelussa institutionaalinen raja konkretisoituu erityisesti sosiaalityöntekijän kannanotoissa. Se, mihin institutionaalinen raja asettuu, ei Pösön mukaan kerro pelkästään kansalaisten palvelutarpeista, vaan myös siitä, miten julkinen valta valikoi ja kohdentaa kontrollia. Institutionaalinen raja on yhteydessä lainsäädäntöön, vaikkakaan lainsäädäntö ei yksinään ole rajaa määrittävä tekijä. Yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten myötä institutionaaliseen rajaan kuuluvia valintoja ja päätöksiä tehdään aiempaa moninaisemmissa yhteyksissä ja toimijaverkostoissa.

Tutkielmassani sovellan institutionaalisen rajan käsitettä sosiaaliseen kuntoutukseen. Sosiaalinen kuntoutus poikkeaa toki paljon lastensuojelusta. Erityisesti tämä näkyy vastentahtoisten toimenpiteiden toteutuksessa. Lastensuojelu on kuulunut myös pitkään suomalaisen yhteiskunnan palveluihin ja lastensuojelu on kirjattu lakiin huomattavan paljon aiemmin kuin sosiaalinen kuntoutus. Kuitenkin esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen lakiperusteisuus ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin liittyvät kontrolloivat elementit (esimerkiksi koskien taloudellisia etuuksia) tekevät siitä

soveliaan institutionaalisen rajan käsitteelle. Samoin kuin lastensuojelussa, institutionaalisen rajan määrittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ottaa myös kantaa siihen, millaiset asiat tietyssä ajassa ja paikassa nähdään kuuluvaksi sosiaalisen kuntoutuksen tehtäväalueeseen.

Pösö (2010) käyttää institutionaalisen rajan käsitettä määreenä, joka konkretisoituu nimenomaan sosiaalityöntekijän toiminnan ja kannanottojen kautta. Tässä kohden käytän institutionaalista rajaa tutkielmassani Pösön tavasta poiketen: olennaista institutionaalisen rajan paikantamisessa nuorten aikuisten sosiaalisessa kuntoutuksessa ei ole sosiaalityöntekijän toiminta ja kannanotot, vaan ylipäänsä kenen tahansa tutkielmani aineiston sosiaalisessa kuntoutuksessa toimivan työntekijän tekemä arvio. Olennaista on, että työntekijän arviolla on merkitystä siihen, avautuuko nuorelle hänen näin halutessaan pääsy sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen tai vaihtoehtoisesti rajaako arvio hänet sieltä pois.

Sovellan institutionaalista rajaa tutkielmassani Pösöstä (mt.) poiketen myös siinä, että tarkastelen nimenomaan institutionaalisen rajan ylittymistä. Pösö (mt.) puolestaan tarkasteli tutkimuksessaan institutionaalista rajaa myös toiseen suuntaan ja huomioi asiakkuuteen valikoitumisen lisäksi myös valikoitumisen asiakkuuden aikana. Tässä tutkielmassa kiinnityn asiakkuuteen valikoitumiseen. Tietyllä tapaa voidaan ajatella, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevat tekijät olisivat myös niitä tekijöitä, jotka voivat johtaa asiakkuuden aikana tapahtuvaan valikoitumiseen. Tämä asia ei kuitenkaan tässä tutkielmassa ole tarkastelun kohteena muuten kuin tilanteina, joissa asiakkuudesta poissulkeva tekijä esiintyy ennen asiakkuutta. En siis tarkastele poissulkevien tekijöiden vaikutusta voimassaolevaan sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen.

Tuusan ja Ala-Kauhaluoman (2014, 2) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen keskeisimpänä kohderyhmänä ovat nuoret, joilla on useita samanaikaisia ja vakavia elämänhallinnan ongelmia. Sosiaaliselle kuntoutukselle on muutoinkin tarvetta erityisesti heikoimmassa tai vaikeimmassa asemassa olevilla ihmisillä. Heikoimmassa tai vaikeimmassa asemassa olevilla viitataan ihmisiin, joilla on eri tavoin yhteen kietoutuneita terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia. (Romakkaniemi ym. 2018, 108.) Institutionaalisen rajan käsite on tälläkin perusteella sovelias sosiaalisen kuntoutuksen tarkasteluun, sillä myös Pösön

(mt.) käyttämänä institutionaalinen raja näyttäytyy kompleksisena monien tekijöiden yhteen kietoutumana. Olennaista asiakkuuteen valikoitumisessa eivät ole tietyt ongelmat tai ongelmien moninaisuus, vaan ennemminkin se, millainen kokonaisuus asiakkaan tilanteesta muodostuu ja miten ongelmat ovat toisiinsa kietoutuneet. Samoin kuin lastensuojelussa myös sosiaalisessa kuntoutuksessa asiakkuuteen valikoituminen ottaa kantaa sosiaalisen kuntoutuksen tehtävään yhteiskunnassa sekä samalla tuo esiin sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita ja oikeutuksia.

Artikkelissaan Pösö (2010) määrittää lastensuojelun institutionaalisen rajan kompleksiseksi, kontekstisidonnaiseksi ja paikoin kiistanalaiseksi. Pösö (mt.) näkee aineistonsa perusteella institutionaalisen rajan kiistanalaisuuden esiintyvän tilanteissa, joissa lastensuojelun asiakkuuteen otettujen, siellä olevien tai sieltä poistuvien lasten tilanteet ei nähdä kuuluvan lastensuojelun tehtäväkenttään. Samoin institutionaalisen rajan kiistanalaisuus näkyy Pösön mukaan siinä, että lapsen etu ei aina kiistatta toteudu lastensuojelussa. On mielenkiintoista nähdä, määrittyykö institutionaalinen raja samoin myös sosiaalisessa kuntoutuksessa vai onko rajan määrittyminen siellä erilaista.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkielmassani käsittelen nuorten aikuisten valikoitumista sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiksi. Tarkastelen tutkittavaa ilmiötä Rovaniemellä, Kittilässä ja Inarissa sosiaalisen kuntoutuksen parissa toimivilta työntekijöiltä kerätyn aineiston pohjalta. Tutkimusongelmana on selvittää, miksi asiakkuus jonkun nuoren aikuisen kohdalla alkaa ja toisen kohdalla taas ei. Tutkimusongelmaan haen vastausta seuraavien kysymysten avulla:

1. Mitkä tekijät edistävät tai poissulkevat nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamista?
2. Mitä asiakkuuden alkamisen eli institutionaalisen rajan ylittymisen tunnistettavat tekijät tai valikoitumisprosessit ovat?

Haluan tutkia tätä ilmiötä, sillä minua kiinnostaa se, miten eri sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkuuteen päästään tai joudutaan. Toisinaan on tilanteita, että ihmiset haluaisivat asiakkuuteen tai kokisivat sen tarpeelliseksi, mutta instituution suunnalta samanlaista tarvetta asiakkuudelle ei nähdä. Toisaalta on myös tilanteita, joissa asiakkaat eivät halua asiakkuuteen, mutta instituutioissa nähdään, että asiakkuus olisi syytä aloittaa. Tähän väliin mahtuu myös joukko erilaisia variaatioita: voi esimerkiksi olla niin, että yksilön läheiset kokevat tarpeelliseksi asiakkuuden aloittamisen, vaikka yksilö itse ei näin kokisikaan. Lisäksi sekä instituution että yksilön näkemykset asiakkuudesta tai sen tarpeettomuudesta voivat olla yhtäläiset. Asiaa on tärkeää tutkia ja tuoda esille, jotta voitaisiin tehdä näkyväksi niitä asioita, joilla on merkitystä asiakkuuden alkamiseen tai epäämiseen. Yksilötasolla asiakkuuden aloittamisella tai sen epäämisellä voi olla suuri merkitys.

Tutkielman tarkoituksena on selkiyttää niitä tekijöitä, joita sosiaalisen kuntoutuksen työntekijät näkevät merkityksellisiksi nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiselle. Oleellista tässä on myös se, miten palvelujärjestelmässä tunnistetaan nuorten aikuisten tarpeita ja miten heidän tilanteensa nähdään. Kaikki uusi tieto aiheesta on arvokasta, sillä nuorten aikuisten sosiaalista kuntoutusta on tutkittu

vielä varsin vähän. Sosiaalinen kuntoutus kaipaa muutoinkin kaikinpuolista selkiyttämistä niin sisällöllisesti kuin käsitteellisesti (Lindh ym. 2018b, 10).

Tässä tutkielmassa tarkastellaan myös sitä, millaiset palvelut tutkimusaineiston mukaan määrittyvät sosiaalisen kuntoutuksen palveluiksi ja näin ollen tutkielman synnyttämä tieto osaltaan tarkentaa sosiaalisen kuntoutuksen sisällöllistä ymmärrystä tietyssä ajassa ja paikassa. Huomionarvoisaa on, että sosiaalisessa kuntoutuksessa on usein kyse tavallisista sosiaalipalveluista tai muista kuntouttavista palveluista. Näitä tavanomaisia palveluita ei usein ajatella kuntoutuksena, vaikka niiden merkitys kuntoutumiseen olisi huomattava. (Kananoja 2012, 36.)

Sosiaalisen kuntoutuksen työntekijät työskentelevät eri toimijoiden alaisuudessa ja heidän koulutuksensa vaihtelevat (Romakkaniemi ym. 2018, 17). Tämänkin vuoksi näen tärkeäksi tehdä näkyväksi asiakkuuden syntymiseen liittyviä tekijöitä. Tämän tutkielman tieto tekee näkyväksi nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden syntyä paikallisesti rajatulla alueella tietyssä aikana. Muualla nuorten aikuisten sosiaalinen kuntoutus saatetaan järjestää eri tavalla ja kriteerit asiakkuuden syntyyn voivat olla toisenlaiset. Myös Romakkaniemi ym. (mt., 17) ovat todenneet tutkimusraportissaan, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin, niiden järjestämiseen, sisältöön, tuottamiseen ja kohderyhmiin liittyy paikallisia eroja.

Suhteessa tutkimusaiheeseeni asemoidun hieman kriittisesti niihin julkisiin toimijoihin, joilla on valta päättää siitä, kuka pääsee asiakkuuteen ja kuka ei. Tiedostan tämän, enkä anna sen vaikuttaa aineiston tulkinnassa. Tavoitteenani on vain tuoda tietoisuuteen niitä kaikkia asioita, jotka vaikuttavat asiakkuuden alkamiseen ja tarkastella institutionaalisen rajan ylittymistä. Samallahan saattaa käydä niinkin, että omat, kriittiset näkemykseni työntekijöiden valta-asemasta suhteessa nuoriin aikuisiin loivenevat. Vaikka suhtaudun kriittisesti valta-ase(tel)maan, ymmärrän myös, että kyseessä on asia, joka sisältää useita vaikuttavia tekijöitä. Olisi naivia väittää, että työntekijät yksistään voisivat vaikuttaa asiakkuuden alkamiseen.

3.2 Aineistolähtöinen teemoittelu tutkimusmenetelmänä

Pro gradu -tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka aineiston analysoin aineistolähtöisen teemoittelun avulla. Anu Puusan ja Pauli Juutin (2020, 75–78) mukaan laadullisen ja määrällisen tutkimuksen ehkä merkittävin ero on siinä, että määrälliseen tutkimukseen liittyy oletus siitä, että tutkimuksen kohde on riippumaton niin teoriasta kuin tutkijastakin. Laadullisen tutkimuksen avulla ei yleensä testata hypoteeseja, vaan sen tavoitteet ovat usein kuvaavia. Laadullisen tutkimuksen keskeisenä tunnuspiirteenä voidaan pitää todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivisen luonteen korostamista. Laadullisen tutkimuksen avulla voidaan tutkia ilmiöitä, jotka pohjautuvat tajuntaan sekä ihmisten vuorovaikutukseen ja sitä jäsentävään kieleen. Laadulliselle tutkimukselle on olennaista, että se antaa tilaa aineistolle.

Fokusryhmähaastattelulla kerätyn aineiston analyysissä on tyypillistä, että esiin nousee joitakin teemoja tai luokkia (Mäntyranta & Kaila 2008, 1511). Teemoittelu sopii näin hyvin aineiston analyysin menetelmäksi (myös Valtonen & Viitanen 2020, 126). Koska tutkielmassani pidän tärkeänä, että nimenomaan haastateltavien näkemykset nuorten aikuisten valikoitumisesta sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiksi nousevat esille, on analyysini aineistolähtöinen.

Virginia Braun ja Victoria Clarke (2006,78) näkevät teemoittelun perustavanlaatuisena laadullisen analyysin menetelmänä. Heidän mielestään tutkijoiden pitäisi oppia teemoittelu kaikkein ensimmäisenä analyysimenetelmänä, koska sen avulla tutkijat oppivat muissa laadullisen tutkimuksen analyysitavoissa hyödynnettäviä perustaitoja. Teemoitteluun liittyen onkin käyty keskustelua siitä, onko kyseessä varsinainen analyysimenetelmä vai onko teemoittelu vain yksi laadullisen tutkimuksen työväline (Braun & Clarke 2006, 78; Nowell ym. 2017, 2).

Teemoittelun etuna voidaan pitää sen joustavuutta. Teemoittelun avulla voidaan tunnistaa, analysoida ja raportoida aineiston teemoja. Yksinkertaisimmillaan sitä käytetään aineiston järjestämiseen ja kuvaamiseen. (Braun & Clarke 2006, 78–79.) Teemoittelussa tutkijan näkemyksellä on suuri painoarvo, sillä tutkija itse määrittää teemat. Teema ei synny sen mukaan, kuinka suuri osa aineistosta käsittelee teemaa. Teema ennemminkin tavoittaa jotain tärkeää tiedosta suhteessa tutkimuskysymykseen.

Teema myös edustaa jollakin tavalla aineiston vakioitunutta vastinetta tai tarkoitusta. (Braun & Clarke 2006, 78, 82).

Braun ja Clarke (2006, 86–87) esittelevät artikkelissaan teemoittelun kuusivaiheisena analyysimenetelmänä. Teemoittelun vaiheet jakautuvat heidän mukaansa seuraavasti:

- 1) Aineistoon tutustuminen
- 2) Alustavien koodien luominen
- 3) Teemojen etsiminen
- 4) Teemojen tarkasteleminen
- 5) Teemojen määrittely ja nimeäminen
- 6) Raportin tuottaminen

Teemoittelu voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriassidonnaisesti (Puusa 2020, 151). Aineistolähtöisesti teemoiteltaessa aineistosta etsitään teemoja, joista tutkittavat puhuvat (Moilanen & Räihä 2015, 61). Tällaista aineistolähtöistä teemoitteluä voidaan kutsua myös induktiiviseksi lähestymistavaksi aineistoon. Induktiivisessa analyysissä aineistoa lähestytään ilman etukäteen määritettyjä teema-alueita. Myöskään tutkijan analyttisille ennakkokäsityksille ei anneta painoarvoa. (Braun & Clarke 2006, 83.) Teemoitteluun liittyy se, että aineistosta löytyy sellaisiakin teemoja, joista ei erikseen aineistoa kerättäessä ole kysytty (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173, Braun & Clarke 2006, 83). Tutkijan tulkinnalla on merkitystä, sillä tutkija määrittää, minkä teeman alle hän minkäkin asian sijoittaa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173).

Outi Jolanki ja Sanna Karhunen (2019, 399) määrittelevät koodaamiseksi sen vaiheen tutkimuksesta, jossa tutkija merkitsee tutkimustehtävän kannalta oleelliset aineistokohdat. Tätä koodaamista saatetaan kutsua lähteistä riippuen myös luokitteluksi tai kategorisoinniksi. Tutkijan on syytä pohtia, mihin hän perustaa koodauksen, miten hän nimeää koodit ja mitä hän pyrkii aineistosta koodaamaan. Jolanki ja Karhunen (mt., 399) muistuttavat, että koodaus on jo osa aineiston tulkintaa: tutkija päättää, mitkä tekstikatkelmat ovat merkityksellisiä ja miten hän ne nimeää. Tilanteesta riippuen tutkija voi nimetä koodit etukäteen tai luoda ne aineistoon perehtyessään.

3.3 Aineiston kerääminen ja kuvaus

Aineistona käytän Marjo Romakkaniemen ym. (2018) tutkimukseen kerättyjä työntekijöiden ryhmähaastatteluja. Haastattelut on kerätty osana Kelan rahoittamaa tutkimushanketta ”Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa”. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat 18–25 -vuotiaat nuoret aikuiset. Tutkimushankkeessa kerätyt työntekijöiden haastattelut koostuvat neljästä eri sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajien ryhmähaastatteluista, joihin osallistui yhteensä 21 työntekijää Rovaniemen, Kittilän ja Inarin kunnista. Osallistuminen ryhmähaastatteluihin edellytti haastateltavan toimimista sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tuottavissa organisaatioissa, toimimista asiakastyössä 18–25 -vuotiaiden nuorten aikuisten kanssa ja lupaa organisaatiolta haastatteluun osallistumiseen. Taustaorganisaatioina tutkimushaastatteluihin osallistuneilla oli kunnallinen sosiaalityö ja -ohjaus (n=6), nuorisotyö ja etsivä nuorisotyö (n=6), kunnallinen mielenterveys- ja päihdepalvelu (n=2), kuntoutusorganisaatio (n=1), työpajat ja kuntoutus- ja työllistämissätiöt (n=2), järjestöt (n=3) ja työvoiman palvelukeskus (n=1). Tutkijat pyrkivät ryhmähaastattelujen avulla saamaan tietoa palveluverkoston toimivuudesta ja yhteistyöstä, asiakaslähtöisyydestä, nuorten osallisuuden toteutumisesta ja tukemisesta sekä sosiaalisen kuntoutuksen toimivuudesta ja kehittämisestä. (Romakkaniemi ym. 2018, 27.)

Alkuperäinen aineisto oli laaja, noin 350 sivua litteroitua tekstiä (mt., 27). Rajasin aineistosta käyttööni yhden osa-aineiston. Haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi en ilmaise tarkemmin, minkä osa-aineiston valitsin. Rajauksessani käytin harkintaa siten, ettei valittu osa-aineisto muodostunut liian laajaksi ajateltaessa pro gradu -tutkielman laajuutta. Lisäksi käytin valitun osa-aineiston rajausperusteena sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen moninaisuutta ja työntekijöiden lukumäärää.

Alkuperäisen aineiston ryhmähaastattelut on toteutettu fokusryhmämenetelmää käyttäen (Romakkaniemi ym. 2018, 27). Taina Mäntyranta ja Minna Kaila (2008, 1507) luonnehtivat fokusryhmähaastattelua ryhmäkeskusteluksi, jota haastattelija ylläpitää. Ryhmä on valikoitu ja ryhmien koko vaihtelee 4–10 henkilön välillä. Fokusryhmähaastattelu mahdollistaa monipuolisen ja rikkaan aineiston keräämisen. Fokusryhmähaastattelua käytettäessä on hyvä huomioida, että haastateltavien valintaa

ei ohjaa tilastollinen edustavuus. Haastateltavien valintaan vaikuttaa se, että tavoitteena on koostaa sellainen ryhmä haastateltavia, jotka voivat tuoda erilaisia näkemyksiä aiheena olevaan asiaan. Fokusryhmähaastattelussa sana fokus viittaa haastateltavan ryhmän jäsenten homogeenisuuteen liittyen johonkin asiaan. (Mt., 1509.)

Käyttämäni aineisto soveltuu hyvin tutkielmani aineistoksi, sillä aineistoa on kattavasti, se on kohtuullisen tuoretta ja on oletettavaa, että aineiston avulla pystyn vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Mäntyranta ja Kaila (mt., 1510) ovat todenneet, että joskus kerätystä aineistosta on mahdollista analysoida alkuperäisen tutkimuskysymyksen ulkopuolisia aiheita. Alkuperäisen aineiston laajuus mahdollisti monenlaisten tutkimuskysymysten tarkastelua.

Se, että aineisto on kerätty nimenomaan fokusryhmähaastattelulla antaa tutkielmaani monipuolisesti tietoa. Näen, että haastateltavat ovat sen sosiaalisen kuntoutuksen asiantuntijoita, mitä sosiaalisella kuntoutuksella on aineiston keräämisaikana ymmärretty. Sosiaalisen kuntoutuksen asiantuntijuus mahdollistaa myös asiantuntevan keskustelun haastattelun teemoista. Koska toimijoita on eri organisaatioista, tulee asiakkuuteen valikoitumiseen vaikuttavia tekijöitä tarkasteltua eri näkökulmista käsin.

Fokusryhmässä osallistujat kohtaavat tarpeen määritellä yhteinen ymmärrys omista yksilöllisistä kokemuksistaan ja uskomuksistaan. Yhdessä muodostettuun ymmärrykseen pääseminen taasen edellyttää sitä, että osallistujat jakavat, vertailevat ja neuvottelevat keskenään. Yhteisen näkemyksen saavuttamiseksi haastateltavat ilmaisevat samanmielisyyttä tai erimielisyyttä, haastavat toisiaan kysymyksiin ja pyrkivät vastauksillaan selkiyttämään näkemyksiään. (Wilkinson 1998, 338.)

Ryhmähaastatteluun aineistonkeruumenetelmänä liittyy etujensa lisäksi myös haasteita. Aina kaikki kutsutut eivät tulekaan haastatteluun. Joku tai jotkut haastateltavista saattavat dominoida keskustelua. Haastattelujen purkuvaiheessa voi olla vaikeaa tunnistaa puhujaa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 63.)

En ole voinut vaikuttaa siihen, miten aineisto on kerätty, mutta pystyin pohtimaan sitä, miten voin hyödyntää aineistoa tutkielmassani. Ryhmähaastattelulla kerätty aineisto

sopii mielestäni hyvin tutkielmani aiheeseen ja tutkimuskysymyksiin. Koska aineisto on kerätty ryhmähaastattelun avulla, on vuorovaikutuksen kautta saatu runsasta keskustelua aiheesta ja keskustelu on polveillut luonnollisesti. Ryhmähaastattelun avulla on tavoitettu useita alan toimijoita.

Se, että en ole itse kerännyt aineistoa on suoraan rajannut ulkopuolelle sen, että persoonani tai tapani olla tutkijana aineistonkeruuvaiheessa olisi vaikuttanut haastateltaviin, heidän osallistumiseensa ja vastauksiin. Huolimatta kiinnostuksestani tutkielmani aihealueeseen, en ole voinut epähuomiossakaan ohjata tutkimusta tässä tapauksessa esimerkiksi esioletusteni mukaisesti.

Käyttämäni aineisto ei ole avoin ja näin muiden saavutettavissa, pidän tärkeänä, että tutkielmassa on riittävästi haastateltavien lainauksia. Niiden avulla lukijoiden on mahdollista seurata, miten tutkielman päätelmiin on päädytty (Aaltio & Puusa 2020, 184; Puusa 2020, 154). Lainauksista poistamani sanat olen korvannut kahdella ajatusviivalla – –.

3.4 Aineiston analyysi

Tutkielmassani käytän laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Koska tutkielmani tarkoituksena on selvittää niitä taustoja, jotka vaikuttavat nuorten aikuisten valikoitumiseen sosiaaliseen kuntoutukseen, näen sopivaksi analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen teemoittelun. Tieteenfilosofisesti nojaudun interpretivistiseen eli tulkinnalliseen suuntaukseen. Laadullinen tutkimus on usein tulkitsevaa tutkimusta (Goldkuhl 2012, 135; Pohjolainen 2019, 60) ja käsitteinä niitä on käytetty jopa toistensa synonyymeina (Williams 2000, 2009; Goldkuhl 2012, 135–136). Aineiston kerääminen ryhmähaastattelun keinoin vaikuttaa myös siihen, miten aineistoa voi analysoida. Jocelyn Hollander (2004, 602) korostaa haastatteluun osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta ja näkee, että yksittäiseltä osallistujalta kerättyä aineistoa ei voi tulkita

huomioimatta aineiston keräämisen sosiaalista kontekstia. Ryhmäkeskustelun analyysissa tulee painottaa ryhmän toimintaa.

Pohdin myös omalla kohdallani sitä, että etsinkö aineistosta ryhmän mielipidettä vai nostanko esiin yksittäisen työntekijän mielipiteen. Analyysissani päädyin siihen, että painotin ryhmässä yksimielisyyttä saaneita näkemyksiä aineiston analyysissa. Mikäli jostakin asiasta oli vain yksittäisen työntekijän näkemys tai näkemys ei saanut keskustelussa yleistä hyväksyntää tai aiheuttanut samanmielistä keskustelua, olen jättänyt sen esiin nostamatta. Toisaalta, mikäli asia vaikutti merkitykselliseltä, olen tuonut sen esiin kertoen kuitenkin, että kyseessä on yksittäisen työntekijän näkemys asiasta. Institutionaalisen rajan ylittyminen tapahtuessaan perustuu lopulta yksittäisen työntekijän päätökseen. Toki taustalla voi vaikuttaa instituutiossa yleisesti hyväksytyt näkemykset asiakkuuden kriteerien täyttymisestä tai täyttymättä jäämisestä tai yhteistyöverkoston asiasta esiintuomat mielipiteet.

Kari Kiviniemi (2018) kirjoittaa laadullisen tutkimuksen prosessimaisuudesta ja siitä, kuinka tutkimuksen eri elementit kehittyvät ja tutkimusmenetelmälliset ratkaisut täsmentyvät tutkimuksen edetessä. Jaan Kiviniemen näkemyksen laadullisen tutkimuksen prosessimaisuudesta.

Analyysi ei synny tyhjästä ja itsekseen pelkästään aineistoa lukemalla. Analyysi on tulosta aineiston systemaattisesta tarkastelusta. Jari Eskola (2015, 185–206) asettaa laadullisen tutkimuksen mäkiseen maastoon, jossa ylämäkiä riittää. Analyysivaihe on laadullisen tutkimuksen tekijän kohtaamista ylämäistä se kaikista jyrkin. Tutkielmaani tehdessä hahmotin itselleni sitä, miten laadullista tutkimusta tehdään. Selväksi kävi, että laadullinen tutkimus ei ole vain yksi, määrällisen tutkimustavan vastakohtana oleva tapa tehdä tutkimusta. Sen sijaan laadullinen tutkimus sisältää monenlaisia erilaisia mahdollisuuksia tutkimuksen tekemiseen. Ohjekirjaa laadulliseen tutkimukseen en siis löytänyt, mutta pätevänä ohjeena pidin Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2018, 145) näkemystä liittyen tutkimuksen analyysiin: *”Ehkä keskeisintä ei kuitenkaan ole se, millä nimellä analyysia kutsutaan, vaan se, että se on tehty systemaattisesti, että lukija ymmärtää, mitä on tehty ja että tulokset ovat perusteltuja.”*

Analyysin aloittamisen koin ristiriitaiseksi. Toisaalta halusin päästä kiinni aineistoon ja toisaalta koin, että minun tulee tietää enemmän erilaisista analyysitavoista ennen aineiston analyysivaiheeseen siirtymistä. Luin aluksi myös laadullista tutkimusta käsitteleviä kirjoja. Ne eivät antaneet minulle niitä ohjeita, että tee työsi näin ja näin, vaan ennemminkin muotoilivat käsitystä laadullisesta tutkimuksesta monimuotoisena, aika vapaastikin sovellettavana tutkimustapana. Anu Puusa (2020, 145) kirjoittaaakin standardoitujen analyysitapojen vähäisyydestä laadulliseen tutkimukseen liittyen. Kirjat toki myös ohjeistivat ja ajattelin pyrkiä tutkielmani aineiston analyysissa ensisijaisesti noudattamaan seuraavia ohjeita: systemaattisuutta, avoimuutta, perusteltavuutta. Joka tapauksessa ensimmäinen vaihe analyysin aloittamisessa oli aineiston lukeminen läpi. Tässä vaiheessa pystyin jo rajaamaan aineistoa pienemmäksi ja keskittymään uudelleen lukemisessa vain niihin osiin aineistoja, joita käytän tutkielmassani.

Aineiston analyysin aloitin silmäilemällä aineistoa ja lukemalla sen osin läpi. Koska alkuperäinen aineisto oli hyvin laaja, tein jo lyhyen tutustumisen perusteella aineistoon tarkemman rajauksen. Tämä mahdollisti sen, että pystyin lukemaan valitun aineiston useaan kertaan läpi. Puusan (2020, 151) mukaan laadukkaaseen analyysiin vaikuttaa pitkälti se, kuinka tuttu aineisto on tutkijalle. Vuoropuhelu aineiston kanssa ei onnistu, mikäli aineisto ei ole tullut tutkijalle tutuksi (Ruusuvuori ym. 2010, 12). Usein tutkija pääsee tutustumaan aineistonsa jo sen keräämisvaiheessa. Valmista aineistoa käyttäessä tämä ei ole mahdollista ja siksi aineiston lukemisen tärkeys useaan kertaan korostuu.

Alkuperäinen ajatukseni oli, että aineistoa on hyvä olla riittävästi ja liian kanssa pärjää paremmin kuin liian vähän. Kuitenkin liian laaja aineisto vie liikaa aikaa eikä tulokset välttämättä laajene. Jari Eskola ja Juha Suoranta (2005, 62–64) ovat puhunut aineiston kylläntymisestä. Tällä he tarkoittavat sitä, että aineistoa on silloin riittävästi, kun aineiston kasvattaminen ei tutkimusongelman suhteen tuota enää uudenlaista informaatiota. Laajaa aineistoa on täysin välttämätön rajata, jotta tutkielman laajuudessa työssä on mahdollista päästä tuloksiin. Aineiston rajauksen on oltava perusteltu ja johdonmukainen (Ruusuvuori ym. 2010, 15).

Johanna Ruusuvuori ym. (2010, 12) ovat esittäneet aineiston analyysin tapahtuvan vaiheittain. Toki he myös huomioivat sen, että todellisuudessa aineiston eri vaiheet

esiintyvät osin päällekkäin ja aiempiin vaiheisiin saatetaan palata takaisin. He toteavat myös, että aineistoon tutustumisen myötä alkuperäistä tutkimusongelmaa tulee arvioida kriittisesti. Omassa tutkielmassani huomasin jo aineistoa läpi lukiessa, että ensimmäistä tutkimuskysymystä täytynee tarkentaa. Työssäni vaiheet eivät muutoinkaan voineet edetä heidän esittämänsä mallin mukaan, sillä käytin valmista aineistoa, eikä näin ollen valitsemani tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset ole ohjanneet aineiston keräämistävän valintaa ja keräämistä.

Ruusuvuori ym. (2010, 10, 29) kuvaavat aineiston kanssa keskustelua aineiston tyhjentyttömyydellä. Tämä huojentaa jännitystäni aloittelevana tutkijana siitä, saanko aineistosta tarpeeksi irti ja huomaanko kaiken tarpeellisen. Ruusuvuoren ym. (mt., 10, 29) mukaan aineistoa ei voi analysoida loppuun samoin kuin toista ihmistäkään ei voi.

Aineiston tultua tutummaksi aloin pelkistämään sitä. Ensimmäiseksi aloin etsiä aineistosta ensimmäisen tutkimuskysymykseni ohjaamana asioita, jotka joko edistävät, heikentävät tai poissulkevat nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaaksi valikoitumista (koodausvaihe 1). Kun olin tehnyt tämän, luin aineiston vielä uudelleen läpi, jotta varmistin, että olin huomionnut kaikki kohdat. Vaikka laadullista tutkimusta tehdessä tutkija tekee aineiston suhteen jatkuvaa valintaa, on oikein tehdä valinta johdonmukaisesti samoin perustein. Tekstiä läpikäydessäni rajasin myös aineistoa samalla niin, että merkitsin ne tekstikohdat, jotka eivät liittyneet tutkimusongelmaan. Tämän koin hieman haastavaksi, sillä laajassa mittakaavassa ajateltuna tuntui, että asiat ovat monesti jollakin tapaa yhteyksissä toisiinsa. Pyrin kuitenkin välttämään analysointia, joka tulkitsisi asioita liian pitkälle. Pidin mielessä, että selkeästi rajattu tutkimusongelma ja -aineisto auttavat tieteellisen tiedon tuottamisessa. Tarkoitus on tuottaa rajatusta alueesta tarkkaa tietoa sen sijaan, että tutkielma rönkyilee moneen suuntaan ja selkeät tulokset jäävät saamatta.

Kirjasin löytämäni asiat otsikoiden alle, jotka olin nimennyt otsikoilla edistävät, heikentävät ja poissulkevat. Asioita kertyi runsaasti ja osa asioista saattoi kuulua yhtäaikaaisesti useamman otsikon alle. Asioiden määrä vähän kauhistutti, mutta lohtua toi Jolangin ja Karhusen (2019, 401) toteamus siitä, että pienestäkin aineistosta voi koodauksen jälkeen käsissä olla satoja ellei tuhansia koodeja. Näille koodeille tulisi sitten

löytää jonkinlainen mielekäs selitys tai tulkinta. Kun aiemmin olin miettinyt, saanko aineistosta tarpeeksi irti, tuli nyt mieleeni, että laajeneeko tutkielma tällä aineistomäärällä liiaksi. Aivan niin yltiöpäiseltä määrä ei kuitenkaan tuntunut, ettenkö uskonut selviäväni sen kanssa.

Tämän vaiheen tehtyäni jatkoin aineiston pelkistämistä. Etsin otsikoiden alle kertyneistä asioista samankaltaisuuksia ja ryhmittelin ne aina yhdeksi joukoksi. Tämän jälkeen aloin katsomaan näin syntyneitä joukkoja ja nimesin ne joukkion sisältöä kuvaavasti (koodausvaihe 2). Näin sain luotua aineistosta löytyneille asioille luokat, jotka toivat analyysiin enemmän selkeyttä ja rakennetta. Kutsun näin löytyneitä luokkia aineiston alaluokiksi. Löytyneitä luokkia oli vielä liikaa siihen, että saisin esiteltäviä aineistosta löytyvät tulokset selkeästi. Jatkoin siis pelkistämistä edelleen ja kiinnitin huomiota alaluokkien yhteisiin tekijöihin. Näin loin aineiston yläluokat (koodausvaihe 3). Koodausvaihe kolmessa en kuitenkaan pelkistänyt pois olemassaolevia alaluokkia, vaan ne ovat yläluokkien sisältönä esiteltävissä tutkimustuloksia läpikäydessä.

Tässäkin analyysin vaiheessa tutkija voi itse päättää, mikä on hänestä sopiva tapa järjestellä aineistoa ja milloin pelkistäminen on riittävää. Minulla tärkeää oli, että analyysin tulokset ovat selkeästi esitettävissä, eikä raportista tule ylimittaista. Puusa (2020, 146) onkin korostanut tutkimuksen tarkkaa rajausta, jotta tutkittavasta ilmiöstä kertominen olisi mahdollisimman perusteellista. Johtoajatuksenani rajauksessa olen pitänyt David Silvermanin (2001, 5) ajatusta siitä, että on parempi sanoa vähästä paljon kuin paljosta vähän.

Analyysistä ei saanut vielä selkeää kuvaa. Tässä vaiheessa totesin, että aineisto ja siitä ensimmäisen tutkimuskysymyksen perusteella etsityt asiat kaipaavat tarkempaa rajausta. Aineistorajauksen lisäksi muokkasin ensimmäistä tutkimuskysymystä niin, että en etsinytkään aineistosta enää nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen alkamista heikentäviä tekijöitä, vaan päätin keskittyä pelkästään *edistäviin ja poissulkeviin tekijöihin*. Tämä rajaus oli perusteltua, sillä useat nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiseen vaikuttavat heikentävät ja poissulkevat tekijät esiintyivät molemmissa kategorioissa.

Kerättyäni, kirjattuani ja jaoteltuani asiat ensimmäisen tutkimuskysymyksen ohjaamana, aloin tarkastelemaan aineistoa myös toisen tutkimuskysymyksen mukaan. Tämä tarkensi vielä edelleen aineiston jäsentymistä ja luokittelujen syntymistä. Koin tärkeäksi pitää koko ajan mielessä sen, mitä tutkielman avulla on tarkoitus selvittää.

Ristiriitaa mielessäni syntyi myös tutkimuksen tulkinnallisuudesta. Tätä ristiriitaa kuitenkin lievittää se, että tulkinnat eivät voi olla tuosta vain tehtyjä, vaan tutkijan on perusteltava tulkintansa ja kerrottava, miten hän on saamiinsa tulkintoihin päässyt. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 142–143) toteavat, että aineiston tulkinta on tutkijan tekemää aktiivista työtä. Aineisto itsessään vaikuttaa tulkinnan lopputulokseen, mutta oleellisemmassa roolissa on kuitenkin tutkija. Tutkijasta riippuen sama aineisto voi heidän mukaansa (mt., 142–143; myös Puusa 2020, 155–156) tuottaa erilaista tulkintaa.

Laadullista tutkimusta on moitittu epätieteelliseksi samoin kuin tulkitsevaa näkemystä. Omalta osaltani hyväksyin tämän näkemyksen yhtenä lähestymistapana laadulliseen tutkimukseen. Laadullinen tutkimus on kuitenkin paljon käytetty ja hyväksytty tutkimustapa, jonka perusteella en itse pidä sitä epätieteellisenä tutkimuksena. Enemminkin ajattelen, että laadullinen ja määrällinen tutkimus poikkeavat toisistaan. Se ei haittaa, sillä eri tutkimusten avulla saadaan tuotettua erilaista tietoa. Omassa tutkielmassani pyrin tietenkin tuottamaan tietoa laadullisen tutkimuksen avulla niin, että tutkielmassani täyttäisin tieteelliset kriteerit mahdollisimman tarkasti.

Näen haasteellisena Ilkka Pietilän (2019, 216–217) esittämän näkemyksen siitä, että ryhmäkeskustelua tulisi analysoida ensisijaisesti ryhmän toimintana. Hän esittää myös, että ryhmäkeskustelussa prosessin analysointi on tärkeämpää kuin sen tuottama lopputulos. Omassa tutkielmassani ryhmäkeskustelun prosessin analyysi ja ryhmän toiminta eivät ole olleet keskiössä. Keskiössä ovat olleet haastateltavien sanoittamat näkemykset ja mielipiteet. Samankaltaiset näkemykset ovat tuottaneet vahvempaa käsitystä siitä, miten asia on. Toisaalta eriävät mielipiteet ovat olleet eriäviä ja tärkeitä sinällään.

3.5 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuseettiset kysymykset ovat olennainen osa kaikkea tutkimuksen tekemistä ja ne tulee huomioida koko tutkimusprosessin ajan (Pohjola 2003; Juvonen 2015, Juuti & Puusa 2020b, 175). Koska tutkielmani kiinnittyy hankkeeseen ja aineiston kerääminen on tapahtunut hankkeen puolesta, on osa eettisistä pohdintoista ja toimenpiteistä kuulunut hankkeen työryhmälle. Hankkeen työryhmä on suunnitellut kyselyn ja huolehtinut aineiston keräämiseen kuuluvista tutkimuseettisten periaatteiden toteutumisesta. Valmiin aineiston käyttö ei kuitenkaan tarkoita oman eettisen vastuun siirtämistä muille tutkijoille, vaan aina on myös itse varmistettava aineiston käytön eettisyys ja aineiston eettinen käyttö omassa tutkimuksessa. Minun tutkimuseettiset pohdintani keskittyvät erityisesti aineiston käsittelyyn, analyysiin, tulkintaan ja raportointiin liittyviin kysymyksiin.

Alkuperäisen aineiston eettisiä kysymyksiä kuvatessa Romakkaniemi ym. (2018, 31–32) kertovat, että he ovat noudattaneet tutkimuksessaan hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Ennen hankkeen aloittamista Kelan tutkimuseettinen toimikunta on toteuttanut hankkeelle eettisen ennakoarvioinnin. Tutkimukselle on haettu luvat tutkimuskunnista. Kaikille tutkimukseen osallistuneille on kerrottu niin suullisesti kuin kirjallisestikin tutkimuksesta ja haastatteluaineiston käyttämisestä. Osallistujille on annettu tutkimuksesta kirjallinen tiedote ja he ovat antaneet kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumiseen. Haastateltavien yksityisyydensuojasta on huolehdittu ja tutkimustulosten raportoinnissa on häivytetty tietoja niin, että haastateltavat eivät ole tunnistettavissa. Aineistoa on säilytetty huolellisesti ja viiden vuoden arkistoinnin jälkeen aineisto on hävitetty.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on laatinut ihmistieteisiin luettaville tutkimusaloille eettiset periaatteet. Nämä eettiset periaatteet jakautuvat kolmeen osaan: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, vahingoittamisen välttämiseen ja yksityisyyteen ja tietosuojaan. Tutkittavien itsemääräämisoikeuteen liittyviä kysymyksiä ovat esimerkiksi tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja tutkittavien informointi. Vahingoittamisen välttämiseen liittyvät kysymykset koskevat henkisten, taloudellisten ja sosiaalisten haittojen välttämistä. Yksityisyyteen ja

tietosuojaan liittyvät kysymykset koskevat tutkimusaineiston suojaamista ja luottamuksellisuutta, aineiston säilyttämistä ja hävittämistä sekä yksityisyyden suojan huomioimista tutkimusjulkaisuissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4–11.) TENK on uudistanut ohjeita vuonna 2019. TENKin ohjeistuksen mukaan sovelletaan tutkielmassani sen aloitusaikana voimassa ollut ohje. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 4–6.) Tutkielmani aloitusaikana oli voimassa varhaisempi ohje.

Tutkimuksen kriittinen arviointi, pätevyyden testaaminen ja näiden kautta tieteen edistyminen edellyttävät avoimuutta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 10). Ihmistieteiden tutkimuksia ei välttämättä pystytä toistamaan (mt., 10) eikä aineistoja välttämättä avata muille tutkijoille lainkaan (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 13). Tässä tutkielmassa käyttämäni alkuperäinen aineiston on hävitetty ja minäkin hävitän käyttööni saamani aineiston tutkielman valmistuttua. Metodioppikirjoissa opastetaan että lainauksia ei tule olla tuloslukuissa liikaa (Moilanen & Rähä 2015, 69–70, Juuti & Puusa 2020a, 14–15). Kuitenkin, koska käyttämäni aineisto ei ole avoin ja muiden saavutettavissa, on tärkeää, että tutkielmaan tulee riittävästi haastateltavien lainauksia. Niiden avulla lukijoiden on mahdollista seurata, miten tutkielman päätelmiin on päädytty (Aaltio & Puusa 2020, 184; Puusa 2020, 154).

Pauli Juutin ja Anu Puusan (2020b, 175) mukaan tutkimuksen eettisyyteen liittyy myös pyrkimys saada aikaan hyviä asioita tutkimuksen kohteena oleville ihmiselle. Tärkeää on myös huolehtia tutkimusraportoinnissa siitä, että ei omalla kirjoittamisellaan aiheuta tutkimuskohteelle haittaa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 7–8; Pohjola 2003a; Urponen 2003, 72–73). Aineistoni koostuu työntekijöiden ryhmähaastatteluista, mutta tutkimustehtävä kohdistuu sosiaaliseen kuntoutukseen yhteydessä oleviin nuoriin aikuisiin. Näin ollen tämän tutkielman eettisissä kysymyksissä on syytä kiinnittää huomiota niin tutkimusaineiston haastateltuihin työntekijöihin kuin tutkimuksen kohteena oleviin nuoriin aikuisiin.

Anneli Pohjola (2003, 61–63, 129) muistuttaa, miten pelkästään ilmaisutapojen valinnalla tutkija asemoi tutkimuksensa eettisiä perusteita. Nuorista puhutaan usein ongelmanäkökulman kautta ja heidät nähdään herkästi yleistettynä ryhmänä (mt., 63). Tällöin nuoren näkeminen yksilöllisenä, oman elämänsä subjektina, jää helposti syrjään. Tutkielmassani tarkastelen nuorten aikuisten sosiaaliseen kuntoutukseen

valikoitumista. Vaikka kohderyhmänä ovat nuoret aikuiset, tulee huomioida, että jokaisen nuoren aikuisen elämä on ainutkertainen ja jokaisen nuoren siihen astinen elämänpolku on kulkenut omaa linjaansa.

Pohjola (2003) nostaa esiin sen, kuinka tutkimusprosessin eri vaiheissa tehdyt valinnat paljastavat tutkijan eettiset sitoumukset selkeästi. Kaikilla tutkimuksen valinnoilla on merkityksensä. Tutkijan on tiedostettava valintansa ja reflektoitava niitä koko tutkimusprosessin ajan. Tiedontuotannon kautta tutkimus osallistuu todellisuuden määrittämiseen ja luomiseen. Pohjola (mt.) on pohtinut ansiokkaasti myös käytettyjen käsitteiden, luokittelujen ja kategorisointien tutkimuseettistä merkitystä. Hän huomauttaa, että esimerkiksi sosiaalityön asiakasta käsittelevästä kielestä on usein havaittavissa tahatonta tulkinnallisuutta. Asiakasta voidaan tarkastella esimerkiksi diagnostisesti, yhden erottuvan piirteen, aikaisemman taustan tai tulevaisuuden ennusteen mukaan määrittävänä. Tällaisten käsitteiden käyttö niin, että ne määrittävät ihmisen kokonaisuudessaan, ovat ongelmallisia. Pohjola (mt.) ehdottaakin, että tarkastelun kohteena olisikin ihminen oman elämänsä subjektina. Asiakkuus edustaa vain yhtä osiota ihmisen elämässä. Omassa tutkielmassani pyrin käyttämään käsitteitä niin, etten vahingoita tutkimuksen kohteena olevia nuoria. Ymmärrän, että osa käsitteistä sisältää jo itsessään tietynlaista tulkinnallisuutta (ks. Pohjola mt.).

Tärkeää on siis huomioida, että jokainen tutkimukseen liittyvä valinta vaikuttaa tutkimukseen jollakin tapaa. Valintaa on sekä sen päättäminen, mitä tutkimukseen otetaan että se, mitä siitä jätetään pois. Aineiston analyysi- ja tulkintavaihe herätti kysymyksiä tutkijan vallasta ja sen vastuullisesta käyttämisestä. Miten tulkita niin, että tulkinta ei ole ylitulkintaa tai muokkaa sitä, mitä haastateltava on sanonut. Onko sanatarkkaa ymmärrystä tärkeämpää se, että ymmärtää sen, mitä haastateltava on sanomisillaan tarkoittanut? Eihän tällöin tule tulkituksi liikaa?

Tutkimuksen eettisiin pohdintoihin liittyvät myös se, miten tutkimuksen tulokset esitetään. Olen anonymisoinut esittämistävän niin, että käyttäessäni suoria lainauksia, en tuo millään tavalla esille sitä, kuka asian sanoo tai missä hän työskentelee. Tämä johtuu siitä, että ajattelen sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiden määrän olevan haastattelupaikkakunnilla kuitenkin sen verran vähäisiä, että haluan varmistaa, että heitä ei voi tunnistaa. Tämän vuoksi en myöskään kerro, mitä osa-aineistoja

tutkielmassani käytän. Käyttämistäni sitaateista olen poistanut myös määreitä, joiden perusteella paikkakunta olisi tunnistettavissa. Hakasulkeiden [] sisään olen merkinnyt luettavuutta parantavan oman lisäykseni kohdissa, joissa se on lainauksen ymmärtämisen vuoksi tarpeen. Lisäksi olen merkinnyt niiden sisään, mikäli olen poistanut esimerkiksi jonkin tunnistetiedon tai nimennyt sen anonymisoiden. Mikäli käyttämässäni sitaatissa on kaksi keskustelijaa, olen nimennyt heidät keskustelija A:ksi ja keskustelija B:ksi. Eri keskusteluissa keskustelija A ei välttämässä ole sama henkilö kuin aiemmassa keskustelussa. Viittaukset keskustelijoihin eivät siis ole henkilökohtaisia, vaan niiden tarkoituksena on vain erotella keskustelijat toisistaan. Lisäksi, mikäli samassa kohden aineistoa on lainattu erillisiltä haastateltavilta, mutta keskustelua ei ole käyty dialogina, on ne selvyuden vuoksi nimetty erillisinä keskustelijoina.

Suvi Ronkainen ym. (2011, 142) kiinnittävät tutkimuksen laadun arvioinnin siihen, miten eettiset kysymykset on otettu huomioon tutkimusta tehdessä. Tutkimustyö tulee tehdä huolellisesti ja aineiston käyttämiseen tulee kiinnittää huomiota. Huonosti tehty tutkimus on tutkimuseettisesti tarkasteltuna epäeettistä. Tieteellisenä tietona ei tule esittää väitteitä, jotka ovat tarkoitushakuisia, liian yleistäviä tai hutiloiden tehtyjä. (Mt., 142.)

Tutkielmani tuloksia ei voi yleistää kovinkaan laajasti. Tämä johtuu siitä, että aineisto on kerätty maantieteellisesti rajatulta alueelta. Lisäksi huomionarvoisaa on, että sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellinen ja sisällöllinen ymmärrys on vasta kehittymässä (Lindh ym. 2018b, 10) ja se, mitä tässä aineistossa tutkittavat ovat ymmärtäneet sosiaalseksi kuntoutukseksi saattaa vaihdella muualla maassa omaksuttuun ymmärrykseen. Yleistettävänä ja yleismaailmallisina tuloksina näen sen, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamisen taustalla vaikuttaa monenlaisia, eri tasoilla ilmeneviä tekijöitä.

Sen lisäksi, että tutkielmani aineisto on kerätty maantieteellisesti rajatulta alueelta, on se kerätty alueelta, joka edustaa omanlaistaan palvelurakennetta, ympäristöä, kulttuuria, luontoa. Tämä herättää pohdinnan siitä, millaiset raamit Lappi antaa nuorelle aikuisuudelle? Mitä tulee ottaa huomioon pohtiessa esimerkiksi tutkimustulosten yleistettävyyttä tämä näkökulma huomioiden? Lapin nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa 2015 (Niemi 2012, 13) todetaan lappilaisten nuorten kokemuksen terveydestään

ja mielenterveydestään olevan huonompia kuin suomalaisnuorilla keskimäärin. Koulutusmahdollisuuksien väheneminen, elinkeinojen kehittämistoiminnan epäonnistuminen, palveluiden keskittyminen asutuskeskuksiin, yhteisöllisyyden heikkeneminen ja nuorten pahoinvoinnin syveneminen nähdään samaisessa kehittämissuunnitelmassa lappilaisten nuorten tulevaisuusuhkina. Paikallisuuden huomioiminen on tärkeää pohdittaessa aineiston tulosten yleistettävyyttä ja yleistettävyyden rajoja.

Tiedon yleistettävyyden ja rajallisuuden pohdinta on mielenkiintoista. Ronkainen ym. (2011, 144) huomauttavat pätevästi, että rajallinen yleistettävyyden ei ole ongelma. Rajallinen yleistettävyyden kuvaa tutkimuksen pätevyyttä kertoa tietystä ilmiöstä tietyssä kontekstissa. Ei voida myöskään olettaa, että mikäli tutkija on tehnyt niin sanottuja oikeita valintoja, on seurauksena yleistämisen mahdollisuus. Yleistäminen tulee voida perustella esimerkiksi tutkimusasetelman, tutkimuskohteiden valinnan ja käytetyn aineiston kautta. Lisäksi tutkimuksen yhteys muihin tutkimuksiin ja teoreettisiin keskusteluihin toimii yleistämisen perustelujen pohjana. (Mt., 143–144.)

4 Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuus nuorilla aikuisilla

Alun perin tuntemukseni ja ymmärrykseni sosiaalista kuntoutusta kohtaan oli erilainen kuin millaiseksi se on tutkielmaa tehdessä muotoutunut. Ajatuksenani oli, että kun nuori aikuinen pääsee sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen, se on jotakin selkeää ja tarkoittaa jotakin tiettyä. Matkan varrella näkemykseni on muuttunut. Aineiston läpikäyminen on vahvistanut tätä muuttunutta käsitystä ennestään. Alkuperäisen aineiston kerääjien näkemys sosiaalisesta kuntoutuksesta on ollut pidemmälle jalostunut kuin omani. Aineiston kerääjät olivat kuitenkin osanneet nähdä sosiaalisen kuntoutuksen sellaisena kuin se tällä hetkellä näyttää: tavanomaisia, eri toimijoiden järjestämiä palveluita sisältävänä kuntoutuksena, jolla ei ole yksiselitteistä määritelmää. Tämä alustus on tärkeää, sillä sen avulla saan taustoitettua aineiston tuottamia tuloksia.

Sosiaalihoitolain (1301/2014) 17§:n mukaan sosiaalinen kuntoutus on yksi sosiaalipalvelu ja sitä annetaan sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen keinoin. Kuitenkin käyttämäni aineisto oli kerätty ei pelkästään kunnallisella puolella työskenteleviltä sosiaalista kuntoutusta myöntäviltä tahoilta, vaan myös niiltä toimijoilta, jotka aineiston kerääjät olivat mieltäneet sosiaalisen kuntoutuksen toteuttajiksi. Tämän vuoksi näissä tulosluvuissa sosiaalisen kuntoutuksen ymmärrykseni on vastaava kuin aineiston kerääjillä on ollut: sosiaalista kuntoutusta toteuttavat muutkin kuin sosiaalihoitolain mukaan toimivat kunnalliset viranhaltijat. Edellytän, että sosiaalinen kuntoutus on enemmän kuin yksittäinen tapaaminen nuoren ja työntekijän välillä. Tutkielmassani olen määritellyt sosiaalisen kuntoutuksen olevan toistuvia tapaamisia sisältävä ohjaus- ja tukisuhde nuoren ja aikuisen välillä. Sosiaalinen kuntoutus voi olla myös osallistumista johonkin ryhmämuotoiseen palveluun, jonka tavoitteet ovat sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiden mukaisia.

Sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen keinoin annettava sosiaalinen kuntoutus ei ymmärrykseni mukaan sulje pois muiden kuin kunnallisten sosiaalihoillon viranhaltijoiden toteuttamaa kuntoutusta. Sosiaalinen kuntoutus sisältää lain mukaan seuraavia asioita:

- 1) *sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;*

2) *kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;*

3) *valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan;*

4) *ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin;*

5) *muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.*

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. (1301/2014, 17§.)

Näin ollen sosiaalinen kuntoutus voi olla myös sosiaalipalvelua, jonka on myöntänyt sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja, mutta jonka toteutuksesta osin vastaa joku muu toimija.

Aineistossa tuli hyvin esille asioita, jotka edistävät tai poissulkevat nuoren aikuisen sosiaalista kuntoutusta. Aineistoa kerätessä keskiössä ei kuitenkaan ollut nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkaminen. Näin ollen, esitellessäni tekijöitä, jotka edistävät tai poissulkevat nuoren aikuisen valikoitumista sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen, joudun tyytymään siihen tietoon, mitä aineisto minulle antaa liittyen asiakkuuteen. Haastateltavat eivät yleensä erikseen kertoneet, että jonkin nuoren kohdalla asiakkuus oli alkanut. Aineistosta löytyi kuitenkin selkeästi se, mikäli nuorta aikuista ei hyväksytty palvelujen piiriin. Asiakkuuden alkamisen jouduin paikoin tulkitsemaan aineistosta enkä voi varmuudella tietää, että nuorelle aikuiselle on tehty sosiaalisen kuntoutuksen palvelun päätös. Aineistossa näyttäytyvä keskustelu liikkuu asiakkuuden alkamisen suhteen yleisemmillä linjoilla. Tulkitseen asian kuitenkin niin, että nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden voidaan nähdä alkaneen, mikäli hänellä on toistuvia tuki- ja ohjaussuhdeluonteisia tapaamisia sosiaalista kuntoutusta tarjoavan toimijan kanssa. Yleisluonteisesti aineistosta on mahdollista tehdä tulkintaa siitä, mitkä tekijät edistävät ja mitkä poissulkevat nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamista. Lisäksi on oletettavaa, että mikäli nuori aikuinen käy jossakin ryhmämuotoisessa palvelussa, on taustalla myönteinen päätös sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta.

4.1 Asiakkuuden alkamista edistävät tekijät

Jo varhaisessa vaiheessa aineiston analyysia huomasin, että aineisto vastaa kyllä tutkimuskysymyksiin, mutta eri tavalla kuin olin oletanut. Tämä toi esille myös sen, että minulla oli kuin olikin jonkinlainen ennako-odotus tutkielman tuloksista. Olin ajatellut, että aineistosta löytyisi kohtuu suoraviivaisesti vastauksia siihen, miksi osa nuorista valikoituu sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiksi ja osa ei. Aineisto kuitenkin paljasti, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden taustalla olevat tekijät ovat huomattavan paljon moninaisemmat kuin olin osannut aavistaakaan.

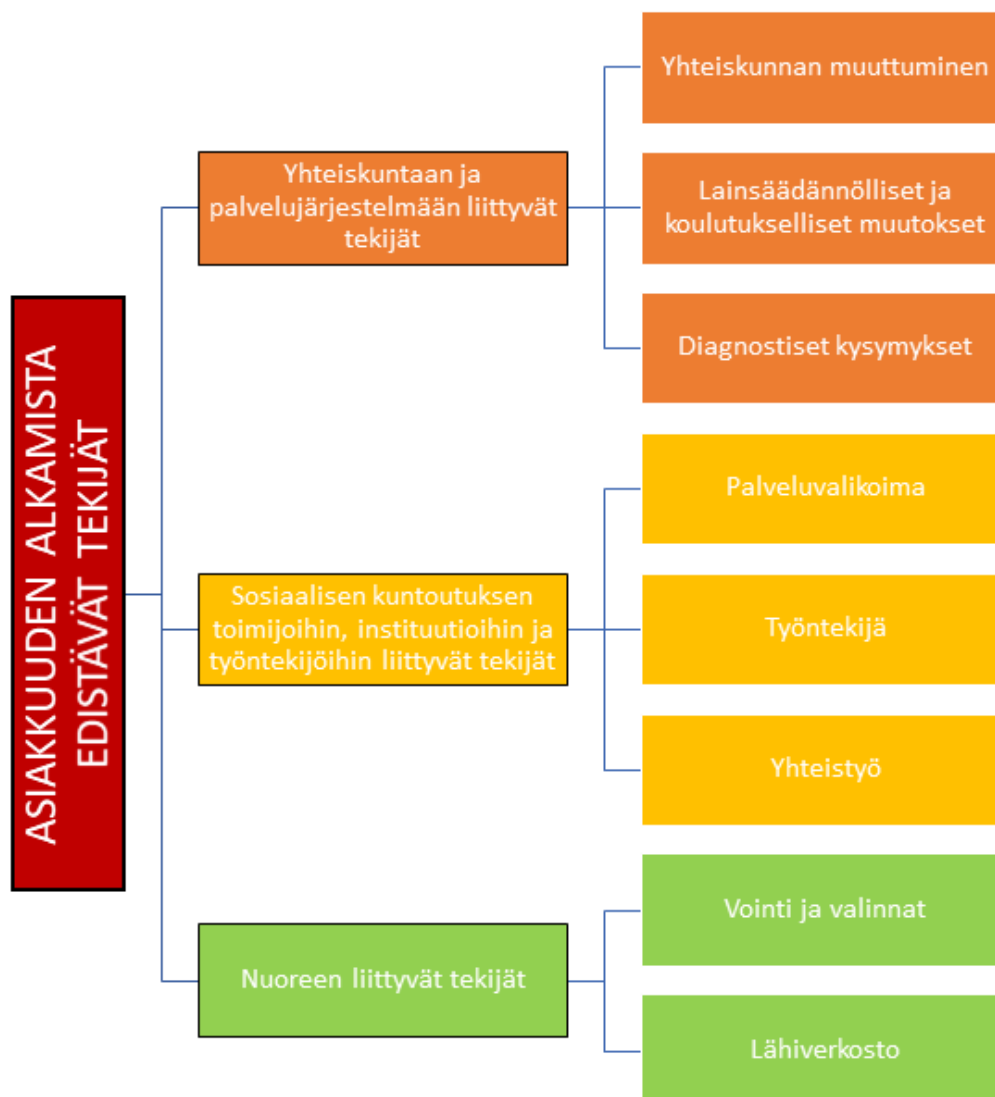
Yksittäisen nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden taustalla on monenlaisia tekijöitä. Tekijät eivät pelkisty yksinomaan nuoreen liittyviin asioihin, vaan asiakkuuden alkamiseen vaikuttavina tekijöinä voidaan nähdä esimerkiksi yhteiskunnallisiin tekijöihin ja palvelujärjestelmään liittyviä tekijöitä samoin kuin sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyviä tekijöitä. Ajattelen, että sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevat ihmiset ovat haavoittuvassa asemassa olevia. Jaan Sakari Hännisen (2007, 6) näkemyksen siitä, että haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tilanteiden tausta on moninainen ja sisältää lukemattomia eri tekijöitä ja tapahtumasarjoja. Tässä luvussa tarkastelen lähemmin niitä tekijöitä, jotka aineiston perusteella edistävät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen valikoitumista.

Pohtiessani niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiseen, koin luonnolliseksi pelkistää luokittelut koskemaan nuorta itseään, sosiaalisen kuntoutuksen toimijoita, instituutioita ja työntekijöitä sekä yhteiskuntaa ja palvelujärjestelmää. Nuori on asiassa pääosassa, sillä asia koskee hänen elämäänsä. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijat, instituutiot ja niiden työntekijät, ovat taasen niitä tahoja, jotka tekevät valintaa siitä, ketä heidän asiakkuudessaan on ja millaisin perustein asiakkuuteen hyväksytään. Yhteiskunta ja palvelujärjestelmä luovat raamit ja olosuhteet palveluille ja ihmisten elämille.

Kuviossa 1 (s. 37) olen esittänyt tiivistetysti aineiston perusteella syntyneet tulokset, jotka kuvaavat nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamista edistäviä tekijöitä. Nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamisen

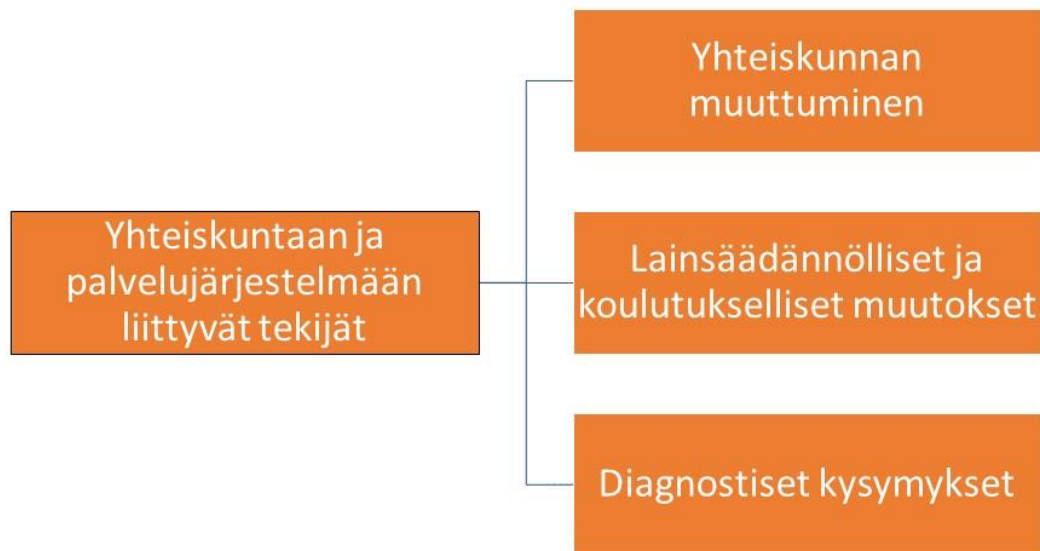

edistävien tekijöiden tulosten kuvaamisessa etenen järjestelmällisesti *kuviota 1 (s. 37)* seuraten. Tarkastelen ensimmäiseksi niitä asiakkuutta edistäviä tekijöitä, jotka liittyvät yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään. Sen jälkeen siirryn kuvaamaan sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyviä asiakkuutta edistäviä tekijöitä. Viimeiseksi tarkastelen sitä, miten nuoreen aikuiseen itseensä liittyvät tekijät edistävät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden syntymistä.

Kuvio 1. Asiakkuuden alkamista edistävien tekijöiden pää- ja alaluokat.

Yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvät edistävät tekijät (kuvio 2, s. 38) ovat jaoteltavissa seuraaviin teemoihin: yhteiskunnan muuttumiseen, lainsäädännöllisiin ja koulutuksellisiin muutoksiin sekä diagnostisiin kysymyksiin.

Kuvio 2. Yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edistämässä.

Yhteiskunnan muuttuminen

Yhteiskunta muuttuu jatkuvasti. Tällä hetkellä meneillään olevasta aikakaudesta voidaan käyttää eri nimityksiä. Sitä voidaan kutsua jälkimoderniksi, myöhäismoderniksi, postmoderniksi tai refleksiiviseksi moderniksi. (Karisto ym. 1999, 360.) Ulrich Beck (2000, 2016) puhuu ajasta usein toisena modernina. Beck (2000, 17–24) on jäsentänyt tapahtuvaa muutosta esimerkiksi niin, että ensimmäiseen moderniin liittynyt varmuus häviää. Kysymyksiin, joihin ennen oli vastaus, ovat muuttuneetkin tilanteiksi, joissa aiemmat vastaukset eivät enää tyydytä ihmisiä. Lisäksi erilaisia vaihtoehtoisia vastauksia on useita. Ensimmäinen moderni oli vahvasti yhteydessä kansallisvaltion. Toinen moderni taasen on avointa ja riskien täyttämää moderniutta, jolle on luonteenomaista epävarmuus. Toisen modernin aikakauteen kuuluu myös se, että yhteiskunnissa joudutaan kohtaamaan sen omasta menestyksestä johtuvat tarkoittamattomat ja haluamattomat seuraukset. Toiseen moderniin kuuluu monenlainen muutos:

sukupolvien ja sukupuolten väliset suhteet muuttuvat ja perinteisen ydinperheen merkitys rakkauden ja kotielämän tuottajana muuttuu; täystyöllinen yhteiskunta muuttuu, työn merkitys muuttuu ja hyvinvointivaltion yhteys työhön muuttuu. Ihmiskunta joutuu myös kohtaamaan maailmanlaajuisia riskejä.

Ensimmäisen modernin aikakauteen liittyi suomalaisessa yhteiskunnassa vakaa usko siitä, että elämässä edetään eteenpäin niin aineellisella, koulutuksellisella kuin ammatillisella ja yhteiskunnallisella tasolla. 1990-luvun laman myötä osoittautui, että sosiaalisen nousun asemasta yksilöä saattoi kohdata myös sosiaalinen lasku. Ennustamattomuudesta, epävarmuudesta ja jatkumattomuudesta on tullut normaaleja eikä enää ole mahdollista esittää yhdenlaista normaalielämän kuvaajaa. Ihmisten on täytynyt pyrkiä sopeutumaan siihen, että mikään ei ole pysyvää tai välttämättä edes kovin pitkäaikaista. (Karisto ym. 1999, 357–361.)

Ulrich Beckin ja Elisabeth Beck-Gernsheimin (2002) mukaan yksilöllistyminen ja institutionalisoitunut yksilöllisyys ovat toiseen moderniin liittyviä käsitteitä. Heidän mukaansa yksilöllistymisestä on tulossa toisessa modernissa yhteiskunnan sosiaalinen rakenne. Beck ja Beck-Gernsheim (mt., 21–22) erottavat käyttämänsä sosiaalitieteellisen yksilöllistymiskäsitteen neoliberalistisesta tavasta käyttää ja ymmärtää yksilöllistyminen. Neoliberalistisessä käsityksessä yksilö nähdään toisista riippumattomana, itsestään pärjäävänä ja oman elämänsä yrittäjänä. Arkielämän todellisuus kuitenkin paljastaa, että tällainen yksilöllistymisnäkemys on virheellinen. Yksilö tarvitsee muita ja on sidoksissa muihin ihmisiin, verkostoihin ja instituutioihin.

Vappu Karjalainen (2012, 12–13) kuvaa toisen modernin yksilöllistymiskehitystä todeten, että siinä missä elämä aiemmin oli ennalta selkeämmin määrätynyt, onkin nyt tilalla jatkuva kamppailu oman paikan saamiseksi yhteiskunnassa. Tämä asettaa vaatimuksia yksilölle, jolla Karjalaisen (mt., 13) mukaan tulee olla valmiuksia ja joustavuutta kilpailuun koulutuksesta ja työelämästä. Yksilölle asettuu vaateita olla aktiivinen, kilpaileva ja voittamaan pyrkivä. Lisäksi yksilön tulee vakuuttaa itsensäkin yhä uudelleen näiden toimien tarpeellisuudesta.

Karjalainen (mt., 13) tunnistaa, että kaikki ihmiset eivät pärjää tällaisessa yhteiskunnassa. Osalle ihmisistä omaa elämää koskevien valintojen tekeminen monien

vaihtoehtojen keskellä voi olla vaikeaa. Yksilön resurssit eivät välttämättä riitä. Itseorganisoitumisen ja aktiivisuuden pakko voi muuttua epätoivoksi tai sopeutumattomuudeksi. Karjalasen (2012, 13) artikkelista paljastuu, että jo 2000-luvun alkupuolella on käyty pohdintaa siitä, miten koulutuksen ja työelämän kynnysten kanssa kamppailevia nuoria voidaan tukea kuntoutuksen keinoin.

Aineiston perusteella muuttuva yhteiskunta ja palvelujärjestelmä ovat osaltaan synnyttämässä sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta. Haastateltavat kävivät esimerkiksi keskustelua siitä, että nyky-yhteiskunnassa kaikille kansalaisille ei ole enää paikkaa. Näin ollen nyky-yhteiskunta itsessään toimii paradoksaalisesti niin, että se edistää sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden syntymistä.

Nää peräkammarin tyttäret ja pojat varmaan jäivät piioiksi ja navetta- ja maatilan töihin ja loivat sitä kautta sen oman mielekkyyden ja oikeuden tähän johonkin tienaamiseen ja leipäänsä. Mutta nyt tämä on tämä yhteiskunta siinä mielessä muuttunu, että on semmonen yksilöllistymisen tavallaan, tuottaa sitä, että on se oma asunto ja oma juttunsa tässä elämässä. Tää paine on eri tavalla tullut tähän yhteiskuntaan. Ja kaikelta osin oletetaan, että mennään omaa polkua ja luodaan ura ja koulutuskuviot...

Toisaalta myös sellainen toiminta nykyaikana, joka kiinnittyy osin aiemman yhteiskunnallisen vaiheen tapoihin, voidaan nähdä ongelmallisena. Tarkoitan tällä tilannetta, jossa vanhempien toiminta osaltaan mahdollistaa nuoren aikuisen jäämisen kotiin eron yhteiskunnan toiminnasta. Yhteiskunnan voi nähdä siis muuttuneen niin, että myös aiemman sukupolven odotetaan toimivan postmodernin yhteiskunnan vaateiden mukaisesti.

Kaikkia aineiston tuloksia ei ollut yksiselitteistä asettaa johonkin tiettyyn kohtaan tuloksia. Esimerkiksi nuorten aikuisten ajautuminen yhteiskunnan ulkopuolelle voidaan nähdä olevan yhteydessä yhteiskunnalliseen muutokseen. Yhtä lailla sen voidaan tulkita aiheutuvan nuoren omista yksilöllisistä valinnoista, yksilöllisen elämänhistorian seurauksista, palvelujärjestelmän vajavuudesta tai yksilön haasteiden tunnistamattomuudesta.

Keskustelussa tuli esiin, että nyky-yhteiskunnassa ei ole edes olemassa sellaisia työtehtäviä, että kaikki voisivat selviytyä työelämässä. Tutkimusaineiston pohjalta kävi ilmi, että yhteiskunnassa olisi edelleen tarve avustaville työtehtäville ja tehtäville, jotka eivät edellytä virheetöntä ja yhtäjaksoista työhistoriaa. Tällaisia paikkoja ei

pääsääntöisesti ole ja avoimien työmarkkinoiden paikkoihin voi olla runsaasti hakijoita. Kilpailu työpaikoista on kovaa jo ilman erillisiä haasteita. Nuorella voi olla ammatillinen koulutus, mutta jatkuva pettymys työpaikkoja hakiessa voi lannistaa pahoin ja heikentää nuoren itsetuntoa entisestään.

Erillinen keskustelija: Ja sit lääketieteellisiä selityksiä aletaan näille ongelmille hakea, kun tässä yhteiskunnassahan niitä myös on niitä ongelmia. Ja monet tippuu sen takia, että ei kerta kaikkiaan ole ihmisille paikkaa, töitä, ei tämmösiä ole, jotka tois mahdollisesti helpotuksen siihen tilanteeseen.

Erillinen keskustelija: – – kun ei oo niitä avustavia työtehtäviä. Lääkäriinlausunnossa saattaa lukea, että tämä ihminen pärjää työmarkkinoilla avustavissa tehtävissä tuetusti. Niin, jos oikeesti ei meinaa työmiehet saada tällä hetkellä töitä joilla on pitkää työkokemusta, niin tämä on se, että mistä se pettymys tulee. No, hyvänen aika, nää työmarkkinat jo sinänsä osoittaa sen, että sulle ei oo paikkaa. Ei oo sitä, mikä se oli se hirsitalojen tilkitsijän paikka, jonka saattoi tehdä vähän semmosella vähemmälläkin osaamisella. Niitä ei ole semmosia työtehtäviä. Se on jotenkin turhauttavaa se, että tuolta kun yritetään työllistää, te sitä toki teette siellä kanssa, varmaan sitä samaa tuskaa koette, että sitä ei ole semmosta paikkaa, mitään niinkun tekemistä.

Rakenteiden aiheuttamana haasteena näkyy se, että kuntoutumisprosessi pysähtyy työpaikkojen puutteeseen ja pahimmillaan henkilö vaipuu takaisin lähtötilanteeseen. Kuntoutuminen ei pääse vakiintumaan, vaan vaiheet seuraavat kehämäisesti toisiaan. Voidaan kysyä, onko yhteiskunnassa varaa tällaiseen toimintaan? Kuinka työmarkkinoita saataisiin nykyistä enemmän moninaisuutta ja yksilöllisiä tarpeita ja osaamisia huomioiviksi?

Eli nyt kun tätä esimerkiks työkokeilua on tässä vuosien varrella tehny ja ihmiset saattaa tulla prosesseihin uudelleen ja uudelleen, eli saadaan kuntoutettua ihminen johonkin tietylle tasolle, vaikka sille valmiudet siihen että se olis työelämään kykenevä. Se palaa sitten omalle paikkakunnalleen. Se aika nopeasti vaipuu taas siihen tilaan, että kun ei ole mitään siellä mitä tehdä. Niin, se on nolatilanteessa taas, ja lähdetään taas uudelleen.

Mika Ala-Kauhaluoma ym. (2017) ovat tutkineet osatyökykyisten työvoiman kysyntää. Tutkimuksen tuloksista selvisi, että 38 prosentissa kysymykseen vastanneissa yrityksissä (vastaajia 726), ei osatyökykyiselle sopivaa työtä löydy yrityksestä. Työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksessä Suomen työmarkkinoista (2019) todetaan, että Suomen työmarkkinat toimivat pääsääntöisesti hyvin. Näkemyksessä (mt., 15) todetaan myös, että osalla nuorista ja nuorista aikuisista on pysyviä vaikeuksia työelämään kiinnittymisessä.

Sakari Hänninen (2007) on pohtinut syrjäytymistä, syrjäyttämistä ja poiskäännyttämistä. Tässä kohden tarkennan katseeni hänen käsityksiinsä syrjäyttamisestä ja poiskäännyttamisestä. Syrjäyttäminen viittaa yhteiskunnallisten ryhmien välisistä kamppailuista syntyvää poliittiseen tulokseen. Näissä kamppailuissa tulokset koskevat haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tilanteita. Hänninen (mt., 6–10) huomauttaa, että syrjäyttäminen käsitteenä johtaa sillä tavalla harhaan, että se vihjaa syrjäyttämisen olevan tarkoituksellista. Poiskäännyttäminen eli diversio taas on poliittinen käytäntö ja se voidaan nähdä sosiaalisen syrjäytymisen aktiivisena muotona. Poiskäännyttäminen on yhteydessä institutionaalisiin käytäntöihin, joiden avulla haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ohjataan suoraan tai epäsuoraan muualle tai jotka torjutaan. Poiskäännyttämisellä tavoitellaan ihmisten käyttäytymisen ohjaamista, mutta sitä ei aina tunnusteta tai tunnusteta sellaiseksi.

Se, että yhteiskunnalliset tekijät edistävät nuorten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamista, ei sinällään ole positiivinen asia. Voisi ajatella, että yhteiskunta toimisi paremmin silloin, kun se ei sisällä syrjäyttäviä elementtejä toiminnassaan ja kaikki voivat kokea osallisuutta. Yhteiskunnan muuttumiseen liittyvät tekijät nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edistävinä tekijöinä toimivat siis tämän aineiston perusteella paradoksaalisesti. Yhteiskunnan muuttuminen itsessään synnyttää palvelujen tarvetta.

Lainsäädännölliset ja koulutukselliset muutokset

Yhteiskunta ja palvelujärjestelmä voivat itsessään olla syrjäyttäviä. Tämä ei ole uusi asia ja Suomessakin on tutkittu palveluista poiskäännyttämistä (esim. Hänninen ym., 2007). Aineiston perusteella voi todeta, että lakimuutokset voivat aiheuttaa palvelujärjestelmään sellaisia muutoksia, että vallitseva järjestelmä itsessään omaa syrjäyttäviä aineksia. Käytännössä nämä joistakin palveluista poissulkevat muutokset edistävät nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden syntymistä, sillä ”nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä” (SHL 1301/2014).

— — sillohan samaan aikaan [nuorisotakuun voimaantullessa] työhallinto, sieltähän poistui työharjoittelu kokonaan, joka oli yks asia siinä nuorisotakuussa yhtenä osana että kaikille on työharjoittelupaikka, mut työharjoittelut poistu kokonaan valikoimasta. Toki se oli sit se työkokeilu, sitä vähän korvaa, mutta siinä sitten oli taas vissiin vähän tiukemmat kriteerit. No, sitten toisaalta kun yhtenä tavoitteena on se, että on koulutuspaikka, no valtiohan on vähentänyt aivan tosi paljon näitä toisen asteen koulutuspaikkoja. Toisella kädellä tehdään toista ja toisella toista, eikä tiedetä, miten nämä on yhteyksissä toisiinsa.

Koulutuspaikkojen vähentäminen ja uuden samantasoisien koulutuksen suorittamisen estyminen yhteiskunnan kustantamana lisäävät nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen haasteita. Haasteet ovat siis rakenteissa, jotka eivät huomioi yksilön elämäntilanteiden moninaisuutta riittävällä tavalla. Työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksessä Suomen työmarkkinoista (2019, 31) esitetään huolta työmarkkinoiden ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten suuresta määrästä. Oppivelvollisuuden kesto mainitaan keskeisenä poliittisena välineenä ilman toisen asteen koulutuspaikkaa jääneiden nuorten määrän vähentämiseen. Uudistettuun oppivelvollisuuslakiin (Oppivelvollisuuslaki 30.12.2020) on kirjattu oppivelvollisuusiän nostaminen 18 vuoden ikään asti tai siihen, että nuori tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon. Laki tulee voimaan 1.8.2021.

Lakimuutokset voivat vaikuttaa myös palveluihin pääsemistä vaikeuttaen. Esimerkiksi lain työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (30.12.2014/1369) 2 §:ssä edellytetään alle 25-vuotiaalta nuorelta puolen vuoden yhtäjaksoista työttömyyttä ennen kuin hän pääsee arvioon siitä, onko hänellä monialaisen yhteispalvelun tarve. Palveluja tarvitsevien nuorten aikuisten tilannetta puolen vuoden odotusaika voi merkittävästi heikentää. Toisaalta on huomattava, että heillä on mahdollisuus käyttää muita palveluja, jotka ovat ehkä ensisijaisempiakin kuin lainauksessa oleva työllistämispalvelu.

Erillinen keskustelija: Siinähan on valitettavasti, täytyy sanoa niin, että nuorten osalta ne kriteerit — — tämmösen monialaisen tuen saamiseksi — — niin pitää olla puoli vuotta työttömänä.

Erillinen keskustelija: — — Ja meillähan on ollu muun muassa semmosta yhteistyötä, tehty noitten ammattikoulujen kanssa, että kun sieltä tulee näitä — — valmistuvia nuoria, niin he ovat suoraan voinu meille ohjata. Mutta nyt tässä tulee, niin kuin kaikkien nuorten osalta, se puolen vuoden odotusaika. Mutta senhän voi käyttää tietenkin erittäinkin hyödyllisesti sitten näillä muilla palveluilla — —. Se oli sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta tällä tavalla.

Aineiston tulosten mukaan koulumaailmassa tapahtunut opiskelutavan muutos on haasteellinen osalle nuoria.

– – jotenkin tuntuu, että on semmonen hirveen strukturoitu opiskelu, jos mä oon käsittänyt oikein, niin jotenkin vähempi harrastetaan sitä. Jos miettii tommosta, joka yläasteelta pääsee ja lähtee siihen ammattikoulun maailmaan, niin sit mulla on huoli siitä, että miten tämmöset, joilla on ollu hankalaa se sitoutuminen siihen opiskeluun ja muutenkin hankalaa itsenäisesti lähteä sitä omaa opiskelua viemään eteenpäin. Minä en tiedä, mitä tämä muutos on tuonut tullessaan, en ole sillai kuullu sitä ihan uusinta sitä ammattikoulumaailmasta. Mutta ainakin mulla nousee semmosia ajatuksia, että voiko se vielä pahentaa sitä että näitä pudokkaita tulee enempikin, ja huomataanko se ajoissa sitten, että joku alkaa siellä sitten feidaamaan enemmän, vai miten.

Diagnostiset kysymykset

Diagnoosi asiana liittyy nuoreen, mutta mielestäni tässä kohden sen oikea käsittelypaikka on yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvien tekijöiden alla. Tämä johtuu siitä, että palveluihin pääsemiseksi voidaan edellyttää diagnoosia. Nuori ei edellytä sitä itseltään, mutta osa palveluista vaatii sen.

Susan Eriksson (2017, 83) kirjoittaa diagnoosien olevat lääketieteellisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti tähdellisiä kategorioita, joiden avulla voidaan luokitella yksilöitä ja yksilöiden piirteitä. Diagnoosien avulla yksilöiden moninaisuus muokataan lääketieteellisesti mitattavaksi. Mittausten perusteella voidaan suunnata yksilöön kohdistuvia toimenpiteitä, esimerkiksi kuntoutusta. Erikssonin (mt., 83) mukaan diagnooseja voidaan sosiaalitieteellisesti tarkasteltuina käyttää hallinnan välineinä. Hän näkee, että diagnoosit omaavat valtaa yksilöiden luokitteluun erilaisiin sosiaalisiin asemiin.

Palveluihin pääseminen voi edellyttää diagnoosia. Mikäli nuorella ei ole kyseistä diagnoosia, voi tarvittava palvelu jäädä saamatta. Pahimmassa tapauksessa nuori ei kuitenkaan pysty toimimaan ilman tukea. Tällöin hän voisi ilman kuntoutuspalveluita jäädä vaille yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollisuutta.

Keskustelija A: Se pitää olla diagnoosi?

Keskustelija B: Joo – –.

Erillinen keskustelija: Joo, kyllä, tätä samaa keskustelua kävin tän nuoren kanssa, että miksi hän tarvitsis tätä palvelua, kun hän haluais olla kotona ja niin edelleen. Minä sanoin, että

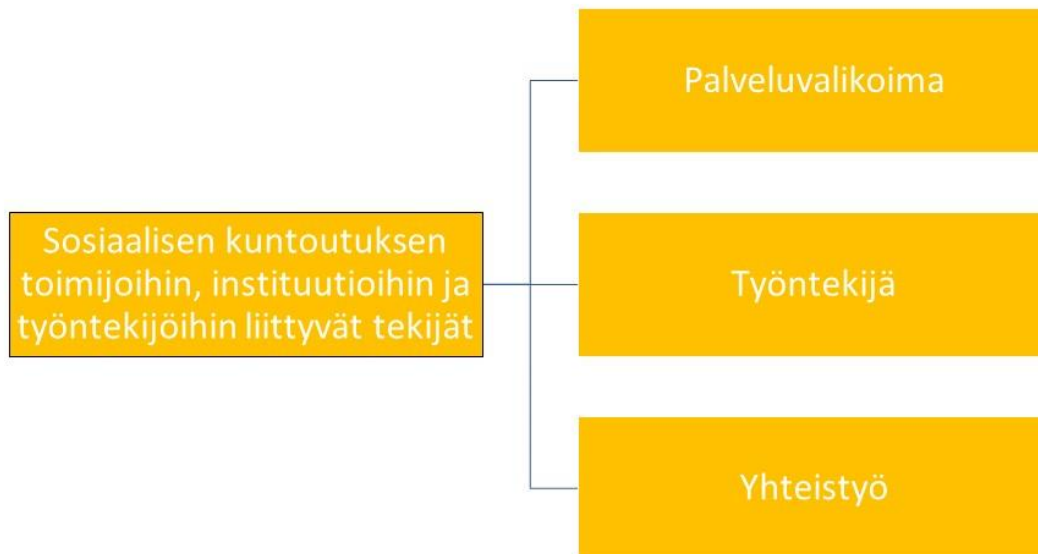
no ei tää yhteiskunta niin toimi yksinkertaisesti. Se diagnostiikka siinä mielessä, että saa kuntoutusta, saa palveluita...

Kela kuntoutuksen kustantajana nousi keskustelussa esille useamman kerran. Keskustelussa nähtiin, että Kela noudatti tiukkoja kriteerejä. Diagnoosin tarpeellisuuden korostuminen palveluihin pääsemisessä on sinällään harmillista, kun huomioi sosiaalihuoltolakiin sisältyvän ajatuksen siitä, että sosiaaliset tekijät itsessään ovat riittäviä kuntoutukseen pääsemisen kriteerinä eivätkä sosiaalisen kuntoutuksen palvelut näin ollen perustu tai edellytä diagnoosia (Palola 2012; Lindh ym. 2018b, 8). Diagnoosin vaatimus kaikesta huolimatta voi kieliä siitä, että uusi sosiaalihuoltolaki (SHL 1301/2014) on haastatteluhetkellä ollut alle vuoden voimassa eikä palveluissa asiaa ole huomioitu vielä riittävästi. Toisaalta se voi liittyä myös sosiaalisen kuntoutuksen ymmärtämiseen jonkinlaisena kaikessa kuntoutuksessa läsnäolevana ulottuvuutena (Vilkkumaa 2004, 28; Haimi & Kahilainen 2012) tai myöskin sen aiempaan läheisyyteen ammatillisen kuntoutuksen kanssa (Väisänen 2018, 23–25).

Eriksson (2011) on todennut, että sosiaalipalveluja etsittäessä lääketieteellisen diagnoosin merkitys on suuri. Kyse on siitä, että palvelujärjestelmä ei osaa toimia ilman diagnoosia. Diagnoosin avulla mahdollistuu valta määrittellä yksilön tarvitsemia palveluita. Eriksson (2011; 2017, 84) toteaa diagnoosin tai sen puutteen suuntaavan vahvasti palveluohjausta siitäkin huolimatta, että sosiaalilainsäädäntö edellyttää asiakkaan palveluita määrittäväksi tekijäksi asiakkaan tuen tarpeet. Näiden perusteella tulisi asiakkaan tarvitsemat palvelut järjestää yksilöllisesti.

Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät

edistävät tekijät (kuvio 3, s. 46) ovat jaoteltavissa palveluvalikoimaan, työntekijän edistävään vaikutukseen ja yhteistyöhön eri toimijoiden välillä. Institutionaalisen rajan ylittymiseen vaikuttavat olemassa oleva palveluvalikoima, palvelujen kohdentaminen ja oikea-aikaisuus. Työntekijän vaikutus institutionaalisen rajan ylittymiseen saa merkityksensä erilaisista työntekijään asemoituvista rooleista. Toimijoiden välinen yhteistyö edistää nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamista osaltaan.

Kuvio 3. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edistämässä.

Palveluvalikoima

Haastattelussa tuli esille, että erilaisia palveluja on olemassa, mutta niiden kohdentamiseen tulee kiinnittää huomiota. Se, että nuorelle on tarjota palvelua ja että nuorelle tarjotaan oikeanlaista palvelua, avaa asiakkuutta sosiaaliseen kuntoutukseen. Hyväkin palvelu, tarjottuna väärään aikaan ja väärään tilanteeseen, ei ole toimivaa tai järkevää. Palvelujen ollessa kohdennettuja ja motivoivia, voidaan jo sillä osoittaa nuorelle aikuiselle huomiota ja sitäkin kautta edesauttaa sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta. Tulkitsin aineistosta niin, että nuoret aikuiset tulevat huomioiduksi yksilöllisine palvelutarpeineen työntekijöiden ja instituutioiden toiminnan kautta niiden tarjotessa nuorille oikea-aikaista, oikeinkohdennettua, nuorta motivoivaa ja kiinnostavaa palvelua. Palvelujen oikeasta kohdentamisesta ja oikea-aikaisuudesta virisi keskustelua.

Keskustelija A: -- Se laki [laki kuntouttavasta työtoiminnasta] lähtee siitä, että se voi kestää kolmesta kuukaudesta 24 kuukauteen elikkä kaks vuotta maksimissaan, joka voi ehkä tuntua että no sehän on pitkä aika. -- olen huomannut, että ne kuntoutusprosessit on tosi pitkiä, ne kestää vuosikausia. Ja jos me aloitetaan se kuntouttava työtoiminta jo niin varhaisessa vaiheessa kun asiakas on siinä tilanteessa että ei esimerkiksi oikein pääse kotoa ulos lähtemään muualle ja hänet pitää melkein hakea sieltä, ja jos siinä vaiheessa jo

alotetaan kuntouttava työtoiminta, niin toki siinä on, mitä tuo [työntekijän nimi poistettu] sano, että siinä tulee nämä sitten nämä sanktiot työhallinnon puolelta, toimeentulotuessa, jos se joudutaan keskeyttämään sen takia kun nuori ei siellä käy. Mutta sitten se myös kuluttaa sitä aikaa, että siinä saattaa se vuosi vierähtää ihan siinä että harjotellaan sitä että hän pääsee sieltä kotoa lähtemään. Ja sitten meillä on aika hyvä työkalu taas tähän työhön kuntoutumiseen, jos aatellaan, niin käytetty siinä vaiheessa, kun se nuori olis siinä tilanteessa että hän pystyisikin käymään jo kolmena neljänä päivänä viikossa ja tekemään niitä tulevaisuuden suunnitelmia, ammatillisia suunnitelmia.

Keskustelija B: Just se oikea-aikaisuus, että olisko hänkin sitten siinä vaiheessa tarvinnu esimerkiks vaikka mielenterveyspalveluja ensin tai vaikka lyhyt pätkä ja sitten katotaan, just että mikä on se oikea palvelu.

Erillinen keskustelija: – – vaikka on näitä palveluja, niin sitten on semmonen porukka, joka on tavallaan niin kauan ollu esimerkiks työttömänä, on jo niin lukkiutuneessa tilanteessa, että he tarvii jo kohdennettuja palveluja jotka oikeesti motivoi niitä, ja saadaan heidät sitoutuun siihen.

Esille tuli se, että vaikka erilaisia palveluja on olemassa, niin yhtä aikaa on myös tilanne, että kaikille sosiaalista kuntoutusta tarvitseville nuorille aikuisille ei ole palveluja. Erityisesti päihteidenkäyttäjät rajautuvat palvelujen ulkopuolelle. Näin ollen kehittämällä palveluita heille, joille niitä ei vielä ole, voidaan edistää nuorten aikuisten pääsyä sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen. Palvelujen kehittämiseksi tulee myös tunnistaa heidät, joille ei tällä hetkellä ole palveluita tai jotka eivät niihin jostain syystä pääse.

Joo, ja minä oon ainakin tosi tyytyväinen, että paikkakunta [paikkakunta anonymisoitu] on nyt heränny kuntouttavan työtoiminnan kautta miettimään ja järjestämään just tämmöstä tämmöstyypistä toimintaa [matalan kynnyksen palvelua päihteitä käyttäville nuorille], koska se kuitenkin kuntouttava työtoiminta antaa paljon mahdollisuuksia tämmöseen sosiaaliseen kuntoutumiseen.

Nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta voidaan edistää myös sellaisten palvelujen kautta, jotka sopivat nuorten senhetkiseen tilanteeseen ja toimintakykyyn.

Eliikkä koostuu sosiaalitoimen asiakkaista, joilla on päihdetaustaa ja jotka tämän takia sitten on aikalailla sitten kaikki muut palvelut on sitten yleensä poissuljettu heiltä juuri tämän takia. Ja tää on nyt sitten, siinä tehdään tällä sosiaalisella kuntoutuksella, semmosella työotteella ruvetaan kerta viikko kolmen kuukauden ajan, mahdollisimman matalalla kynnyksellä ilman semmosia suurimpia tavoitteita työllistymisen tai tämmösen suhteen, vaan nimenomaan se, että saadaan se sosiaalistumisen kautta sitten jotenkin heitä voimaannutettua.

Asiakkuutta edistävänä tekijänä toimii myös palvelun tarkka kohdentaminen tietyille kohderyhmälle. Tämä tekijä on sellainen, että se samanaikaisesti yhtäältä edistää joidenkin nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta ja toisaalta sulkee

toisia nuoria aikuisia siitä rajaamisellaan pois. Palola (2012, 30–31) onkin todennut, että jo sosiaalihuoltolakia uudistaessa on kiinnitetty huomiota siihen, että palvelujen tarkka kohdentaminen toimii yhtä aikaa myös asiakkuudesta rajaavana tekijänä. Aineiston perusteella näyttäytyi, että kohderyhmä saattoi olla hyvinkin rajattu yhteistyökumppanin toimesta.

– – Ja siinä on nyt aika rajattu tosiaan se kohderyhmä, kenelle sitä annetaan sitä neuropsykologista kuntoutusta. – – Mutta tämä on ajatus tässä ollu kuitenkin se työhön ja koulutukseen suuntaava tuki, sekin jo rajaa tietenkin sitä.

Samalla näyttäytyy, että palvelu voi rajautua myös sen vuoksi, että sillä tähdätään jo työhön tai koulutukseen. Näin ollen kyseinen palvelu ei ole tarkoitettu kaikille sosiaalista kuntoutusta tarvitseville, sillä silloin, kun palvelun avulla tavoitellaan jo työhön tai koulutukseen sijoittumista täytyy nuorella aikuisella olla jo jonkintasoista toimintakykyä. Aineistossa esiin nousseet erilaiset kohderyhmät saattoivat liittyä esimerkiksi nuoren aikuisen neuropsykiatrisiin haasteisiin, päihteisiin tai pelaamiseen. Parhaimmillaan nuorta kiinnostavien arkitoimintojen kautta toimijat lähtivät toteuttamaan sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen toiminnat ja toteutettavat palvelut kehittyvät ja niitä kehitetään pitkin matkaa.

– – olen kuullut, että – – ajatus on laajentaa sitä asiakaskuntaa kun tää pilotti on ohi.

Sakari Karvonen ym. (2017, 27–52) tarkastelevat artikkelissaan nuorten kokemuksia sosiaali- ja terveyspalvelujen saajina väestötutkimusten perusteella. Tarkastelun lähtökohdaksi he ovat ottaneet Yhdistyneiden kansakuntien taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisen kriteeristön (TSS-sopimuksen 12. artiklan yleiskommentti 14; Committee on... 2000). Kriteeristön mukaan valtion velvollisuus on mahdollistaa yksilöille syrjimätön pääsy terveyspalveluihin. YK:n kriteeristön mukaan syrjimätön palveluihin pääsy edellyttää saatavuuden (*availability*), saavutettavuuden (*accessibility*), hyväksyttävyyden (*acceptability*) ja sopivuuden (*appropriateness*) toteutumista. *Saatavuuteen* liittyy mahdollisuus palvelun tosiasialliseen saatavuuteen niin, ettei se rajoitu esimerkiksi alueellisen tarjonnan, aukioloaikojen tai puutteellisen palvelukirjon kautta. Saatavuuteen vaikuttaa myös palveluntarvitsijan mahdollisuudet liikkua ja sosiaalinen tuki. *Saavutettavuuteen* liittyy se, että palveluntarvitsija tietää, että palvelua on tarjolla ja olemassa ja se mahdollisesti soveltuu hänen palvelutarpeeseensa. Tiedottamisen avulla voidaan vaikuttaa

saavutettavuuteen. *Hyväksyttävyyys* liittyy pääasiassa sellaisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin tekijöihin, jotka ovat merkityksellisiä sille, että nuori voi hyväksyä palvelun itselleen sopivaksi. Myös nuoren kyky hakea palvelua on hyväksyttävyyteen liittyvä asia. *Sopivuus* liittyy siihen, miten palvelu pystyy täyttämään sille asetetut odotukset ajoituksesta, laadusta, sisällöstä ja riittävydestä. Näiden asioiden pohdinta näyttäytyi myös tutkimusaineistossani.

Työntekijän edistävä vaikutus

Aineistosta nousi vahvasti esille erilaisia työntekijälle asettuvia rooleja. Näen, että nämä työntekijän roolit tukevat nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamista. Työntekijälle asettuvia rooleja olivat esimerkiksi kuuntelijan, kuulijan ja toivonluojan roolit, palvelutarpeen arvioijan, tulkitsijan ja tulkin roolit sekä koordinoijan ja tiedottajan roolit.

Työntekijä kuuntelijana, kuulijana ja toivonluojana

Työntekijän toimiminen *kuuntelijana ja kuulijana* on tärkeä vaikuttava tekijä nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden edistämisessä. Sosiaalityössä asiakkaan kohtaaminen on äärimmäisen tärkeää ja olenkin iloinen, että aineiston perusteella kohtaamisen merkitys näyttäytyi tärkeänä myös sosiaalisen kuntoutuksen työntekijöillä. Nuoren kuuleminen nähtiin merkitykselliseksi luottamuksen synnylle. Luottamuksellisen asiakassuhteen syntyminen taas mahdollisti asioiden eteenpäin viemistä yhteistyöverkoston.

– – tulla kuulluksi se nuori sillä tavalla, että mitä hän ajattelee siitä tilanteesta, ja lähteä niitä kuulluksi tulemisen kautta viemään niitä asioita pikkuhiljaa eteenpäin, että se luottamus sitten syntyy siihen verkostoon.

Pysäyttävä oli erään työntekijän kokemus vaikeasti kotiin eristyneen nuoren kohtaamisesta.

Mutta tää nuori, josta kerroin että tällä viikolla kotikäynnin tein, niin kysyin nuorelta, että haluatko että annetaan olla näitten asioitten. Niin, se sano, että ei missään nimessä, hän ei halua. Vaikka hän ei pääse täältä kotoa ulos, niin tää on kuitenkin hyvä juttu, että hän voi luottaa siihen että joku huolehtii, joku on se yhteyskanava, vaikka koko ajan käydään sitä

hänenkin kanssa sitä kädenvääntöä että lähdetään työ- ja toimintakyvyn arvioinnin kautta selvittämään että mikä siinä klikkaa. Jos hän epäilee Aspergeria, niin lähdetään selvittämään sitä asiaa. Mutta ei tule paikanpäälle, ei tule sinne, ei tavoiteta, ja harvoin vastaa puhelimeen, mut päästiin nyt kotona käymään. Ja silti tämä nuori mielti, että ei saa antaa olla.

Tähän kohtaamiseen kiteytyy nuorenkin kohdalla kenties toive paremmasta. On joku, joka huolehtii silloinkin, kun itse ei jaksakaan tai kykene. Tässä kohden kuuntelijan ja kuulijan rooli lähestyy myös toivontuojan roolia. Kirsi Juhila (2006) on kirjoittanut sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisistä suhteista. Hän on nimennyt nämä suhteet liittämisen- ja kontrollisuhteeksi, kumppanuussuhteeksi, huolenpitosuhteeksi ja vuorovaikutuksessa rakentuvaksi suhteeksi. Työntekijän kuvauksesta on tunnistettavissa Juhilan (mt., 151–200) kuvaama huolenpitosuhde. Siinä, missä liittämisen- ja kontrollisuhdetta on sosiaalityön ulkopuolelta pyritty määrittämään sosiaalityön ydintehtäväksi ja kumppanuussuhteen merkitystä on korostettu sosiaalityön sisältäpäin, määrittäminen huolenpitosuhteeksi eri tavoin. Huolenpitosuhteessa yksilön aktiivisuus ei ole työn lähtökohta tai tavoite. Huolenpitosuhteen tausta-ajatukset lähtevät ennemminkin kaikkien ihmisten ehdoilla toteutuvien sosiaalisten oikeuksien arvostamisesta.

Huolenpitosuhde perustuu ymmärrykseen siitä, että on tilanteita ja elämänvaiheita, jolloin sosiaalityön asiakkaat eivät selviä itse ja heidän tilanteensa edellyttää ulkopuolista apua ja tukea. Asiakkaalle ei aseteta kriteerejä, jotka edellyttävät hänen sitoutumistaan elämänsä muuttamiseen. Huolenpitosuhteessa on ajatuksena se, että huolehditaan siitä, että apua tarvitsevat ihmiset saavat sitä. On tilanteita, jolloin sosiaalityölle asettuu tehtävä myös huolenpitoa tarvitsevien ihmisten etsimiselle. Sosiaalityössä huolenpito voi toteutua asiakasta auttamalla ja tukemalla, hänen asioitaan ajamalla sekä asettumisella heikoimman puolelle. (Juhila 2006, 175–176.)

Toisinaan nuoren ja työntekijän näkemykset tuen tarpeista voivat poiketa toisistaan. Tällaisessakin tilanteessa on tärkeää, että nuori kokee tulevansa kuulluksi. Kuulluksi tuleminen lisää mahdollisuutta yhteisen työskentelyn toteutumiseen eriävistä näkemyksistä huolimatta. Alla olevassa sitaatissa on tunnistettavissa Juhilan (mt., 201–256) määrittelemistä suhteista vuorovaikutuksessa rakentuva suhde. Vuorovaikutuksessa rakentuvalla suhteella on tyypillistä, että asiakkaan ja työntekijän roolit muotoutuvat tilanteittain vuorovaikutuksessa. Näin ollen vuorovaikutuksessa

rakentuvassa suhteessa näkyy elementtejä myös liittämisen- ja kontrolli-, huolenpito- ja kumppanuussuhteista.

Joo, oon samaa mieltä, kaikki nuoret ei ymmärrä sitä tilannettaan. Itseensä tutustuminen on keskeneräinen. Se identiteetin rakentuminen on monella tavalla kesken, ja se nuoruus on jotenkin keskeneräinen. Siinä on ollut häiriötekijöitä, jotka on ehkä hidastaneet sitä kypsymistä ja kehittymistä monella tasolla. Niissä tilanteissa minä lähdin, jos nuori sanoo että hän on täysin terve ja toimintakykyinen ja työkykyinen, niin okei, lähdetään työvoimatoimiston palveluita sitten selvittämään, että sinä lähdet koulutukseen ja työharjoitteluun, työkokeiluihin sun muihin. Sitten kun se tulee se päivä vastaan, jolloin se suunnitelma on, ettei kykenekään, silloin päästään siihen ytimeen, mikä hyvänen aika.

Edeltävässä sitaatissa tulee esille, että voi olla tilanteita, jotka työntekijä näkee ja tunnistaa toisin kuin nuori. Työntekijälle voi näyttäytyä, että nuoren kehityksessä ja identiteetin rakentumisessa on ollut häiriötekijöitä. Hän ei kuitenkaan anna omien näkemysten jyrätä nuoren näkemystä ja kuulemista, vaan arvostaa nuoren omaa kokemusta tilanteestaan. Asiassa eteneminen tapahtuu toisin sanoen nuoren ääntä kuullen. Asiakkaan kuulemiseen tasa-arvoisena tietäjänä työntekijän kanssa liitän Juhilan (2006, 103–150) kuvaaman kumppanuussuhteen, johon kuuluu osana horisontaalinen asiantuntijuus. Mikäli asia ei etenekään, niin kuin nuori on alkujaan kuvitellut ja suunnitelman toteutuminen ei onnistukaan, pääsee työntekijä yhdessä nuoren kanssa pohtimaan ja lähestymään tilannetta uudelta kantilta. Kokonaisuutta tarkastellen voidaan siis todeta työntekijän ja nuoren suhteen kuvatussa tilantessa rakentuvan vuorovaikutuksen mukaan.

Työntekijän rooli *toivonluojana* on läheisessä yhteydessä nuoren kuuntelemiseen ja kuulemiseen. Työntekijä voi toimia toivonluojana ja ymmärryksen osoittajana nuoren tilanteessa ja tällä tavoin edistää nuoren lähtemistä ja sitoutumista sosiaalisen kuntoutuksen palveluun.

Niihin sosiaalitoimessa kiinnitetään huomiota. Ja niihin, me lähdemme esimerkiks nuoren kanssa rakentelemaan sitä, että jos tuntuu että se on semmonen ahdistuksen paikka, että lähdetään selvittämään, mitä ne on, jos on valmis selvittämään, ei aina oo edes valmis selvittämään sitä. Sitten luodaan talousneuvonnan kanssa yhteiset pelisäännöt sille, millä sitä lähdetään helpottamaan sitä ahdistuksen tunnetta, että näistä voi selvitä, mutta ajan kanssa. Annetaan näitten asioitten olla, sulla on vain näin vähän velkaantumista, nyt on tärkeintä, että ei enää velkaannu, että maksat tämän puhelinlaskun ja maksat tämän vuokran, ettei niistä enää tule sitä velkaantumista. Suojataan tavallaan sitä lisävelkaantumiselta. Näyttää sen tien, että näistä voidaan selvitä.

Toivosta ja muutoksesta käsin tarkasteltuna sosiaalinen kuntoutus ei Helka Raivion (2018, 110) mukaan voi tyytyä vallitsevien olosuhteiden ja säilyttämiseen ja ihmisen niihin sopeuttamiseen. Raivio (mt.) näkeekin toivon suuntaavan aina kohti jotain uutta, parempaa ja nykyisestä poikkeavaa. Tässä kohden pysähdyin miettimään. Ajattelen toivon olevan äärimmäisen tärkeä tekijä ihmisen elämässä ja eteenpäin suuntaamisessa. Mietin kuitenkin myös sitä, että edellyttääkö toivo ajatuksena käsityksen jostakin paremmasta, jostakin muuttuvasta? Vai voiko se jo sisältää toivoa, että asiat pysyvät entisellään eivätkä heikkene? Juhila (2006, 178) on kirjoittanut, että nykytilanteen säilyttäminen ilman näkyvän muutoksen tavoitetta saattaa sosiaalityössä tuntua vaatimattomalta tehtävältä. Kuitenkaan se ei sitä ole esimerkiksi työskenneltäessä sen eteen, että vanhus voi asua kotonaan, asunnottomana aiemmin ollut pystyy pitämään saamansa asunnon ja huumeista vapautunut ei sorru uudestaan käyttämään.

Huomaan ajattelussani yhteneväisyyttä sekä Raivion että Juhilan näkemyksiin. Ihmiselämässä on aina toivoa ja se toivo on tärkeää saada näkyviin ainakin tilanteissa, joissa esiintyy toivottomuutta ja näköalattomuutta. En lähtisi kuitenkaan asettamaan toivon määrittelyä liian tiukaksi niin, että se rajaa ulkopuolelleen jotain, minkä joku toinen voi kokea toivona antavana. On myös täysin mahdollista, että kun elämä on riittävän kauan kulkenut tasaisena, ulkopuolelle ehkä olosuhteisiin nähden liian muuttumattomana, onkin mahdollista löytää suuntaa johonkin muutokseen. Muutos ei kuitenkaan saa olla ehtona toivon olemassaololle ja ylläpitämiselle. Ymmärrän Raivion (2018, 110) näkemyksen kuitenkin, sillä useinhan toivo ammentaa voimansa muutoksen mahdollisuudesta. Näen myös äärimmäisen tärkeänä tukea yksilön omia muutospyrkimyksiä vaikeassa tilanteessa. Muutos sinällään ei missään nimessä ole kirosana. Muutoksen edellytys vaan ei voi olla toivon olemassaolon edellytys.

Työntekijä voi toimia sinnikkäästi suhteessa nuoreen aikuiseen ja koittaa tavoitella tätä toistuvasti. Vaikka nuori aikuinen olisi ollut ensin vastahankainen, saattaa hän työntekijän kärsivällisyyden vaikutuksesta avautuakin kertomaan asioistaan. Näin työntekijä voi omalla toiminnallaan vaikuttaa nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen alkamista edistävästi jopa niin, että estävä tekijä kääntyykin muuksi.

– – eihän se lähde sillälaililla purkautumaan tosiaan, että joku yhden kirjeen lähettää ajanvarauksesta tai yrittää kerran soittaa. Minä näen kauhean tärkeänä sen, ja minä olen itte semmonen, että jos joku ei tule niin minä soitan tai panen tekstiviestin, että tavallaan

se kontakti ei lopahda. Mulla on hyviä kokemuksia jo kahden kuukauden ajalta tästä työstä, että sitten tulee se asiakas jossakin vaiheessa 10.–15. kontaktirytyksen jälkeen, että hän on kirjottanu sen kirjeen ja nyt hän vois kertoa.

Työntekijä palvelutarpeen arvioijana, tulkitsijana ja tulkkina

Työntekijän tulee *arvioida* nuoren aikuisen *palvelutarvetta*. Aineistoa analysoidessa mietin sitä, että voiko työntekijän väärintulkinta nuoren aikuisen sosiaalisesta eristyneisyydestä olla osaltaan johtamassa nuorta sosiaaliseen kuntoutukseen. Kenen ääntä kuullaan, kun pohditaan, onko nuori sosiaalisesti eristynyt?

– – mehän ymmärretään ne ihmiskontaktit tämmösenä kasvoista kasvoihin tapahtuvana juttuna, mutta eihän nykynuoret ajattele niin. Nuoret monesti, kun minä kyselen että no onks sulla kavereita ja näettekö te ja oletteko te tekemisissä, no onhan mulla kavereita, mutta eihän ne täällä ole, että nehän on siellä pömpelissä. Ja hän on oikein tyytyväinen siihen. Ei hän näe siinä mitään ongelmallista tai semmosta, mikä ei olis hyvää.

Nuoren aikuisen palvelutarvetta arvioidessaan ja tulkitessaan työntekijälle muodostuu kokonaiskuva nuoren tilanteesta. Kokonaiskuvan, nuoren kanssa tehdyn yhteistyön ja palvelujärjestelmän tuntemisen perusteella työntekijä voi toimia tulkkina tai välittäjänä kahteen suuntaan. Hän voi toisaalta välittää nuoren näkemystä muulle yhteistyöverkostolle nuoren tukana tai hän voi yrittää sanoittaa yhteistyöverkoston näkemystä nuoren suuntaan. Todenmukaisen kokonaiskuvan muodostaminen nuoren tilanteesta edellyttää sitä, että nuorta on kuunneltu ja kuultu. Työntekijän roolit nuoren aikuisen sosiaalista kuntoutumista edistävinä tekijöinä kietoutuvat monilta osin toisiinsa.

Ne on taas niitä suomentamisen paikkoja varmaan nuorelle siitä, että mitä se käytännössä hänen osaltaan tarkoittaa, kun hän suostuu tämmöseen. Mutta se aito ymmärtämättömyys monesti nuoresta korostuu, että ei todellakaan ymmärretä mistä on kysymys.

Kananoja (2012) korostaa sosiaalisen kuntoutuksen sisällön muotoutumista kuntoutujan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Elämäntilanteen kartoittamisen ja tuen tarpeen arvion tulee tapahtua asiakkaan ja työntekijän yhdessä työskennellen.

Työntekijä palvelujen koordinoijana ja tiedottajana

Sosiaalinen kuntoutus voi yhtäaikaaisesti sisältää useita eri palveluita. Palveluja ollessa on tärkeää, että joku toimii *koordinoijana* suhteessa palveluihin. Haastattelussa koordinoinnin merkitys työntekijän roolina ja asiakkuutta edistävänä tekijänä nousi esiin. Koordinointi on tärkeä osa monialaista yhteistyötä ja usein sitä toteutetaan sosiaalityössä. Koordinointi mahdollistaa palvelujen jatkuvuutta ja katkoksetonta tiedonkulkua toimijoiden välillä.

Erillinen keskustelija: – – palveluja on oikeastaan paljon ja kattavasti. Se, missä tarvii sitten vielä sitten tuota työtä tehdä, niin, on se, että on joku joka koordinoi näitä.

Erillinen keskustelija: Joo, ja me ollaan kyllä ihan sovittu tiettyjen asiakkaiden osalta sitten just siinä, että kuka tavallaan seuraa että jos teillä ei ole tarvetta sosiaalityölle niin sitten esimerkiksi paikka A:sta [kuntouttava toimija nimetty anonyymisti] koordinoidaan ja muuta, tai paikka B [kuntouttava toimija nimetty anonyymisti], että se on sovittu.

Juhila (2006, 177) toteaa koordinoinnin olevan yksi osa huolenpitoa vaikeissa ja monimutkaisissa elämäntilanteissa. Hän (mt.) pitää kohtuuttomana olettaa, että ihmiset haastavissa elämäntilanteissa pystyisivät itse toimimaan etuus- ja palveluviidakon syövereissä. Palveluiden elinkierto projektikohtaisissa toiminnoissa voi olla nopea ja toimintojen paikallistaminen osaksi palvelutarjontaa voi olla haastavaa alan työntekijöillekin. On tärkeää, että nuoren asioissa joku työntekijä toimisi palveluiden luottohenkilönä: tietäisi, mitä palveluja on tarjolla ja ohjaisi ja auttaisi tarvittaessa niihin pääsemisessä. Palvelujen ollessa käynnissä koordinoijan rooliin kuuluisi tilanteen seuranta niin, että joku aina tietäisi, missä mennään. Tällä voitaisiin estää nuorten tippuminen palvelujen ulkopuolelle tilanteessa, jossa joku toimija ei koekaan pystyvänsä tarjoamaan nuorelle tämän tarvitsemaa palvelua. Mikäli palveluista tippumisia tai poiskäännyttämisä tulee yksilön kohdalle liikaa, voi se johtaa luottamuksen heikkenemiseen suhteessa avun saamisen mahdollisuuksiin (ks. Immonen & Kiikkala, 2007, 75).

Työntekijä voi edistää sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden syntymistä toimimalla *tiedottajana* palveluista ja etuuksista. Viranomaisella on lain mukaankin velvollisuus neuvoa (Hallintolaki 6.6.2003/434, 8 §) ja tiedottaa (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621, 20 §). Myös sosiaalihuoltolaissa (6 §) edellytetään, että

sosiaalihuollosta annetaan kunnan asukkaille neuvontaa ja ohjausta. Tiedottaminen voi olla yleistä, kaikille kohdennettua palveluista tiedottamista, mutta lisäksi se voi toteutua yksilöllisesti kohdennettuna.

Erillinen keskustelija: Sittenhän me näytettiin, että, että sulla on aina paluumahdollisuus, palata, ja oikeus saada näitä etuisuuksia ja palveluita halutessaan.

Erillinen keskustelija: Sovittiin nyt, että sosiaalityöntekijän kanssa otetaan yhdessä nyt pariskunta huumeiden käyttäjiä, tehdään selväksi, että he voivat tulla takaisin ja palveluitten piiriin jos haluavat muutosta tilanteeseen.

Eräs työntekijä totesikin, että sähköisten kanavien kautta tiedottaminen ei välttämättä tavoita heidän kohderyhmäänsä. Samaan aikaan, kun suomalaisten valmiudet käyttää digitaalisia viestintävälineitä ja tietoverkkoja edustavat maailman huippua, on kuitenkin todettavissa, että liki miljoonan suomalaisen aikuisen on puutteelliset digitaalisen teknologian käyttötaidot ovat puutteelliset (Työ- ja elinkeinoministeriö 2019, 27; 37). On huomioita, että kaikilla kansalaisilla ei ole omia sähköisen asioinnin mahdollistavia välineitä eikä myöskään mahdollisuutta hankkia niitä. Viimeisen vuoden aikana tapahtuneet koronavirukseen liittyvät rajoitustoimet ovat myös entisestään heikentäneet mahdollisuuksia sähköisten tietojärjestelmien käyttöön julkisten tilojen yhteiskäyttötietokoneilta.

Sitten se, tässä tulee monta, mutta tämmönen sitten se henkilökohtainen palvelu nuorille, semmosille nuorille, joitten parissa me työskennellään. Ei ne mene tuolla näitten sähköisien kanavien kautta eteenpäin.

On myös tilanteita, joissa työntekijät ulottavat palvelun aina nuoren kotiin asti.

Tämä on justiin sitä nuorten matalan kynnyksen toimintaa, mitä justiin mistä mainitsit, -- on tää -- menetelmä, niin perustuu just siihen, että ihan pystyy alottaan siitä että tyyliin kotiin asti se palvelu ulotetaan, jos on vaikeaa päästä esimerkiksi jonnekin ryhmätoimintaan tai muuta. Ja tuota, sillälailla se matala kynnyks siinä toteutuu.

Työntekijän rooli tiedottajana voi näyttäytyä myös palvelutarpeen perusteluna nuorelle aikuiselle.

Joo, kyllä, tätä samaa keskustelua kävin tän nuoren kanssa, että miksi hän tarvitsis tätä palvelua, kun hän haluais olla kotona ja niin edelleen. Minä sanoin, että no ei tää yhteiskunta niin toimi yksinkertaisesti.

Eräs työntekijä näkee lain velvoittaman kasvokkaisen tapaamisen olevan yksi väline saada kotiin jäänyt nuori tavatuksi. Sosiaalista kuntoutusta ajatellen täysin yksittäiset

tapaamiset tuskin kovin kuntouttavat. Tässä tapauksessa ne liittyvät toimeentulotukeen, jonka senkään ei voi yksinään nähdä toimivan kuntouttavana tekijänä. Kuitenkin yksittäiselläkin tapaamisella voi olla merkitystä orastavan luottamuksellisen asiakassuhteen syntymiselle ja sitä kautta kasvokkain tapahtuva tapaaminen ja palveluista tiedottaminen voi olla yksi askel sosiaalisen kuntoutuksen suuntaan.

Ja meillä sosiaalitoimessa velvoitetaan, eli otetaan yks pykälä, oliko se hallintolain pykälä, jolloin on tultava paikanpäälle selvittämään tilannetta, että ei voida käsitellä taloudellista tu... niinkun kirjallisesti toimeentulotukihakemuksen kautta. Niin, kyllä me velvoitetaan. Ja sitä kautta me saadaan sitten niitä nuoria, jotka on jääneet sinne kotiin mahdollisesti.

Mielestäni tämä kohta edellyttää eettistä pohdintaa. Mitä silloin tapahtuu, jos nuoren toimintakyky on liian heikko siihen, että hän pääsee paikalle? Jääkö hän silloin ilman jatkoselvittelyjä asiansa suhteen vai jalkautuuko työntekijä toimistosta hänen luokseen? Entä jos nuori ei edes vastaanota työntekijää kotiinsa?

Yhteistyön merkitys

Eri toimijoiden välinen yhteistyö on merkityksellistä nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudelle. Eri toimijat saattavat viestiä keskenään nuoresta, jonka arvioivat tarvitsevan jotain muuta palvelua kuin heidän tarjoamaansa. Olennaista tässä onkin kysyä, että millaiset tekijät laukaisevat yhteydenoton? Milloin toimija näkee, että nuori on tarpeen ohjata johonkin palveluun? Aineistosta ilmeni, että esimerkiksi se, että nuoren aikuisen toimintakyky ei ole riittävä johonkin palveluun tai toimintaan, voi johtaa yhteydenottoon toiseen toimijaan tai viranomaiseen. Tämä toisen toimijan tekemä ilmoitus voi olla se tekijä, joka käynnistää nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden.

Aineistosta tuli esille yhteistyön merkitys sosiaalisen kuntoutuksen edistäjänä. Sosiaalinen kuntoutus ei palveluna välttämättä ole tuttu muille toimijoille ja sitä on syytä pitää esillä. Tämä lisää mahdollisuutta siihen, että nuoret ohjautuvat palveluihin tarpeidensa mukaisesti.

Mutta kyllähän verkostot koko ajan enempi ja enempi tästäkin tietää ja pystyy sillälailla siinä. Lääkärikin tarvii sen tuen aina verkostosta ja kuvauksen, että mitä tää palvelu on, niin yritetään sitä tehdä kovasti myös.

Yhteistyössä eri toimijoiden välillä korostuu tiedon välittäminen mahdollisesta palvelujen tarpeesta olevasta nuoresta aikuisesta. Aineiston perusteella sosiaalista kuntoutusta toteuttavien toimijoiden yhteistyökumppaneina näyttäytyi terveydenhuollon toimijoiden ja Kelan lisäksi myös koulut. Toimijoiden verkostoituminen tukee muutoinkin toimiessaan nuoren kuntoutumista. Toimijat saattavat pohtia yhdessä sitä, mikä palvelu voisi tukea nuorta parhaiten. Tässä kohden toiveena tietenkin on, että myös nuoren oma näkemys huomioidaan.

Erillinen keskustelija: Semmonen verkostoituminen heti siinä alkuun esimerkiksi mielenterveyspuolella, että ei tipahda siihen, jää tyhjän päälle että hoidetaan jotain yhtä asiaa --.

Erillinen keskustelija: Niin, kyllähän sitä vaaditaan sitä verkostoa ja just sitä oikea-aikaisuutta, että mikä ensin, mikä hoidetaan ensin ja mikä sitten. Ja minun mielestä -- toimii aika hyvin verkostotyö.

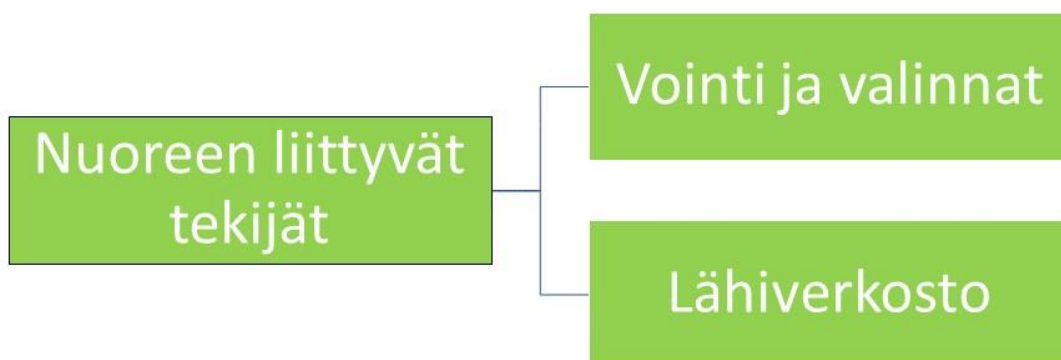
Yhteistyössä näkyy myös vastavuoroinen liikkuminen, kontaktointi ja asioiden järjestäminen.

Kyllä jalkaudutaan puolin ja toisin joka paikkaan ja ollaan kontaktissa ja näin, että mitä se asiakas tarttee, niin sitä ruvetaan sitten järkkäämään.

Nuorten aikuisten siirtyessä palveluista toiseen, tulee työntekijöiden olla varovaisia, ettei asiakkaalle synny kokemusta poiskäännyttämisestä. Onko kyseessä todellinen yhteistyö ja eri toimijan toteuttamien palvelujen tarve vai voiko palvelusta toiseen siirtäminen liittyäkin johonkin muuhun? Aineiston perusteella ei tullut sellaista käsitystä, että nuoria siirrettäisiin palvelusta toiseen siksi, että jotakin asiaa ei haluttaisi hoitaa. Enemmänkin aineistosta nousi huoli siitä, että kaikille ei palveluita ole. Tuula Immonen ja Irma Kiikkala (2007, 78-79) huomauttavat, että toimijat eivät välttämättä tunnista toimivansa poiskäännyttävästi. Tämän kysymyksen pohtiminen erityisesti päihteitä käyttävien nuorten aikuisten kohdalla on relevantti. Muutoinkin Immosen ja Kiikkalan (mt., 78-79) huomio herätti pohtimaan sitä, että asiakas saattaa kokea esimerkiksi palvelusta toiseen ohjaamisen eri tavalla kuin työntekijä sen tarkoittaa. Ehkä tällaista poiskäännyttämisestä kokemuksen mahdollisuutta voisi pienentää sillä, että työntekijät eri organisaatioista osallistuvat yhteisiin tapaamisiin ainakin toisinaan. Lisäksi joku

toimijoista voisi ottaa kokonaisvastuun palvelujen jatkuvuudesta. Sosiaalisen kuntoutuksen kuuluessa sosiaalihuollon palveluihin, näen luontevana, että sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja hoitavat kokonaiskoordinoinnin.

Nuoreen liittyvät edistävät tekijät (kuvio 4, s. 58) ovat jaoteltavissa nuoren vointiin ja valintoihin sekä nuoren lähiverkoston.

Kuvio 4. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edistämässä.

Vointi ja valinnat

Nuoren aikuisen *vointi ja toimintakyky* voivat edesauttaa sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen pääsemistä silloin, kun nuori ei selviä tavanomaisesta arjesta. Nuori on voinut olla aloittamassa esimerkiksi koulutusta tai työharjoittelua, mutta hänen kuntonsa ei olekaan riittävä siihen. Tällöin sosiaalisen kuntoutuksen toimijat voivat nähdä, että nuori aikuinen on sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa.

Sit ne soittaa, että hei, nytten, sitten ne tulee meille, että kun nyt pitäis ottaakin joku työharjoittelupaikka vastaan ja ei olekaan sen kuntoinen, vaikka ikään kuin on hengannu monta kuukautta jo siellä kotona. Ja sitten ottaa meihin yhteyttä siinä vaiheessa, kun nyt mun pitäis lähteä johonkin, eikä pysty.

Aiemmin jo todetusti *diagnoosi* tuli keskusteluissa esiin monta kertaa. Diagnoosin merkitys asiakkuuteen valikoitumisen taustalla painottui niin, että osaan palveluista pääsee vain, mikäli nuorella aikuisella on palvelujen edellyttämä diagnoosi. Tässä kohtaa

en enää käsittele diagnoosin merkitystä edistävänä tekijänä enempää, koska asiaa on käsitelty aiemmin jo yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvässä kohdassa. Poissulkevana asiana diagnostiset asiat tulevat vielä myöhemminkin esille.

Asian nimeäminen nuoren valinnoiksi on yksinkertaistava tapa teemoittaa sitä asiaa, mikä painottaa nuoren aikuisen omaa toimintaa ja valinnanmahdollisuutta sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden taustalla. Sanon, että yksinkertaistava tapa, koska ihmiselämässä mikään ei pelkisty vain yksilön valintoihin. Valintojen taustalla on aina jotain. Taustalla olevat tekijät voivat olla niin suuria ja yksilön elämälle merkityksellisiä vaikuttaessaan yksilön elämään, että välttämättä ei voida puhua valinnasta. Ajattelen, että ennemminkin joskus voisi todeta vain asioiden ja elämän menneen niin, että yksilöllä ei ole ollut omilla sen hetkisillä voimavaroillaan vaihtoehtoa ja mahdollisuutta toimia toisin. Näihin taustoihin en tässä tutkielmassa mene enempää, vaan tyydyn toteamaan, että yksinkertaistava nimeäminen valinnoista liittyy siihen, mikä näkyy muille ihmisille päällepäin. Esimerkiksi se, että nuori kieltäytyy palveluista, koulutuksesta ja tuesta. Päällisinpuolin voi näyttää, että nuori aikuinen tekee tässä valintaa, vaikka hänellä todellisuudessa ei olisikaan mahdollisuutta toimia toisin.

Nuoren aikuisen valinnat, jotka poikkeavat normatiivisesta elämäntavasta voivat johtaa nuoren aikuisen asioiden tarkasteluun viranomaisen näkökulmasta ja sitä kautta sosiaaliseen kuntoutukseen. Seuraavissa lainauksissa nuorten kotiin jäämisestä keskustellaan peräkammarikäsitteen kautta. Tässä kohden keskustelua ei sivuta sitä, mitä kaikkia erilaisia syitä voi olla sille, että nuori näennäisesti jättäytyy kotiin. Käytännössähän nuori ei ole palveluissa, jos hän on kotona. Kuitenkin, mikäli nuoren toimintakyky on sellainen, että hän ei pääse kotoa pois ja asiasta tulee tieto viranomaisille, on tällöin syytä arvioida nuoren sosiaalisen kuntoutuksen tarve. Siksi näen, että nuoren kotiin jääminen voi edistää myös sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta. Samaa asiaa pohdin myöhemmin myös sosiaalisesta kuntoutuksesta poissulkevissa tekijöissä.

Keskustelija A: Onko nämä nyt nämä henkilöt sitten niitä entisvanhasia peräkammarin tyttöjä ja poikia, jotka on, joista on tullu tällöinen massa mitä ei ennen ollu niin paljon, mutta josta nyt on tullu? Kun ne ei enää voi olla siellä peräkammarin, eli kotona, niin ovat tulleet sieltä sitten näkyviin. Onko nyt kysymys samasta porukasta?

Keskustelija B: Onko näitä nyt enemmän? Minä oon miettiny sitä, että onko näitä enemmän täämösiä jotka ikään kuin olis ollu sitä, jotka olis jääneet ihan sinne. – – En minä oikein tiedä, mutta tuli vaan mieleen, että onko niitä enempi.

Keskustelija C: Niitä varmaan on enempi, koska onhan tää selkeesti menny siihen suuntaan, että tää on hyväksyttävämpää että sä oot vähän semmonen peräkammarin tyttö tai poika. Jotenkin helpompi ehkä ajautua, näin mä sen näkisin.

Kirsi Eräranta ja Minna Autio (2008, 10) toteavat, että nuorten polarisaatiotutkimuksissa ilmenee paternalistinen näkemys suhteessa nuorten hyvinvointiin. Tällä he tarkoittavat sitä, että ulkopuolinen taho, ottaa roolikseen määritellä elinolot, jotka ovat nuorille hyvät. Näitä ulkopuolisia tahoja voivat olla esimerkiksi tutkijat, asiantuntijat ja viranomaiset. Nuorten oma ääni jää sivuun. Polarisaatiokeskusteluun sisältyy näkemys siitä, että joku ulkopuolinen pystyy määrittämään nuoren elämän kokonaistilanteen ja tunnistamaan siitä, miten mahdollinen polarisaatioprosessi näkyy.

Tero Järvinen ja Markku Jahnukainen (2008, 146-147) pitävät jossakin määrin liiallisena sitä yleistä huolta, joka kohdistuu nuorten koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämiseen. Heidän mukaansa ongelma liittyy poikkileikkaustiedon käyttöön, joka voi osoittaa suurta osuutta ulkopuolisuudesta. Poikkileikkaustieto osoittaa hetkellisesti tilannetta ja he huomauttavatkin tilanteiden olevan yksilökohtaisesti muuttuvia. Yleinen huoli tulisikin heidän mukaansa olla kohdennettua huolta. Huoli voidaan kohdentaa tutkimuksen avulla tunnistetuiksi tulleisiin tukea tarvitseviin ryhmiin.

Lähiverkosto

Aineistosta ei tullut esille, että nuori aikuinen itse olisi aktiivisena toimijana sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiseen. Ottaen huomioon, millaisista haasteet sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmää usein koskettavat, on tämä varsin loogista. Aineiston perusteella voi tulkita, että erityisen merkityksellistä on, että sosiaalisen kuntoutuksen viranomaistaho saa tiedon nuoresta aikuisesta, joka mahdollisesti tarvitsee sosiaalisen kuntoutuksen palveluita. Yhteydenottoja voi aineiston perusteella tulla niin muista instituutioista kuin nuoren aikuisen lähiympäristöstä ja lähiverkostosta.

Samalla tavoin kuin aiemmin pohdin, että mikä tekijä laukaisee toisen toimijan yhteydenoton nuoren tilanteesta ja mahdollisesta palveluntarpeesta toiseen toimijaan,

voi myös lähiverkoston kohdalla kysyä samaa. Millainen tilanne laukaisee lähiverkoston yhteydenoton viranomaiseen tai muuhun toimijaan nuoren aikuisen mahdollisesta tuen tarpeesta?

Nuoresta yhteyttävä ottava lähiverkoston jäsen voi olla nuoren ystävä, vanhempi tai naapuri. Hieman yllättävää lienee, että vanhempien rooli yhteydenottajana ei korostunut. Enemminkin vanhemmat saatettiin nähdä nuoren aikuisen nykyisen tilanteen jatkumisen mahdollistajina heidän tarjotessaan nuorelle asumisen ja elämisen tarpeet. Jäin miettimään, mistä tämä johtuu. Löydän tähän joitakin ajatuksia. Vanhemmat eri sukupolveen kuuluvina ovat kasvaneet pärjäämisen kulttuurissa. Nykyiset palvelumuodot voivat olla heille vieraita. Perheen asioita saatetaan pitää niin yksityisinä, että niistä ei haluta puhua ulkopuolisille. Ehkä osa vanhemmista ja läheisistä ei tunnista tilanteessa olevan mitään erityistä haastetta. Lisäksi nykyaika korostaa yksilön itsenäistä pärjäämistä. Myös nuoren lapsuudenperheessä voi olla omia haasteita, jotka ovat ehkä osaltaan vaikuttaneet nuoren tilanteeseen. Nuorempi sukupolvi on oppinut siihen, että palveluita on eri tavalla olemassa. Yhteydenotto nuoren tilanteesta voikin tulla nuoren ikätovereilta.

– – ihan tämmönen mutu-tuntuma ainakin se, että meille tulee aika paljon asiakkuuteen myös asiakkaita, esimerkiksi kämppekavereita, ystäviä, joista sitten tämä meidän nykyinen asiakas on huolissaan.

Mikäli näkemykseni on lainkaan oikean suuntainen, on hyvä miettiä myös ratkaisuvaihtoehtoja. Tiedottaminen palveluista on toki yksi vaihtoehto. Toinen vaihtoehto on se, että sosiaalityöntekijöinä pidetään yllä vastakkaista näkemystä siitä, että yksilö yksinomaan on vastuussa elämästään ja sen kulusta.

4.2 Asiakkuudesta poissulkevat tekijät

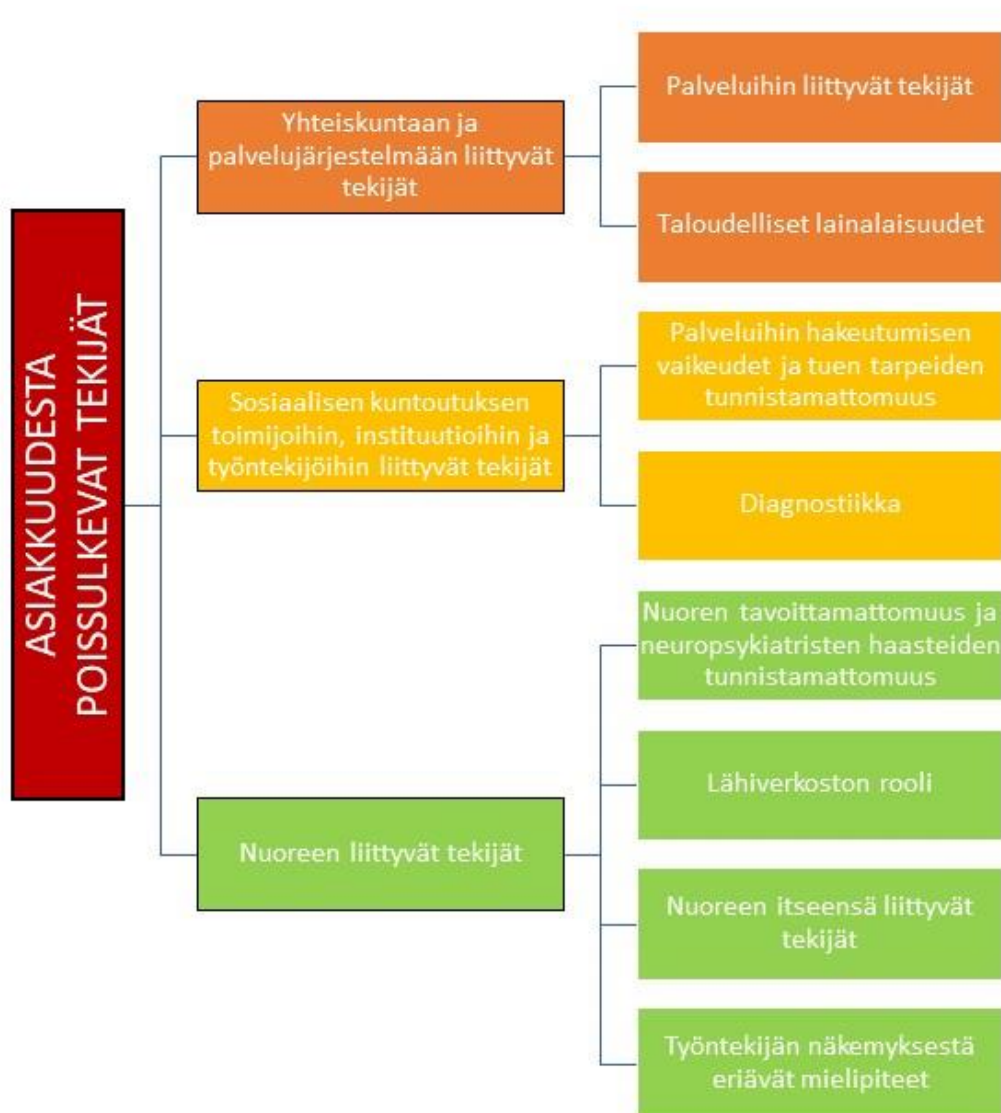
Edistäviä tekijöitä kartoittaessa tuli esille, että nuoriin liittyvät tekijät eivät olleet korostuneesti esillä. Poissulkevissa tekijöissä taas tuli esille monia nuoriin itseensä liittyviä tekijöitä. Miten tähän voisi vaikuttaa niin, että poissulkevat tekijät eivät

kohdentuisi liiaksi nuoriin tai leimaisi nuoria? Vaikka ensikatsauksella näyttää, että tekijät liittyvät nuoriin, niin onko näiden tekijöiden taustalla jotain muuta, joka ei tällaisessa tilanteessa tule esille. Mikä on yhteiskunnallisten tekijöiden merkitys? Entä kuinka nuoren kasvuympäristö on vaikuttanut tilanteeseen?

Työntekijät tunnistivat taloudellisten tekijöiden merkityksen palveluihin. Tästä huolimatta taloudellisten asioiden käsittely jäi sinällään vähälle ja poissulkevat tekijät keskittyivät enemmän nuorista riippuviin tekijöihin. Ehkä taloudellisten tekijöiden vähäisen pohdinnan taustalla näkyi tietynlainen asiantilanteen hiljainen hyväksyntä: taloudellisiin asioihin on vaikeaa ja hidasta vaikuttaa eikä syntyvästä muutoksesta ole varmuutta. Päättäjien toimia taloudellisiin tekijöihin liittyen silti kritisoitiin. Haastateltavat toivoivat, että päättäjät ymmärtäisivät, miten heidän päätöksensä vaikuttavat.

On tilanteita, joissa institutionaalisen rajan ylittymiselle olisi perusteet. Raja ei kuitenkaan ylity, sillä se suljetaan esimerkiksi päihteiden käytön vuoksi. Joissakin tilanteissa nuoren aikuisen sen hetkinen toimintakyky ei riitä rajan ylittymiseen.

Aineiston perusteella näyttäytyi, että pettymykset palvelujärjestelmään voivat olla taustalla silloin, kun nuori ei halua osallistua toimintaan. Useat tutkijat ovatkin Närhin ym. (2013, 114) mukaan todenneet, että vähiten osallistuvilla kansalaisilla on usein huonoja kokemuksia palveluista: siitä, miten heitä on kohdeltu ja siitä, miten he ovat päässeet mukaan palveluun liittyviin prosesseihin.

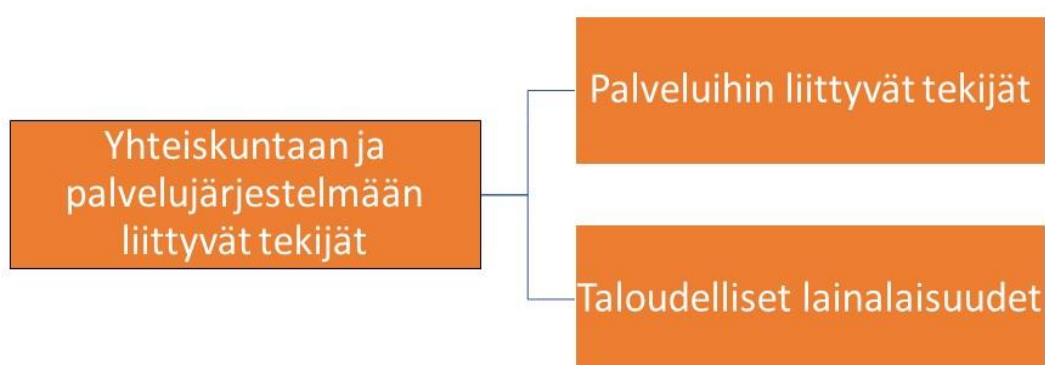

Kuvio 5. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevien tekijöiden pääluokat.

Aineiston perusteella sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevat tekijät (kuvio 5, s. 63) ovat jaoteltavissa samoin kuin asiakkuuden alkamista edistävät tekijät. Tarkastelen tuloksia niin, että ensimmäiseksi esittelen niitä nuoria aikuisia sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevia tekijöitä, jotka liittyvät yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään. Seuraavaksi siirryn kuvaamaan sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyviin asiakkuudesta poissulkevia tekijöitä ja viimeiseksi kohdennan katseen nuoreen aikuiseen liittyviin tekijöihin.

Yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvät tekijät

Yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvät tekijät (kuvio 6, s. 64), jotka vaikuttavat poissulkevasti nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiseen, ovat jaoteltavissa palveluihin liittyviin tekijöihin ja taloudellisiin lainalaisuuksiin. Aineiston mukaan palvelun olemattomuus ja palvelujen kriteerit vaikuttavat selkeästi nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiseen.

Kuvio 6. Yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevinä tekijöinä.

Palveluihin liittyvät tekijät

Aineiston perusteella on tilanteita, että tarvittavaa palvelua ei ole lainkaan. Puhun tästä palvelun olemattomuutena. Erityisesti tähän palvelun olemattomuuteen liittyen kävin pohdintaa sitä, kuuluuko tämä alaluokka yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyviin tekijöihin vai sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyviin asioihin. Päädyin siihen, että palvelujen olemattomuus lähtee ensisijaisesti siitä, että yhteiskunnassa ei ole tunnistettu eikä tunnustettu tarvetta palvelulle, joka uupuu. Kyseessä on rakenteellinen ongelma. Instituutio- ja työntekijätasolla on mahdollista alkaa toimimaan niin, että vallitsevasta tilanteesta viedään tietoa eteenpäin ja toivon mukaan tarvittavat palvelut saadaan sitä myötä aloitettua. Mikäli palvelujen

olemattomuus johtuisi siitä, että instituutiot ja työntekijät tekisivät itse valintoja, jotka estävät asiakkaiden pääsyn palveluun, voitaisiin tulkita asia enemmän sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyväksi.

Aineisto vahvistaa sen, että vaikka sosiaalihuoltolaki mahdollistaa erilaisten palvelujen ja tukitoimien käytön sosiaalisessa kuntoutuksessa, rajautuvat päihteenkäyttäjät usein palveluiden ja näin ollen sosiaalisen kuntoutuksen ulkopuolelle. Tämä ei ole oikeastaan yllätys, sillä päihteenkäyttäjien asema palveluissa on tutkitusti vaikea (Kuussaari 2006; Nuorvala ym. 2007; Toiviainen 2008).

Erillinen keskustelija: Joo, siitäkkin rajaa pois ne päihteet. Mikäli ne päihteet jollakin tavalla missään muodossa esiintyy, niin ymmärrän, että ne kuntoutuspalvelut on heidän saavuttamattomissa siltä osin että ne on päihdepalvelut ensisijaisia siinä tilanteessa.

Erillinen keskustelija: Tuossa aikasemmin, kun puhuttiin yleensä siitä että näihin palveluihin suljetaan automaattisesti pois jos on sitä päihteen käyttöä --.

Päihdeongelman luonteen huomioiden jonkintasoinen palveluiden ajoittamisen järjestys on ymmärrettävää ja todennäköisesti perusteltavaakin palveluiden oikea-aikaisen tarjoamisen mahdollistamiseksi. Tilanteen taustalla pitäisi kuitenkin olla yksilökohtainen palvelutarpeenarvio. Riitta Toiviainen (2008, 158) toteaa päihteenkäytöstä toipumisen olevan pitkä prosessi. Tyypillistä on, että hoitoyrityksiä ja -jaksoja tarvitaan useampia. Sairauden luonteeseen kuuluvat myös toistuvat päihteenkäyttökerrat toipumisprosessin ajanakin.

Yksi ryhmähaastattelun osallistujista eritteli tarkemmin voimakkaaseen huumeriippuvuuteen liittyvää asiakkuudesta poisjäämistä. Tässä vastauksessa työntekijä tuo esiin sen, että työntekijöiden auttamishalusta huolimatta nuori itse ei halua palvelua. Tämä vastaus poikkeaa muista päihteisiin liittyvistä vastauksista siinä, että asiaan suhtaudutaan ikään kuin jotakin palvelua olisi tarjolla. Toisaalta tässä vastauksessa ei eritellä tarkemmin, mitä palvelua työntekijä tarkoittaa. Kyseessä voi hyvinkin olla päihdepalvelu. Toki päihdepalvelu itsessään voi olla sosiaalista kuntoutusta.

Mutta jos aattelee meidän näkökulmasta, että me ihan selkeästi nyt sitten mietitään ihan päihteen käyttö, ja jos puhutaan ihan kunnan huumeiden käyttäjistä, että annetaan olla, eivät halua palveluita. He ovat siinä ongelmassaan niin syvällä eivätkä näe ulospääsyä, vaikka kuinka yrittää auttaa, niin silloin annetaan olla. Myönnetään toimeentulotuki, ja ehkä

vuoden päästä tarkistetaan tilannetta, tai jos ottaa yhteyttä, niin tarkistetaan tilanne, että onko halukkuutta muutoksen sun muuta.

Aineistossa tuli erittäin vahvasti esille, että nuorten aikuisten päihteidenkäyttö on selkeä poissulkeva tekijä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmänä nähtävillä nuorilla aikuisilla on usein poikkeamia niin sanotun normatiivisen elämäntilanteen seuraamisessa ja siirtymisissä elämänvaiheista toisiin. Heillä on usein katkoksia koulutuksessa tai he ovat työelämän ulkopuolella. Usein heidät voidaan määritellä syrjäytyneiksi. (Myrskylä 2012.) Mikko Mäntysaaren (2006, 115) mukaan juuri syrjäytyneimpien ihmisten on vaikeinta saada sosiaalityön palveluita suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös Toiviainen (2008, 160) on todennut, että huolimatta lainsäädännön velvoitteista on päihderiippuvaisten hoitoon pääsy Suomessa aiempaa vaikeampaa ja yhä useamman kohdalla syrjäytymistä tapahtuu jo peruspalveluissa.

Minna Strömberg-Jakan (2012, 150–151) mukaan asiakkaat, joilla on päihteidenkäytön välittömistä vaikutuksista riippumaton psykiatrinen häiriö ja joka jatkuu edelleen päihteidenkäytön loppuessa, on vaikeuksia päästä tarvitsemiinsa palveluihin. Tällaisissa kaksoisdiagnoositilanteissa ihmiset voivat joutua liikkumaan päihde- ja mielenterveyspalveluiden välillä ilman, että kumpikaan taho ottaa henkilöä asiakkaakseen. Asiakkuuteen päästäkseen ihminen voi jopa joutua lääkärintodistuksen avulla todistamaan, että heillä ei ole toista ongelmaa. Yrjö Nuorvala, Matti Halmeaho ja Petri Huhtanen (2007, 129) pitävät oleellisena sitä, että jokin taho ottaa vastuun asiakkaan hoidosta huolimatta siitä, missä järjestyksessä itse asiat hoidetaan. Mikäli päihde- tai mielenterveyspalveluja toteutetaan osana sosiaalista kuntoutusta, on mielestäni sosiaalihuollon hyvä toimia palveluiden koordinaattorina. Tämä siksi, että sosiaalinen kuntoutus määrittyy lain mukaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaksi tehotetuksi tueksi (SHL 1301/2014, 17 §). Muiden palveluiden avulla sitten voidaan tukea sosiaalisen kuntoutuksen toteutumista. Sosiaalihuollolla oleva koordinoiva ote on tärkeä myös siksi, että toisinaan asiakas voi tarvita tukea tarvittavien palveluiden saamiseen. Tällöin sosiaalihuollon osaamisesta, näkemyksestä ja kannanotosta voi olla hyötyä riittävien palvelujen saamisen varmistamiseen. (Ks. Adams 2003, 22–23; Juhila 2008, 76; Hokkanen 2013, 55.)

Pauli Niemelä (2011, 13) näkee sosiaalityön olevan hyvinvointityötä. Sosiaalityön roolina on toimina institutionaalisen hyvinvointipolitiikan ja hyvinvointipalvelujen ammatillisena välineenä yhteiskunta. Kansalaisten vahvat oikeudet ovat hyvinvointivaltion perustana. Kuitenkaan oikeudet eivät toteudu yhdenvertaisesti ja näin oikeusturva on usein vain näennäistä. Sosiaalityön toiminta hyvinvointivaltion eetoksen toteuttajana näyttäyty jännitteisenä. (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 7.)

Sosiaalihuoltolakiin on kirjattu pykälä rakenteellisesta sosiaalityöstä (SHL 1301/2014, 7 §). Pykälän mukaan

Rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Lisäksi pykälässä sanotaan, että sosiaalityön kuuluu tuottaa tietoa asiakkaiden tarpeista ja tarpeiden yhteiskunnallisista yhteyksistä. Edelleen laissa todetaan rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluvan, että sosiaalihuollon asiantuntemus tuodaan osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua. Yhteistyössä yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa kuuluu kehittää palvelu- ja tukivalikoimaa. (SHL 1301/2014, 7 §.) Aineisto todentaa aiempien tutkimuksien (Kuussaari 2006; Nuorvala ym. 2007; Toiviainen 2008) tuloksia siitä, että päihteitä käyttävän henkilön on vaikea saada tarvitsemiaan palveluita. Rakenteelliselle sosiaalityölle on suuresti tarvetta.

Päihteitä käyttävien nuorten aikuisten lisäksi toinen aineistossa nimetty, palveluista ulos rajautuva ryhmä ovat osa neuropsykiatrisista asiakkaista. Osalle neuropsykiatrisia asiakkaita on olemassa kuntoutusta, mutta osa jää kuntoutuksen ulkopuolelle. Kuntoutuksen ulkopuolelle rajautumisen syynä on se, että mikäli nuoren vointi ei salli vielä työhön tai koulutukseen suuntaamista, ei kuntoutuskriteerit tässä kohden täyty. Tämä määritelmä sai minut miettimään, että onko kyseessä lopultakaan sosiaalinen kuntoutus vai ollaanko nyt ennemminkin ammatillisen kuntoutuksen äärellä. Tämä tuo esiin myös jo aiemmin todetun kuntoutusten keskinäisen riippuvuuden ja toisiinsa kietoutumisen. (Lindh ym. 2018b, 10; Väisänen 2018).

– – siinä on nyt aika rajattu tosiaan se kohderyhmä, kenelle sitä annetaan sitä neuropsykologista kuntoutusta. – – Mutta tämä on ajatus tässä ollu kuitenkin se työhön ja koulutukseen suuntaava tuki, sekin jo rajaa tietenkin sitä. Siinä ne ihan kaikista

heikoimmassa kunnossa olevat neuropsykiatriset asiakkaat jäävät vieläkin ulkopuolelle, että ei oo sitä valmennusta ja kuntoutusta.

Palvelun olemattomuuden lisäksi toisena tärkeänä tekijänä tuloksista ilmeni palveluihin liittyvät kriteerit. Nuori saattaa jäädä sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen ulkopuolelle siksi, että palvelut eivät kohdennu oikein tai palvelujen kriteerit ovat liian korkeat nuoren sen hetkisellemä toimintakyvyllä.

Minä olen sillä tavalla samaa mieltä, että meillä aika paljon on monenlaista palvelua. Mutta niille nuorille, jotka on jo sillä tavalla syrjäytyneet, niin tavallaan ne kriteerit siihen palveluun pääsemiseen on sen verran korkeat, että nämä nuoret ei, ne ei pysty sitoutumaan siihen vaadittavalla tavalla. Ja niitä palveluita meillä ei ole ollut sitten näille nuorille tarjota.

Palvelut on voitu rajata erityisen tarkasti, jolloin vain osalla nuorista on mahdollista päästä palveluihin.

Keskustelija A: Ja – – on tämä – – hanke tällä hetkellä, – – niin, että siitä hyvin, hyvin pieni osa sitten hakijoista ilmeisesti pääsee.

Keskustelija B: – – Ja siinä on nyt aika rajattu tosiaan se kohderyhmä, kenelle sitä annetaan sitä neuropsykologista kuntoutusta.

Taloudelliset lainalaisuudet

Taloudelliset lainalaisuudet palveluista poissulkevinä tekijöinä näkyivät esimerkiksi henkilöstön vähennyksinä. Kun ei ole ammattilaisia, ei voida tarjota palveluitakaan.

Keskustelija A: – – on aika paljon kuitenkin taloudelliset lainalaisuudet tullu vastaan. Työntekijöitä on ainakin – – hävinny.

Keskustelija B: Onhan, meiltähän on – – henkilöstöäkin sieltä vähennetty – – meitä on viis siellä ollu, niin enää on kolme jäljellä, että sillä tavalla.

Erillinen keskustelija: Kuten huomaatte, että tää yhteiskunta on muuttunu sippiläksi, eli rahat on loppuneet. Ja kuitenkin ongelmat on vain paisuneet tavallaan, että täähän on semmonen yhtälö joka ei ole nyt oikein toimiva. Tarttis tehdä jotain, mutta kun ei pysty tekemään.

Resurssit vaikuttivat toimintaan eri tavoin. Sosiaalinen kuntoutus edellyttää usein eri toimijoiden välistä yhteistyötä (Kananoja 2012, 38), mutta resurssien puutteessa tämä

yhteistyö vaarantuu. Eri toimijoiden välisen yhteistyö on olennainen tekijä kuntoutuksen etenemiselle ja tavoitteiden saavuttamiselle (mt., 38).

– – resurssikysymys on yks, eli se, että minkälaiset resurssit meillä on käyttää siihen yhteistyön tekemiseen. Sitä on pohdittu tässä vuosien varrella aika paljonkin sitä, että kenelläkään ei tahdo olla sitten kuitenkaan aikaa tulla esimerkiksi meille. – – Meillä oli semmoinen orastava jo muutaman vuoden mittainen juttu esimerkiksi koulujen, ammattikoulujen kanssa. Ja sit meille tuli sieltä nuoria tutkimukseen. Ja tiivis, meillä oli hirveen tiivis yhteistyö sinne kouluille opoille. Ja sieltä oltiin todella innokkaita, mukana siinä. Ja aikanaan kun oltiin työkkäriin kanssa paljon tekemisissä, sieltä kävi aina tavallaan siinä vaiheessa, kun se oli lähtemässä se kuntoutuja meiltä, niin tuli sit mukaan siihen juttuun. Sekin sitten väheni, kun resurssit sieltä työkkäristä väheni. Ei niillä ollu enää sitten aikaa istua siinä. Kelalta meillä ei oo oikeastaan koskaan ollu, vaikka olis tarve ollu, että sieltä olis tullu työntekijä. Mutta ei sieltä, ei ne joutaneet sieltä tulemaan.

Taloudellisiin asioihin liittyy monenlaista epävarmuutta. Toimintojen jatkumisesta ei ole tietoa ja hankkeilla on oma, rajattu kesto. Toiminnan pitkäjännitteisyys puuttuu ja sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen olemassaolo ja kehittäminen vaarantuvat. Mikäli sosiaalisen kuntoutuksen toteutus ja kehitys on sidoksissa hankkeeseen, voi jo kehitetty toiminta vaarantua hankkeen päättymisen myötä.

Tuota, nyt kun ollaan, Kela on tämmösissä jutuissa mukana, niin tiettenkin on tässä vaiheessa hyvä kritisoida myös Kelan toimintaa ja semmosta lyhytjännitteisyyttä tässä vuosien varrella, kun on erilaisissa jutuissa ollut mukana. Niin, se että ei oo kuitenkaan semmosta pitemmän aikavälin näkökulmaa tähän, että tulee näitä projekteja, ne alkaa, ne päättyy. Sen jälkeen ne unohdetaan, tulee taas vastaava projekti uusia, ruvetaan keksimään samoja asioita aina uudelleen.

Uusliberalististen ja siihen kytköksissä olevan uuden julkisjohtamisen (New Public Management, NPM) näkemysten myötä palvelujen taloudellinen järjestäminen kilpailutuksen kautta on tullut osaksi palvelujen järjestämistä (Juhila 2006, 69–74; Eräsaari 2009). Kilpailutuksen kautta tärkeää osaamista voi hävitä. Osaamisen katoaminen ei varsinaisesti suoraan sulje nuoria asiakkuudesta, mutta välillisesti kylläkin.

Ja sitten myös se, että kun Kela kilpailuttaa aina näitä juttuja, niin hinta on se kriteeri, jolla niitä hankitaan. Jos joku yksikkö kehittää jonkun jutun ja sitten se kilpailutetaan, niin sitten toinen tarjoaa sen halvemmalla, tekee ehkä rimaa hipoen sen, että siinäkin katoaa sitten se tavallaan se osaaminen johonkin, ja uudet tekijät alkaa aivan taas nollatilanteesta.

Muutoinkin päättäjien vahvistamat muutokset vaikuttavat palveluihin ja niiden pysyvyyteen.

Ja sitten tietenkin nämä yhteiskunnan muutokset, mitä tässä on, että tänä päivänä sijoitetaan rahaa johonkin ja huomenna ilmoitetaan että sitä rahaa ei ole olemassakaan enää, että pitää jotakin halvempaa keksiä tai jotakin.

Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät

Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät (kuvio 7, s. 70), jotka poissulkevat nuoria aikuisia sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta ovat palveluihin hakeutumisen vaikeudet ja tuen tarpeiden tunnistamattomuus sekä diagnostiikkaan liittyvät tekijät. Palvelun olemattomuus voisi kuulua myös tänne sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin ja instituutioihin liittyviin tekijöihin. Näen kuitenkin paremmaksi sijoittaa sen yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvien tekijöiden alle, koska pidän ensisijaisena syynä palvelun puutteelle yhteiskunnan rakenteellisia tekijöitä.

Kuvio 7. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevinä tekijöinä.

Palveluihin hakeutumisen vaikeudet ja tuen tarpeiden tunnistamattomuus

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin hakeutumiseen liittyvät vaikeudet ja nuoren aikuisen tuen tarpeiden tunnistamattomuus on osatekijänä sellainen, että se voi asettua sekä sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiden, instituutioiden ja työntekijöihin liittyvien tekijöiden että nuoreen liittyvien tekijöiden alle. Käsittelenkin asiaa molemmissa kohden hieman eri näkökulmia ja painotuksia esiin tuoden.

Yksi sosiaalisesta kuntoutuksesta poissulkeva tekijä on se, että nuori tai hänen vanhempansakaan eivät osaa hakea tarvittavia palveluita.

Keskustelija A: Ei osata lähteä hakemaan...

Keskustelija B: Karmein tapaus, mitä mulla tuli vastaan, niin kymmenen vuotta kotona ollut nuori. Ja naapuri ilmoitti sitten, ja otettiin yhteyttä.

Tämä asia ei ole yksinkertainen. Näen, että tämä asia kuuluu enemmän sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiden, instituutioiden ja työntekijöiden alle. Näin siksi, että haavoittuvimmassa asemassa olevat henkilöt eivät välttämättä kykene itse toimimaan tilannettaan parantaen. Sosiaalihuoltolain (SHL 1301/2014) tarkoituksena on sen 1 §:n mukaan muun muassa edistää ja ylläpitää sekä turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut ja muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet. Sosiaalihuoltolakiin (SHL 1301/2014) on muutoinkin kirjattu useisiin eri kohtiin, kuinka tarvittavaa apua on järjestettävä. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin seuraamisesta ja edistämisestä on oma pykälänsä (SHL 1301/2014, 8 §). Myös rakenteellisiin ongelmiin on puututtava (SHL 1301/2014, 7 §). Huomionarvoisaa on, että kunnalla on velvollisuus järjestää päihde- ja mielenterveystyötä (SHL 1301/2014, 14 §).

Jo aiemmin todetun mukaan viranomaiselle syntyy lain mukaankin velvollisuus neuvoa (Hallintolaki, 8 §) ja tiedottaa (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, 20 §). Myös sosiaalihuoltolain 6 §:ssä edellytetään, että sosiaalihuollosta annetaan kunnan asukkaille neuvontaa ja ohjausta. Jatkuvan tiedottamisen roolin tärkeys tulee ymmärtää. Tiedottamiseen liittyen on pohdittava, kuinka tietoa voidaan saada mahdollisimman laajalle levitettyä. Ajattelen, että tällä hetkellä keskeisessä osassa nuoren ohjautumisessa palvelutarpeen arviointiin ovat ne toimijat, jotka tapaavat nuorta tämän luonnollisessa, arkisessa ympäristössä. Mikäli nuori ei ohjaudu palvelutarpeen arvioon, ei sosiaalihuollolla ole nykyisellä järjestämistavalla kovin suuria mahdollisuuksia tunnistaa ja löytää mahdollisen sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevia nuoria. Tiedottamista tulisikin siis kohdentaa yleisen tiedottamisen lisäksi myös yhteistyökumppaneille. Lisäksi sosiaalityötä tulisi kyetä jalkauttamaan nykyistä enemmän.

Toisinaan törmää keskusteluihin, joissa nähdään, että aikuinen ihminen on vastuussa itsestään. Näinhän se tiukan ajattelutavan mukaan onkin. Toisaalta, kuka tahansa meistä voi joutua tilanteeseen, jolloin ei kykene vastaamaan itsenäisesti omasta hyvinvoinnistaan. Suomalainen yhteiskunta on lakeihin ja säädöksiin kirjatulla tavalla luvannut pitää huolta kansalaisistaan. Anna Metteri (2004, 22) käyttää tästä nimitystä hyvinvointilupaus. Suomen Perustuslain (PL 1999/731) 19 §:n mukaan kaikilla on oikeus sosiaaliturvaan. Oikeus sosiaaliturvaan sisältää esimerkiksi oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon sekä myös, että kaikille on turvattava riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja väestön terveyden edistämisen.

Tässä kohden ollaan olennaisen kysymyksen äärellä: mikä on yksilön vastuu ja mikä on yhteiskunnan vastuu? Ajattelen Riitta Granfeltin (1998, 177) tavoin, että *”Sosiaalityö yhteiskuntapoliittisena toimintana ei ole paljonkaan arvoista, ellei sen tekijöillä ole rohkeutta asettua niiden ihmisten puolelle, jotka eivät voi puolustaa elämisoikeuttaan suorituksilla, selviytymisellä tai kunniallisella elämäntavalla.”*

Neuropsykiatriin haasteisiin on viime vuosina kiinnitetty lisääntyvästi huomiota ja useimpiin sairaanhoitopiireihin on perustettu neuropsykiatrisia poliklinikoita ja yksiköitä (Mäkelä & Rinne 2018, 7). Erikoissairaanhoidossa nuorten saamat neuropsykiatriset diagnoosit puolitoistakertaistuivat vuosien 2008-2012 välisenä viisivuotijaksona (Lämsä ym. 2015, 4). Vaikka neuropsykiatrisia haasteita huomioidaan jo enemmän, voi neuropsykiatriset haasteet silti jäädä tunnistamatta. Käytännön työssä neuropsykiatristen haasteiden tunnistamiseen ei välttämättä ole vielä riittävästi osaamista.

Mehän ollaan käyty nyt, vuosi sitten valmistuttiin neuropsykiatrisiksi valmentajiksi. Ja siellähän nousi esille se asia, että ihan kevyesti tää porukka läpäisee peruskoulunkin. Elikkä siellä jo pitäis kiinnittää erityistä huomiota ja olla tuntosarvet sillä henkilökunnalla, opettajilla ja muulla henkilökunnalla, joka toimii näitten lasten ja nuorten kanssa. Läpäisee tämä porukka jo sitä peruskoulun. Ja sitten ne ongelmat tulee siinä ammatillisessa koulutuksessa keskeytymisinä, monenlaisina muina ongelmina, päihde-, mielenterveyshaasteine, ymmärtämättömyytenä, mikä tämä maailmanmeno on.

Diagnostiikka

Aineiston perusteella myös sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin saatettiin edellyttää diagnoosia. Kaikkiin, erityisen rajattuihin palveluihin ei ole pääsyä ilman diagnoosia.

Diagnoosin edellyttäminen sosiaalisen kuntoutuksen palveluun pääsemiseksi on ristiriidassa sen sosiaalisen kuntoutuksen idean kanssa, jonka mukaan sosiaalinen kuntoutus ei edellytä diagnoosia. Mietinkin, että voidaanko palvelua, joka edellyttää diagnoosia, enää tulkita sosiaalisesti kuntoutukseksi vai onko tällöin kyse lääkinnällisestä tai ammatillisesta kuntoutuksesta?

Diagnoosin saaminen ei myöskään välttämättä ole helppoa. Riittämättömät resurssit vaikeuttavat diagnoosin saamista. Tarvittavan kuntoutuksen saaminen voi prosessina olla hyvinkin pitkäkestoinen silloin, kun kuntoutuksen toteutuminen edellyttää diagnoosia. Tässä kohden sosiaalityöntekijälle voi asettua asiakkaan asianajon merkitys siinä, että hän pyrkii tukemaan nuoren pääsemistä tarvittaviin tutkimuksiin. Asianajo sosiaalityössä tarkoittaa sitä, että työntekijä neuvottelee asiakkaan puolesta hänen asioitaan eteenpäin (Adams 2003, 22–23). Asianajo voi kohdistua esimerkiksi tarvittavan palvelun saamiseen tai asiakkaan puolustamiseen (Juhila 2008, 76). Liisa Hokkanen (2013, 55) kuvaa asianajoa ytimekkäästi sosiaalityön osaamisen hyödyntämisenä siihen, että sosiaalisesti oikeudenmukainen tilanne saavutettaisiin. Edelleen kuitenkin huomautan, että silloin kun kyse on sosiaalisesta kuntoutuksesta, ei mielestäni tulisi diagnoosille antaa liian suurta painoarvoa. Näin ollen sosiaalityöntekijälle asettuu myös tarve vaikuttaa yleisemmällä tasolla niihin rakenteisiin, jotka edellyttävät diagnoosia sosiaaliseen kuntoutukseen pääsemiseksi.

Keskustelija A: – – kuka niitä sitten tutkii, missä se, mistä saadaan diagnoosit, se on se.

Keskustelija B: Sitä on jaettu ilmeisesti. Yleissairaalapsykiatria sit tällä hetkellä ilmeisesti, että on tukkeutunu ihan tästä tutkimuspyynnöistä että kuka tutkii.

Diagnoosin edellytys voi olla vaikea myös tilanteessa, jossa nuori aikuinen ei välttämättä tulevaisuutensa vuoksi ole valmis diagnoosiin. Aineistossa tämä näkemys tuli esiin yksittäiseltä työntekijältä, joka koki tärkeänä sen, että nuorikin ymmärtää diagnoosin merkityksen elämäänsä myöhemmin aikuisuudessa. Diagnoosi voisi auttaa nuorta tässä hetkessä, mutta millainen sen merkitys tulevaisuudessa olisi?

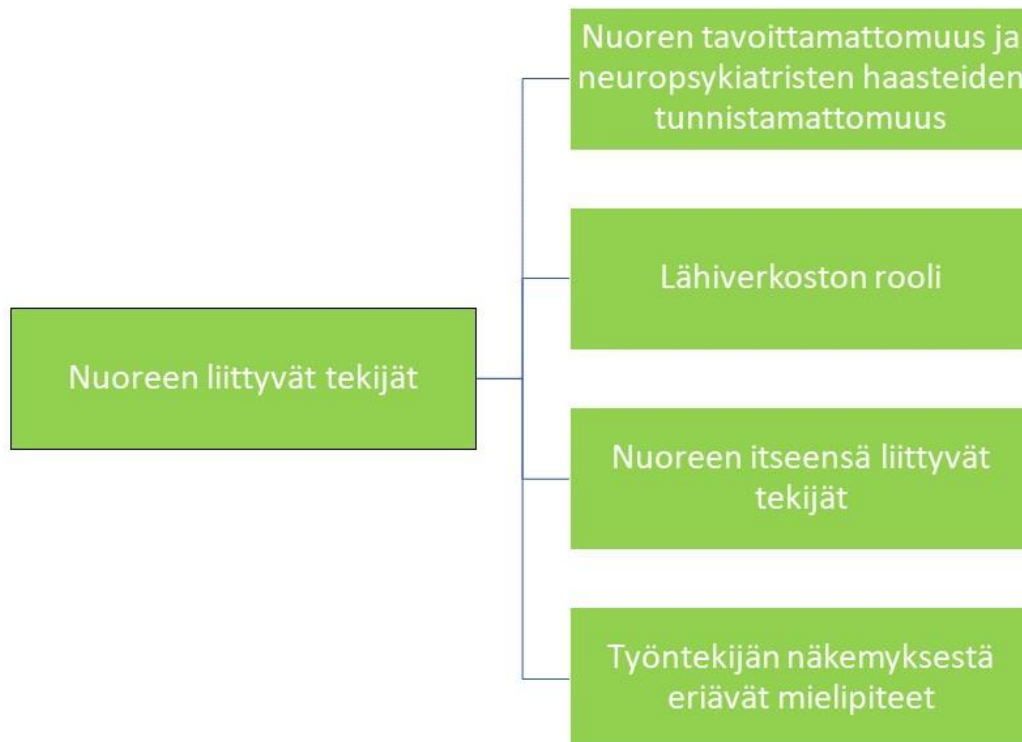
Minä käyn sitä keskustelua, että miksi diagnosoidaan ja mitä se tarkoittaa sille nuorelle jos se saa sen diagnoosin, koska se voi olla, se ei välttämättä halua sitä kolmekymppisenä enää sitä diagnoosia mikä helpottais häntä nyt tässä. Ja jos on jotkut muut keinot käytössä, se

toimintakyky pysyy ja arjessa pärjää, niin ei se tarvitse sitä, että no nyt hänellä on, mikä lie onkaan.

Eriksson (2011) on tutkinut sikiöaikaisia alkoholi-altistuksia, moraalialueita ja muuntuvaa asiantuntijuutta. Tutkimuksessaan hän on käyttänyt aineistona sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten sekä sijaisvanhempien teemahaastatteluita. Eriksson (2011, 55) on tutkimushaastatteluisaan törmännyt siihen, kuinka haastateltavat jakautuivat diagnooseja koskevissa näkemyksissään kahteen osioon. Osa haastateltavista näki diagnoosien olevan lapsille ehdottoman hyödyllisiä, kun taas osa näki, että diagnooseista on lapselle myös sosiaalista haittaa. Diagnoosien haitallisuus liittyy esimerkiksi niiden kautta tulevaan sosiaaliseen stigmaan (Eriksson 2011, 2017). Eriksson (2011) esittää, että diagnoosin tuoma stigma on mahdollista välttää niin, että tuen saamista määrittäisikin asiakkaan tuen tarve diagnoosin sijaan. Erikssonin (mt., 72–82) tutkimuksessa ammattilaiset kritisoivat palvelujärjestelmän vaatimusta diagnoosista. Diagnoosia oleellisempina he näkivät asiakkaan yksilöllisen tuen tarpeen tunnistamisen. Diagnoosi ei myöskään varmuudella avaa ovia tarvittaviin palveluihin (Vaarla 2011, 12–13).

Nuoreen liittyvät tekijät

Nuoreen aikuiseen liittyviä tekijöitä (*kuvio 8, 75*), jotka aineiston perusteella ovat kytköksissä sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkemiseen, ovat nuoren tavoittamattomuus ja neuropsykiatristen haasteiden tunnistamattomuus, lähiverkoston rooli, nuoreen itseensä liittyvät tekijät ja työntekijän näkemyksestä eriävät mielipiteet.

Kuvio 8. Nuoreen liittyvät tekijät sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevinä tekijöinä.

Nuoren tavoittamattomuus ja neuropsykiatristen haasteiden tunnistamattomuus

Nuoren tavoittamattomuuden taustalla voi olla ihan konkreettinen tavoittamattomuus. Nuoreen ei saada yhteyttä eikä hän silloin voi päästä osalliseksi sosiaalisen kuntoutuksen palveluista. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi velkaantumisen seurauksena. Mikäli nuoren haasteet tunnistettaisiin aiempaa varhaisemmassa vaiheessa, helpottuisi mahdollisten tukitoimien saanti. Tämä kohta korostaa varhaisen tunnistamisen merkitystä. Kontakti nuoreen olisi hyvä saada jo silloin, kun nuori on oppivelvollisuuden piirissä. Silloin nuoren tavoittaminen lienee helpompaa. Jatkossa oppivelvollisuus ulottuu 18 ikävuoteen asti tai tätä aiemmin suoritettuun toisen asteen tutkintoon (Oppivelvollisuuslaki, 2 §).

Mut siellä yhtenä ongelmaksi nousi tämä velkaantuminen. Eli ne kun on velkaantuneet jossain vaiheessa, ja siitä irti pääseminen, ne on tavallaan kiinni, ja ne on sen vuoksi myös, haluaa olla piilossa, ettei kukaan tavoita, ei avata postia eikä mitään, kun karhukirjeitä tulee.

Sen lisäksi, että instituutioissa voi esiintyä vaikeuksia tunnistaa neuropsykiatrisia haasteita, voi samoja tunnistamisen haasteita olla myös nuorella itsellään.

Keskustelija A: Kyllä, joo. Joo, ja sitä ei ymmärretä, se nuorikaan ei ymmärrä, että mikä, kun hänellä ei oo, hänellä on ollu aina se neuropsykiatrisen haaste, niin ei osaa peilata, että miks mun kaverit etenee ja mulla lukkiutuu toistamiseen.

Keskustelija B: Niin, ja se voi tulla sillei siinä vaiheessa, kun muut alkaa huomauttaa. Esimerkiks yhden pojan, kun sano, että hänellä kämppis huomautti, että miten sä voit tehdä noin viittä kuutta asiaa yhtä aikaa että mittaat sitä kahvia ja luet latinankielistä jotakin koulutehtäviä. Muut kiinnittää siihen myös huomiota.

Lähiverkoston rooli

Nuoren aikuisen lähiverkosto sosiaalisesta kuntoutuksesta poissulkevana tekijänä näyttäytyi aineiston perusteella niin, että joko lähiverkosto oli nuorta tukematonta tai se mahdollisti nuoren haasteiden olemassaolon ja niiden pysyvyyden tarjoamalla taloudellisen toimeentulon. Lähiverkoston toimet voinevat johtua esimerkiksi haasteiden ylisukupolvisuudesta tai haasteiden tunnistamattomuudesta. Eräs työntekijä oli huomannut, että näinkin nuorilla ihmisillä saattoi olla puutteellinen lähiverkosto tai lähiverkoston toiminta ei aineistolainauksen perusteella näyttäytynyt ulkopuoliselle nuorta tukevana.

Ja huomioitavaa on usein, vaikka on kyse näinkin nuorista henkilöistä, niin puuttuu se lähiverkosto aika hyvin. Puuttuu ne sisarukset, puuttuu ne vanhemmat, tädit, kaikki tämmöset. Luomuverkosto, mikä olis kaikista paras tukemaan. Minä aina yritän tapaamisella niitä korostaa, että voiko, jos on kovin nuoresta kysymys, että haluatko että jos vanhempi tulis, jos vanhempi on vaikka soittanu mulle ja on huolissaan tilanteesta, nuori ei useinkaan anna lupaa keskustella niistä asioista vanhemman kanssa niinä harvoinakaan kertoina, kun se vanhempi soittaa. Kerran sain luvan, kerran oon saanu luvan soittaa isälle että on ollu huolissaan nuoresta, niin isä sano, vastasi humalassa ja sano, että kyllä hän yrittää tuolle pojalle sanoa että ei ota tuosta mun korista sitä kaljapulloa. Sillon minä ajattelin, että voi hyvänen aika.

Sitten minä olen kans jonkun verran törmänny semmoseen, että asutaan vanhempien kanssa samassa taloudessa ja vanhemmat sitten aika pitkälle elättää. Siellä sitten vanhemmat voi pitää sitä tai jotenkin se. Hyvin pitkäänkin voi olla vuosia tilanne, että vanhemmat elättää ja tavallaan ylläpitää sitä tilannetta että ei sitten.

Yhteydenotto sosiaalisen tuen tarpeesta voi tulla muualtakin kuin nuorelta, hänen vanhemmiltaan tai yhteistyötaholta. Oheisen aineistositaatin mukaan yhteyttä otti

nuoren naapuri. Haastattelusta ei käynyt ilmi, kuuluiko naapuri kenties nuoren lähiverkostoon vai oliko hän ulkopuolinen suhteessa nuoreen.

Karmein tapaus, mitä mulla tuli vastaan, niin kymmenen vuotta kotona ollut nuori. Ja naapuri ilmoitti sitten, ja otettiin yhteyttä.

Tämän tutkielman aiheena ei ole tarkastella niitä tekijöitä, mitkä ovat nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen taustalla. Kuitenkaan nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta pohtiessa ei täysin voi välttyä myös pohtimasta perheen vaikutusta ja sitä myötä myös ylisukupolvisuuden kysymyksiä. Ylisukupolvisuuden myötä nousee esiin kysymykset vanhempien kyvystä tunnistaa ja tunnustaa nuoren haasteet ja hakea apua. Miksi vanhemmat eivät puutu kotona oleilevaan nuoreen?

Mahdollisia syitä voivat olla seuraavat: vanhemmat eivät tunnista, että nuoren toiminnassa on haastetta; vanhemmat ajattelevat auttavansa nuorta; vanhemmat eivät tiedä, kuinka ohjata nuorta tuen piiriin tai vanhemmilla itsellään on epäluottamusta palvelujärjestelmään.

Monenlaisten ongelmien on todettu periytyvän vanhemmilta lapsille. Esimerkiksi koulutuksen, köyhyyden (Kataja ym. 2014, 39–41; Harkko ym. 2016, 16) ja mielenterveysongelmien (Kataja ym. 2014) on todettu olevan ylisukupolvisia. Petri Hilli ym. (2017, 673) näkemys tarkentaa mielestäni ylisukupolvisuuden ymmärtämistä entisestään. He toteavat, että geenien kautta periytyvät ylisukupolviset ilmiöt eivät saa tukea heidän tutkimuksestaan. Kyse on ennemminkin siitä, että kehitys kulkee tiettyä suuntaansa, johon ympäristö arkisessa toiminnassaan voi vaikuttaa sitä vahvistaen tai heikentäen. Noora Berg (2017, 5) toteaa väitöskirjassaan myös, että vaikka lapsuuden ja nuoruuden huono-osaisuudella on vaikutuksensa pitkälle elämään, ei kehityskulku ole vääjäämättä tietynlainen (ks. myös Suurpää 2009, 13). Ehkäiseviä ja kohdennettuja toimenpiteitä on syytä käyttää elämän eri vaiheissa. Yhdeksi tärkeäksi kohdennetuksi toimenpiteeksi Berg (mt., 5) nostaa huono-osaiseksi kokevien koulutuksen tukemisen.

Pekka Myrskylä (2012) on tutkinut tilastoaineistojen perusteella 15–29 -vuotiaita nuoria, jotka ovat työmarkkinoiden ja opiskelujen ulkopuolella ja joilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Vuonna 2010 tällaisia nuoria oli noin 51 300. Näistä nuorista kokonaan tilastojen ulkopuolella oli 32 500. Myrskylä (mt.) määrittelee tutkimuksensa

nuoret syrjäytyneiksi, mutta toteaa myös, että kaikki eivät näe määrittelyn sopivan jokaiseen syrjäytyneeksi määrittyneeseen. Hän kertoo, että osa syrjäytyneiksi määrittyneistä nuorista on oppilaitoksiin pyrkiviä, osa valmentautuvia urheilijoita, osa toimii omaishoitajana, osa työskentelee harmailla markkinoilla tai toimii tulottomina taiteilijoina. Palola ym. (2012, 312) ovatkin todenneet yksinkertaistavaksi ajattelun, joka määrittää työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret syrjäytyneiksi. Näin siksi, että he (mt.) toteavat nuorilla syrjäytymisen sijaan olevan suunnitteilla tai meneillään siirtymiä. Nuori voi myös heikentyneen toimintakyvyn vuoksi olla hoidon tai kuntoutuksen tarpeessa.

Kaiken nuoriin kohdistuvan huoli- ja riskipuheen keskellä on tärkeää muistaa, että Myskylän (2012) tilastoanalyysin mukaan syrjäytyneiksi määrittyvät nuoret eivät jatkuvasti pysy samoina. Myrskylä (mt.) toteaa, että 60 prosenttia tutkimuksen tavalla syrjäytyneiksi määritellyistä nuorista siirtyy työelämään tai opiskelemaan viiden vuoden kuluessa. Tämä pätee hyvin yhteen Suurpään (2009, 8) näkemyksen kanssa, jonka mukaan koulutusputken ulkopuolelle jääminen ei välttämättä tarkoita yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä tai syrjäytymistä.

Nuoreen itseensä liittyvät tekijät

Olen nimennyt tässä kappaleessa olevat sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevat asiat nuoreen itseensä liittyviksi asioiksi. Kuitenkin pidän tärkeänä muistaa, että nämä asiat ovat minun tulkintaani työntekijöiden ryhmähaastattelussa sanoittamista asioista. Nuoret itse saattaisivat nähdä asiat toisin. Koen vaikeaksi tuoda esiin osan näkemyksistä, sillä ilmaisut ovat paikoin vahvoja ja ne voitaneen kokea leimaaviksi ja kategorisoiviksi. On myös mahdollista, että kyseessä on vain minun tulkintani ja työntekijä on tarkoittanut sanoittaa asiaa ilman leimaamista ja kategorisointia. Pidän asiaa jopa todennäköisenä, sillä aineistosta ei huokunut arvostamattomuutta nuoria aikuisia kohtaan. Luulen, että kyseessä on tapa ilmaista asia. Sosiaalialan ammattihenkilön eettisten ohjeiden (Arki, arvot ja etiikka 2017, 31–32) mukaan ihmisten kohtelussa tulee huomoida muun muassa kunnioittava asenne ja

ystävällisyys. Näin ollen sosiaalialan etiikkaan kuuluu vahva pyrkimys ilmaista asioita asianmukaisesti.

Siinä, missä asiakkuuden alkamista edistävissä tekijöissä työntekijän moninainen rooli nousi esiin, näyttäytyy nuoreen itseensä liittyvät tekijät yhtenä monenlaisia asioita sisältävänä kohtana poissulkevissa tekijöissä. On äärimmäisen tärkeää kuitenkin kysyä, mikä näiden tekijöiden taustalla lopulta on. Osa työntekijöistä nostaakin tämän pohdinnan esille.

Mutta onhan niitä totaalikieltäytyjiäkin tullu tässä vuosien varrella vastaan siinä mielessä, että ne ottaa kuitenkin yhteyttä. Se on minusta aina häiriö. Elikkä sillä monellakin tavalla näyttäytyy erilaiset häiriötekijät siinä elämässä, että se ei ole normaalia, että kieltäytyy erilaisista palveluista. Normaali nuori etenee. Sillon kun sillä on asiat suht hyvin, niin se etenee kohti koulutuksia, työelämää, vaikkakin välillä kompastellen ja etsien omaa polkuansa, mutta etenee jollakin tasolla. Voi olla taukoja välillä, mutta pääsääntöisesti etenee.

Tässä kommentissa työntekijä arvioi, että nuoren elämässä on jokin ”häiriö”, jonka vuoksi nuori kieltäytyy palveluista. Erityisen voimakkaaksi näkemykseksi koen normaaliuden liittämisen tietynlaiseen elämäntilanteeseen. Vastauksessa näkyy, kuinka vahvasti työntekijä on sisäistänyt yhteiskunnan normatiiviset odotukset osaksi näkemyksiään. Myös oheisessa kuvauksessa tulee esiin tilanne, jossa nuori kieltäytyy palveluista. Työntekijä kokee tilanteen hankalaksi. Tässä kohden ei näyttäytyä pohdintaa kieltäytymisen taustalla olevista syistä.

Kaikki nuoret ei halua esimerkiks hoitokontaktia. Ja se on minusta tosi hankalaa, koska sitten jos tavallaan me jouduttas kuntouttajana arvioimaan se, että mitä oikeesti tukea se nuori tarvitsee, niin jotenkin tuntuu, että siinä loppuu välillä vähän keinot, se on semmosta vähän arvailua enempiäkin. Mutta kaikki ei vaan suostu siihen. Ja se on semmonen hankala.

Nuoren omat näkemykset voivat näyttäytyä vahvoina ja myös työntekijät voivat tulkita tilanteita vahvasti.

Erillinen keskustelija: – – nuori itse sanoi, että hän ei halua tähän toimintaan, hän ei halua olla osa yhteiskuntaa ja hän toimii näin parhaiten kun hän jää kotiin. Se oli tietoinen valinta.

Erillinen keskustelija: – – on kavereita jotka haluaa syrjäytyä.

Työntekijät löysivät erilaisia syitä sille, miksi nuori ei halua lähteä palveluun: nuori voi kokea palvelun jotenkin pelottavana ja uhkaavana, nuori pärjää taloudellisesti ilman palveluitakin, nuori on pitkäaikaisesti pettynyt eri palveluihin, nuorella on vaikeita

kokemuksia menneisyydessään ja nuoren toimintakyky ei mahdollista toimintaan lähtemistä.

Erillinen keskustelija: Tällä viikolla meidän noin kymmenen vuotta toimeentulotukea saanut lähes, nuori, ei oo saatu yhtään mihinkään. Tein tällä viikolla kotikäynnin. – – Se on alotettu se selvittelypalvelu, mutta kun se ontuu, se ontuu aina. Siellä on paljon uhkatekijöitä, mitä tää nuori ajattelee, miksi hän ei sitoudu, miksi hän ei uskalla lähteä siihen palveluun. Ja se on, aina vaan palataan siihen asiaan, ei kun palataan uudestaan ja uudestaan ja lähdetään rakentamaan sitä uudestaan, se on hidas prosessi.

Keskustelija A: Sit on niitä, jotka pärjää sosiaalituella. Niillä on ihan hyvä olla kotona.

Keskustelija B: Joo. Pärjää osittain, joo, sosiaaliturvan varassa.

Erillinen keskustelija: – – tilanne oli se selkeesti, että nuori oli vuosien ajan pettynyt kouluun, eri palveluihin ja kaikkeen.

Erillinen keskustelija: Meidän asiakkailta ainakin, niin todella monella on siis rankkoja kokemuksia sitten, kun tosiaan matalan kynnyksen paikka, niin mikä se on se 20 vuoden historia mikä siinä sitten rävähtää pöytään, niin ei ne kevyitä asioita oo. Tosi monella on sitä kiusaamistaustaa, rankkoja hylkäämiskokemuksia, niin eihän se lähde sillälailla purkautumaan tosiaan, että joku yhden kirjeen lähettää ajanvarauksesta tai yrittää kerran soittaa.

Erillinen keskustelija: Mutta tavallaan siinä olotilassaan, niin ei ne jaksaa hakeutua mihinkään. Jos yrität niitä saada revittyä johonkin, niin ei ne lähde. Eli tässä tulee se nyt se oikea-aikaisuus, kun voi tilanne mennä tosiaan jo siihen pisteeseen että et sä saa sitä enää mihinkään. [Ennakoivasti puhuttu muun muassa nuorten masennuksesta.]

Aina nuori ei jostain syystä halua tutkimuksiin. Tällöin ei ole muuta mahdollisuutta kuin kunnioittaa nuoren omaa näkemystä.

– – nuori itse sanoi, että hän ei halua tähän toimintaan, hän ei halua olla osa yhteiskuntaa ja hän toimii näin parhaiten kun hän jää kotiin. Se oli tietoinen valinta. – – Se kuntoutuminen jäi kesken. – – tässäkin tilanteessa se neuropsykiatrisen haaste oli vastassa, että se ei edenny niihin tutkimuksiin ja diagnooseihin, vaan hän halus keskeyttää sen, että ihan selkeesti oli näitä neuropsykiatrisia haasteita, mitä tulee yhä enenevässä määrin, tai tiedostetaan tänä päivänä paljon, paljon enemmän.

Työntekijän näkemyksestä eriävät mielipiteet

Havaitsin aineiston perusteella, että aina työntekijän ja nuoren näkemykset eivät kohtaa toisiaan. Tämä voi toimia sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkevana

tekijänä. Eräs haastateltava näki, että nuoret eivät välttämättä itse ymmärrä tilannettaan. Näkemysten eriävyys johti minut pohtimaan sosiaalityössä muutoinkin tärkeää keskustelunaihetta erilaisista tiedoista ja siitä, kenen ääntä kuullaan ja kenen näkemys on tärkeä.

Erillinen keskustelija: Joo, oon samaa mieltä, kaikki nuoret ei ymmärrä sitä tilannettaan. Itseensä tutustuminen on keskeneräinen. Se identiteetin rakentuminen on monella tavalla kesken, ja se nuoruus on jotenkin keskeneräinen. Siinä on ollut häiriötekijöitä, jotka on ehkä hidastaneet sitä kypsymistä ja kehittymistä monella tasolla.

Erillinen keskustelija: Ja sitten tietenkun kun hoitavalle taholle ottaa kontaktia, että kun tavallaan näkee että se nuori tarvitsee sitä ja ajattelis näin että nyt tarvittas tämä yhteinen suunnitelman tähän että sais vähän feedbackia sieltä hoitavalta taholta, ja monesti sosiaalitoimikin on siinä mukana, mutta sitten kun nuori sanoo, että ei, ja hoitava tahohan sitten sanoo tietysti, että, mä oon monta kertaa yrittäny sinne puskee niitä nuoria, niin sitten hoitava sanoo, että tää nuori ei oo ite halukas, ei me voida sitä ottaa. Se on semmonen hankala kohta kuntouttajan näkökulmasta, että mistä mä keksin sen että mitä se nuori tarvitsee, kun se ei pysty sitä ite tuottamaan välttämättä, ja näkee että se on oikeesti, ite aattelis, aivan varmasti hoidon tarpeessa. Näitä on muutamia.

Aineiston perusteella osa nuorista saattaa suostua työntekijöiden ehdottamiin suunnitelmiin ihan vain päästäkseen pois tilanteesta. Tällä tavalla äkillisesti, asiaa enempäänsä miettimättä, suunnitelman hyväksyminen ei välttämättä kuitenkaan johda nuoren suunnitelmaan sitoutumiseen. Sitoutumisen puutetta voi aiheuttaa myös se, että nuori ei ole uskaltanut tuoda esille omia näkemyksiään eikä suunnitelma näin todellisuudessa saa nuoren hyväksyntää.

Keskustelija A: Kyllä mekin on monesti mietitty sitä, kun tehdään sitä suunnitelmaa, että kaikki aina käy, että onks se, niinkun sille asiakkaalle, se vastaa joo, joo kyllä minä voin, kyllä minä voin, joo, kyl se käy, että onko se tilanne jotenkin niin hankala, että se ainoa ajatus on että...

Keskustelija B: Pääsis pois siitä tilanteesta.

Keskustelija A: ...kunhan minä pääsen tästä mahdollisimman äkkiä pois.

Erillinen keskustelija: Mutta nää on jotenkin semmonen mielenkiintonen asiakaskunta nää tosi kiltit, jotka sanoo kaikkeen joo, mihin sä viittasitkin. Sillä tavalla, että tehdään se suunnitelma ja justiin tää kysymys, että sopiiko tää sulle ja kuulostaako tää ja kaikki on niinkun joo. Ja sitten kuitenkin totuuden nimessä, kun ruvetaan toimimaan, niin sitten alkaa tapahtumaan sitä feidaamista, ja ei näy paikalla, ja tulee, saattaa tekstiviestiä laittaa, että no ei, ei nyt, on kipeänä se ja nilkka, ja eilen oli selkä ja aina joku. Tavallaan niitä on aika paljon. Joskus tuntuu, että miten ihmeessä on niin sellasesta se. Ja sitten, no mennäänkö

mielenterveyspalveluihin, et sä ehkä? Joo. Sitten siellä mennään, niin sitten ollaan sitä mieltä, että ei tällä ole motivaatiota, en mä halua täällä käydä.”

Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen syntyminen nuoren aikuisen ja työntekijän välille voisi vähentää tilanteita, joissa nuori ei sano todellista mielipidettään. Nuorella aikuisella on itsemääräämisoikeus elämäänsä ja lopulta hänen näkemyksensä jonkin palvelun tarpeellisuudesta omalla kohdallaan on se tekijä, jota on tärkein kuulla. Kananoja (2012, 38) toteaa, että ilman asiakkaan tahtoa ja sitoutumista muutokseen ei kuntoutumista voi tapahtua.

Luvun alussa totesin, että kaikkia aineistosta esiin nousseita asioita ei ollut yksiselitteistä asettaa johonkin tiettyyn kohtaan tuloksia. On mahdollista nähdä, että jokin asia voi yhtä aikaa olla nuoren aikuisen sosiaalista kuntoutusta edistävä tekijä sijoittuen toisaalta nuoren aikuisen yksilölliseen elämänpiiriin tai vaikkapa yhteiskunnallisen muutoksen alle. Samoin on huomioitava, että tämän lisäksi jokin asia voi yhtäaikaisesti löytyä niin sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuutta edistävästä kuin siitä poissulkevista tekijöistä. Selkein esimerkki tällaisesta tilanteesta lienee nuoren aikuisen päihderiippuvuus. Yhtäältä se voi olla edistävä tekijä silloin, kun sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on erikseen ja nimenomaan kohdennettu päihteitä käyttäville nuorille aikuiselle. Saman aikaisesti päihteidenkäyttö voi olla sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuudesta poissulkeva tekijä, mikäli sosiaalinen kuntoutus järjestään poissuljetaan päihteitä käyttäviltä nuorilta.

5 Institutionaalisen rajan merkitys nuorten aikuisten sosiaalisessa kuntoutuksessa

Edellisessä luvussa tarkastelin aineiston antamia vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Tässä kappaleessa käsittelen asiaa toisen tutkimuskysymyksen perusteella: *mitä asiakkuuden alkamisen eli institutionaalisen rajan ylittymisen tunnistettavat tekijät tai valikoitumisprosessit ovat?*

Yksittäistä tekijää sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalisen rajan ylittymiseen ei tämän aineiston perusteella ole löydettävissä. Asia on ymmärrettävä, sillä kaikki tilanteet elämässä ovat moninaisia ja vaikuttavia tekijöitä on lukemattomia. Yksittäisen asiakkaan tilanteessa on aina mukana esimerkiksi vallitseva yhteiskunnallinen tilanne, voimassa oleva lainsäädäntö, yhteiskunnallinen ilmapiiri, näkemykset sosiaalityön tehtävistä ja nuoren koko siihen astinen elämänhistoria kaikkine vaikutuksineen. Kaikkia tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä on mahdoton luetella. Valikoitumisprosessinkaan en sanoisi olevan tietynlainen, mutta näen kuitenkin, että siihen liittyy mahdollista tukea tarvitsevan nuoren tunnistaminen, saavuttaminen ja sosiaaliseen kuntoutukseen ohjaaminen. Näihin kaikkiin vaiheisiin voi liittyä asioita, jotka pysäyttävät tai keskeyttävät prosessin etenemisen.

Vahvimmin nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen alkamista ennustaa arjen toimimattomuus ja sellainen nuoren aikuisen elämänkulku, joka ei etene yhteiskunnassa vallitsevien normatiivisten odotusten mukaisesti. Taustalla vaikuttaa lainsäädäntö, jonka mukaan sosiaalisen kuntoutuksen avulla ”– – *tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä*” (SHL 1301/2014, 17§).

– – niin kauan ollu esimerkiks työttömänä, on jo niin lukkiutuneessa tilanteessa, että he tarvii jo kohdennettuja palveluja, jotka oikeesti motivoi niitä – –

Sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalisen rajan ylittyminen edellyttää, että sosiaalista kuntoutusta tarvitseva nuori tunnistetaan ja saavutetaan. Eri toimijoiden välinen yhteistyö näyttäytyy tässä kohden tulkintani mukaan merkittävänä tekijänä institutionaalisen rajan ylittymiselle. Eri toimijat voivat nuoren aikuisen luvalla välittää tietoa eteenpäin mahdollisesta tukea tarvitsevasta nuoresta.

Suuri määrä nuoria on vuosittain kokonaan tilastojen toimenpiteiden ulkopuolella ja tavoittamattomissa (ks. Myrskylä 2012). Uudistuva oppivelvollisuuslaki helpottanee näiden nuorten tavoittamista aina täysi-ikäisyyteen saakka. Mikäli nuoren aikuisen tuen tarve jatkuu välittömästi hänen tultuaan täysi-ikäiseksi, on viranomaisilla tässä vaiheessa todennäköisesti tietoa nuoren tilanteesta ja sijainnista ja tarvittavia palveluja on helpompi tarjota ja kohdentaa. Palvelutarvetta arvioitaessa on tärkeää erottaa se, että kaikki vastoin tavanomaisinta elämäntilannetta etenevät nuoret eivät tarvitse sosiaalista kuntoutusta (ks. Suurpää 2009, 8; ks. Palola ym. 2012, 312). Toisaalta on hyvä pitää mielessä myös se, että aika lyhytkin aika koulutuksen ulkopuolella lisää riskiä sille, että nuori ei jatkossakaan kouluttaudu perusastetta korkeammalle. Peruskoulun suorittaneista työelämän ja koulutuksen ulkopuolella vuoden olevista 15–29 -vuotiaista nuorista 40 prosenttia suorittaa perusastetta korkeamman tutkinnon. Mikäli aika pitenee kolmeen vuoteen, laskee suorittamisprosentti 20:een. (Myrskylä 2012, 2.)

Sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalinen raja paikallistuu sinne, missä arki ei toimi. Palveluna se näyttäytyy toisaalta aika lailla viimesijaisena palveluna ja toisaalta kaikkia kutsuvana palveluna. Viimesijaisuus on yhteydessä nuoren aikuisen sellaiseen sen hetkiseen toimintakykyyn, mikä ei mahdollista toimimista ja osallistumista muihin palveluihin tai arkisiin toimintoihin. Kutsuvana se taas viittaa matalan kynnyksen palveluihin, joiden tarkoituksena on päästää kaikki sisään eikä käännä ketään pois. Näin toimien institutionaalinen raja toimii sisäänpäästävänä.

Rajan luonteeseen kuuluu kuitenkin myös se, että osa on sisällä ja osa on ulkona. Institutionaalinen raja toimii siis myös poissulkevana. Aineiston perusteella äärimmäiset poissulkevat tekijät liittyivät siihen, että palveluita ei ole tai nuorta ei hyväksytä palveluun. Selkein syy, miksi nuorta ei hyväksytä palveluun, on aineiston perusteella nuoren päihteidenkäyttö.

Institutionaalista rajan sijaintia pohtiessa on hyvä huomioida, että sosiaalityö instituutiona määrittyy yhteydessä vallitsevan historiallisen tilanteen tapahtumiin, keskusteluihin ja näkemyksiin. Lisäksi sosiaalityölle määrittyvät yhteiskunnalliset tehtävät voivat toisinaan olla keskenään ristiriitaisia. (Juhila 2006, 12.) Se, mihin kohden institutionaalinen raja tänä päivänä määrittyy, voi poiketa siitä, mihin se viiden vuoden päästä asettuu. Miten institutionaalisen rajan poissulkevuus yhdistyy sosiaalisen

kuntoutuksen tarpeisiin? Sijaitseeko institutionaalinen raja oikeassa kohden sisäänpäästäessään? Vastauksia lienee useita. Yksi näkökulma huomioi sosiaalisen kuntoutuksen ymmärryksen. Sen, miten se ymmärretään ja miten sitä järjestetään. Katsotaanko esimerkiksi päihdepalvelut osaksi sosiaalista kuntoutusta aina, toisinaan vai ei koskaan.

Aineiston perusteella koen vaikeaksi nostaa esiin jotakin yksittäistä pääluokkaa (yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvät tekijät, sosiaalisen kuntoutuksen toimijoihin, instituutioihin ja työntekijöihin liittyvät tekijät sekä nuoreen liittyvät tekijät), joka merkittävimmin vaikuttaisi nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen valikoitumiseen ja näin institutionaalisen rajan sijainnin määrittymiseen. Yksittäiset tekijät, jotka herättivät paljon keskustelua, olivat työntekijän rooliin, diagnoosin merkitykseen ja päihteidenkäyttöön liittyvät tekijät. Pääluokista yhteiskunnallisiin tekijöihin liittyi runsaasti keskustelua sekä sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamista edistävien että poissulkevien tekijöiden puolella. Nuoreen liittyvät tekijät poikivat keskustelua erityisesti poissulkevien tekijöiden puolella. Aineiston perusteella mikään pääluokista tai yksittäisistä tekijöistä ei noussut selkeästi vahvimmaksi vaikuttavaksi tekijäksi suhteessa nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen. Tämä kuvastaa mielestäni sitä, kuinka myös sosiaalisen kuntoutuksen puolella institutionaalisen rajan sijainti on häilyväinen ja sen sijoittuminen määrittyy yhtäaikaaisesti ja tilannekohtaisesti monen eri tekijän vaikutuksesta.

Perustan väitteeni sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalisen rajan tilannekohtaisuuden siihen, että sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevan henkilön tilanne edellyttää yksilökohtaista harkintaa. Raja on tilannekohtainen myös siksi, että kaikki nuoret aikuiset eivät näe eivätkä hyväksy erilaisia sosiaalisen kuntoutuksen palveluita itselleen tarpeellisiksi. Kaksi nuorta aikuista voi päällisin puolin olla samankaltaisessa elämäntilanteessa. Siitä huolimatta ei voida yksiselitteisesti olettaa heidän palvelutarpeensa ja ajatustensa siitä olevan yhteneväisiä.

Pösön (2010) mukaan valikointi lastensuojelun asiakkuuteen ja asiakkuudessa sisältää kannanoton lastensuojelun tehtävästä yhteiskunnassa. Pohtiessa institutionaalista rajaa suhteessa sosiaaliseen kuntoutukseen tältä kannalta, tulkitsen, että mietinnöissä sosiaalisen kuntoutuksen asiakasryhmistä muotoutuu samalla yhdenlaista kannanottoa

sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnalliseen tehtävään. Päihteiden käyttäjät ja osa neuropsykiatrisesti oireilevista nuorista aikuisista eivät ylittäneet institutionaalista rajaa. Kuitenkin työntekijät tunnistivat tämän asian ja näkivät sen osin ongelmallisena ja palveluiden kehittämistä vaativana. Totesin aiemmin institutionaalisen rajan paikantuvan sinne, missä arki ei toimi. Näen myös sosiaalisen kuntoutuksen olevan melkein viimesijainen palvelu, jota voidaan käyttää silloin, kun yksilön toimintakyky ei riitä muihin palveluihin. Näiden näkemysten valossa sosiaalista kuntoutusta ei tulisi rajata pois sieltä päästä ihmisiä, joilla on eniten vaikeuksia toimia arjessaan ja joille ei ole olemassa sellaisia arjen toimintoja ja palveluita, joihin heidän toimintakykynsä riittää. Enemminkin ajattelen niin, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluita kohdennettaessa niitä pitäisi rajata ennemminkin sieltä päästä, missä toimintakyky mahdollistaa muun arkisen toiminnan tai palvelut.

Samalla tavoin kuin lastensuojelu Pösön (2010) mukaan ottaa kantaa, ohjaa, tukee ja valvoo sellaista lapsuutta ja perhe-elämää, joka ei suju vallitsevien sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten mukaan, voidaan sosiaalisen kuntoutuksen todeta lainsäädännön perusteella kiinnittävän katseensa kohtiin, joissa nuoren elämä ei etene normatiivisten odotusten mukaisesti. Lastensuojelun toimintaa ohjaa ensisijaisesti lapsen edun periaate ja tilanteisiin on puututtava silloin, kun

- 1) lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka*
- 2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja*
- 3) lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 27 §).*

Sosiaalinen kuntoutus nojaa kuitenkin erilaisiin lähtökohtiin ja useimmiten se kohdentuu täysi-ikäisiin ihmisiin. Tietyllä tavalla sosiaalisen kuntoutuksen voidaan nähdä ottavan kantaa, ohjaavan, tukevan ja valvovan sellaista nuoruuteen liittyvää elämänvaihetta, joka ei suju vallitsevien sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten mukaisesti. Tämän todentaa sosiaalihuoltolakiin kirjatun sosiaalisen kuntoutuksen pykälän (SHL 1301/2014, 17 §) nuoriin kohdistuva momentti, jonka mukaan ”nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä”. Aiemmin pykälässä (SHL 1301/2014, 17 §) todetaan sosiaalisella kuntoutuksella pyrittävän vahvistamaan toimintakykyä, torjumaan syrjäytymistä ja edistämään osallisuutta. Laki

näin ollen itsessään ottaa kantaa siihen, miten nuoruuden lainsäätäjien mukaan tulisi edetä. Nuoren aikuisen tavoittelu sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuteen vastoin nuoren omaa tahtoa voidaan nähdä ohjauksena ja neuvotteluna, kannanottona ja tukemisena kohti normatiivisten odotusten mukaisesti etenevää nuoruutta.

Lastensuojelulain (LSL 417/2007) ja sosiaalihuoltolain (1301/2014) toteuttamiseen liittyy kuitenkin vahvoja eroja. Lastensuojelulaki mahdollistaa myös vastentahtoiset toimet. Sosiaalihuoltolaki ei kuitenkaan mahdollista vastentahtoista toimintaa silloin, kun henkilö toimii vastoin normatiivisia odotuksia. Ja näin sen kuuluu mennäkin. Täysikäisellä ihmisellä on mahdollisuus tehdä omaa elämäänsä kuuluvia päätöksiä, vaikka ne eivät menisi tavanomaisten odotusten mukaisesti.

Samoin kuin lastensuojelun institutionaalinen raja myös sosiaalisen kuntoutuksen raja määrittyy pitkälti sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kannanottoon. Yhteistyön myötä sosiaaliseen kuntoutukseen ohjautuminen voi kuitenkin tapahtua jonkin muun toimijan tai vaikkapa nuoren ystävän yhteydenoton kautta. Näin ollen myös muilla toimijoilla voi olla vaikutuksensa sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiseen, vaikkakin viime kädessä sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuus on sosiaalihuollon viranhaltijan päätöksen takana. Pösön (mt.) mukaan institutionaalisen rajan sijoittuminen lastensuojelussa kertoo kansalaisten palvelutarpeiden lisäksi myös julkisen vallan valikoinnista ja kontrollin kohdentamisesta. Sosiaalinen kuntoutus tietyllä tapaa kyllä valikoi asiakkaitaan, mutta siihen sisältyvä mahdollinen kontrolli on mielestäni piilevämpää. Jonkintasoisena kontrollina voitaneen pitää sitä, että nuoria pyritään ohjaamaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Pakkokeinoja tähän ei kuitenkaan käytetä. Joissakin tilanteissa nuorelle aikuiselle voi kuitenkin aiheutua taloudellisia haasteita, mikäli hän kieltäytyy tai keskeyttää sosiaalisen kuntoutuksen piiriin laskettavan toimenpiteen. Ajattelen kuitenkin, että mikäli nuori hänelle koituvista ongelmista huolimatta keskeyttää jonkin palvelun tai toimenpiteen, olisi hyvä yhdessä nuoren kanssa miettiä, mikä on asian taustalla ja mikä olisi paras keino lähteä tilanteesta eteenpäin.

Pösö (2010) näkee lastensuojelun institutionaalisen rajan määrittyvän määrittää kompleksiseksi, kontekstisidonnaiseksi ja paikoin kiistanalaiseksi. Kiistanalaisuudella hän viittaa tilanteisiin, joissa lastensuojelun asiakkuuteen otettujen, siellä olevien tai

sieltä poistuvien lasten tilanteet ei nähdä kuuluvan lastensuojelun tehtäväkenttään. Lisäksi hän liittää institutionaalisen rajan kiistanalaisuuden siihen, että lapsen etu ei aina kiistatta toteudu lastensuojelussa. Tutkielman alkupuolella kerroin olevan mielenkiintoista nähdä, määrittyykö institutionaalinen raja samoin myös sosiaalisessa kuntoutuksessa vai onko rajan määrittäminen siellä erilaista.

Aineiston analyysin perusteella totean, että sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalinen raja määrittyy myös kompleksisesti, kontekstisidonnaisesti ja osin kiistanalaisestikin. Kompleksisuudesta ja kontekstisidonnaisuudesta kerroinkin jo edellä. Sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalisen rajan kiistanalaisuus näkyy siinä, että sosiaalisen kuntoutuksen sisältö, paikka ja ymmärrys ei ole vielä jäsentynyt selkeäksi. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelut voivat poiketa toisistaan samoin kuin se, keiden nähdään sosiaalisesta kuntoutuksesta hyötyvän.

Erillinen keskustelija: – – niin siinähan on eroja, että joillakin paikkakunnilla tämmönen matalan kynnyksen palvelukin – – niin ne nuoret on kuntouttavan sopimuksella siinä. Ja silloin tarkoittaa, että he ei voi olla sairaslomalla tai kuntoutustuella – –.

Erillinen keskustelija: – – tätä mä oon miettiny, kun oon huomannu, että ne mallit on erilaisia Suomessa ja hämmästelly sitä, että miten se toimii niillä muilla paikkakunnilla just näitten kohdalla, joilla on vielä vaikee se sitoutuminen ja edes ulos kotoa lähteminen. Mutta kyl ne tosiaan, niillä ei esimerkiks oo käytettävissä vaikka monellakaan pajalla muuta mallia, ne on kaikki kuntouttavan sopimuksella – –.

Oheisissa sitaateissa työntekijät tuovat esille ihmetystään siitä, miten nuoret aikuiset eri puolilla Suomea voivat olla nuorten pajoilla kuntouttavaa työtoiminnan sopimuksella. Kuntouttavan työtoiminnan sopimus ei aineiston perusteella taivu joustavasti niihin tilanteisiin, joissa nuorella on vaikeuksia päästä säännöllisesti toimintaan mukaan.

Tutkielman teon myötä minulle vahvistui olettamus siitä, että useisiin eri palveluihin pätee se, että institutionaalinen raja ei määrity täysin selkeästi. Mielestäni Juhila (2006, 219) on kuvannut asiaa hyvin. Hän toteaa lainsäädännön asettavan potentiaaliselle asiakkuudelle tietynlaisen kehikon. Kehikko ei kuitenkaan määrää ihmisiä asiakkuuteen, vaan asiakkuuden ehdoista käydään neuvottelua työntekijöiden välillä ja mahdollisten asiakkaiden kanssa. Lisäksi sosiaalityö instituutiona määrittyy yhteydessä vallitsevan historiallisen tilanteen tapahtumiin, keskusteluihin ja näkemyksiin mt., 12). Työntekijä käyttää asiakkuuteen valikoinnissaan myös omaa harkintaansa. Jossain vaiheessa mietinkin, että ainakin sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden taustalla vaikuttavat asiat

ovat niin moninaisia, että herää kysymys, edellyttääkö sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkaminen tähtien suotuisaa järjestystä toteutuakseen.

Juhila (2006, 223) on kirjoittanut, että instituutioiden asiakkuuden ehtojen perusteella voidaan tehdä tulkintaa siitä, millaisia asioita kyseisessä instituutiossa hoidetaan. Juhilan ajatus käy hyvin yksiin sosiaalisen kuntoutuksen jäsentymättömyyden kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen etsiessä edelleen paikkaansa, tuntuu ymmärrettävältä, että myös asiakkuuden ehdot ovat vakiintuneita instituutioita hajanaisempia. Toisaalta, Pösö (2010) oli todennut lastensuojelun institutionaalisen rajan olevan kompleksinen, kontekstisidonnainen ja paikoin kiistanalainen. Lastensuojelu instituutiona on jo vakiintuneempi kuin sosiaalinen kuntoutus. Tarja Heino (1997) taasen on luonnehtinut lastensuojelun asiakkuuden alkamisen prosessia hämäräksi. Sosiaalisen kuntoutuksen vakiintuminen osaksi kuntoutuskenttää ja sen käsitteellisen ymmärryksen kasvaessa lienee oletettavaa, että asiakkuuden ehdotkin selkiytyvät. Kuitenkin, koska asiakkuuden ehdot ja rajat ovat yleensä neuvoteltavia, oletan, että täysin selkeää rajaa asiakkuudelle ei ole koskaan todettavissa.

6 Pohdinta

Päätän tutkielmani pohdintalukuun, jossa käsittelen tutkielman sujumista, tutkimustuloksia suhteessa tavoitteisiin ja muutoin tutkielman myötä heränneitä ajatuksia.

Tutkielman työstämisen ollessa vihdoin lopussa haluaisin sanoa, että kaikki asiat on huomioitu täydellisesti ja lopputulos on sen mukainen. Kuitenkin on realistista todeta, että kyseessä on opinnäytetyö. Matkan varrella on tullut opittua asiasta jos toisestakin. Soile Veijola (2003, 16) toteaa luottamuksen tutkimustekniikkaan olevan sitä, että tutkija taitaa käyttämänsä metodin, aineiston ja teorian. Tutkielmani on ensimmäinen maisteritason opinnäytetyöni, niin hallitsemisen ja taitamisen taso poikkeaa tutkimusta työkseen tekevien osaamisesta. Opinnäytetyönä tutkimusprosessi on kuitenkin ollut valaiseva ja opettavainen ja toivon mukaan tutkielmasta on hyötyä sosiaalisen kuntoutuksen ymmärtämiseen tässä hetkessä. Tutkielma avasi myös tutkimustuloksia monelta kantilta ja osoitti sen, että nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden taustalla on monenlaisia ja eritasoilla olevia tekijöitä. Tutkielman avulla on helppo löytää jatkotutkimusaiheita.

Koko tutkimusprosessia tarkastellessa haastavimmiksi vaiheiksi koin aiheen valinnan ja aineiston analysointiin liittyvät kysymykset. Aiheen valinta oli vaikea, sillä tiesin, että työläs matka odottaa. Aiheen olisi hyvä olla sellainen, joka jaksaa kiinnostaa pitkäänkin. Aiheen valinnan jälkeen seuraava haastavampi vaihe oli aineiston analyysi. Siinä haasteet tulivat siitä, että mietin, olenko pelkistänyt aineistoa riittävän pitkälle vai tulisiko pelkistämistä jatkaa edelleen. Ajattelen, että pelkistin aineistoa tutkimuksellisesti ihan hyvään vaiheeseen. Toisaalta tekijöitä jäi vielä niin paljon, että tulosluvussa eri tekijöihin ei ollut mahdollista syventyä erityisen syvästi. Uskon, että kuvat kuitenkin auttavat myös lukijaa hahmottamaan tutkimustulosten kokonaisuuden muodostumista.

Mikäli vielä joskus pääsen tekemään tutkielmaa tai tutkimusta, haluaisin varata sen tekemiseen enemmän aikaa. Monet asiat ovat niin kovin kiinnostavia ja kokonaiskuvan

esittäminen voisi olla tällöin laajempi ja moninaisempi. Haluaisin vielä tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin tarkastella tutkittavaa ilmiötä. Asiakkuuteen valikoitumista olisi mielenkiintoista tarkastella erilaisen aineiston avulla ja myös eri kohderyhmältä kerätyllä aineistolla. Olisi myös mielenkiintoista yhdistää samaan tutkimukseen niin ammattilaisten kuin nuorten aikuisten omia näkemyksiä ja vertailla niitä. Myös paikallisuuden liittäminen tutkimukseen olisi mielenkiintoista.

Neljännessä luvussa esittelin ne tekijät, jotka aineiston perusteella vaikuttavat nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden alkamiseen edistävästi tai poissulkevasti. Erilaisia tekijöitä on paljon ja jokaisen yksittäisen tekijän merkitykseen voisi perehtyä syvällisesti. Tässä tutkielmassa niin syvälinen perehtyminen ei ole mahdollista. Jäinkin pohtimaan, että avatessani jotakin tekijää, tarkastelin sitä jostakin näkökulmasta monien muiden mahdollisten näkökulmien jäädessä sivuun. Jatkossa olisi mielenkiintoista perehtyä joihinkin tekijöihin syvällisemmin, jotta yksittäisen tekijän merkityksestä saisi rikkaamman kuvan.

Sosiaalista kuntoutusta kehittäessä näen tärkeäksi yhdistää sosiaalityön tiedon ja osaamisen lisäksi mukaan myös muiden alojen tietoutta. Ainakin nuoriso-, mielenterveys- ja päihdetutkimuksen anti voisi laajentaa sosiaalisen kuntoutuksen osaamista. Myös palvelujenkäyttäjiltä ja tarvitsijoilta saadaan kehittämistä varten tärkeää tietoa. Nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen keskusteluissa näen yhtymäkohtia nuorten polarisaatiokeskusteluun. Myös polarisaation ja sosiaalisen kuntoutuksen yhteyttä voisi tarkastella tulevissa tutkimuksissa jollakin tasolla.

Tutkielman teon aikana ymmärryksen sosiaalisesta kuntoutuksesta on laajentunut. Aluksi pidin sitä aika selkeärajaisena ja tietynlaisena palveluna, mutta työn edetessä opin näkemään sosiaalisen kuntoutuksen monenlaisen sisällöllisen ja käsitteellisen ymmärryksen. Tulin myös siihen tulokseen, että mitään erityisen tarkasti määriteltyä sosiaalisen kuntoutuksen ”tyyppipalvelua” ei ole syytä olla. Sosiaalista kuntoutusta tarvitaan monenlaisissa haasteissa ja siksi kovin rajattu sosiaalisen kuntoutuksen toteutus ei ole toivottavaa: liian rajattuna palveluna sosiaalinen kuntoutus ei pystyisi huomioimaan yksilöiden ja heidän haasteidensa ja kuntoutustarpeidensa moninaisuutta saatikka vastaamaan niihin.

Tutkielmaa tehdessäni jäin pohtimaan sitä, että monet palvelut voidaan määrittää sosiaalisiksi kuntoutukseksi. Kuitenkaan ei liene täysin selvää, että sosiaalinen kuntoutus lähtee ensisijaisesti liikkeelle sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan tekemästä sosiaalisen kuntoutuksen päätöksestä. Käsitykseni on, että ennemminkin nuori aikuinen saattaa saada jotain palvelua, joka sitten tulkitaan sosiaalisiksi kuntoutukseksi. Mikäli tilanne todella on näin, on huomioita, että sosiaalityön asiantuntemusta ei välttämättä käytetä aina arvioitaessa nuoren aikuisen tarvetta sosiaaliselle kuntoutukselle. Silloin, kun sosiaalinen kuntoutus nähdään kaikessa toiminnassa ja kuntoutuksessa jo itsessään läsnäolevana ja sen ajatellaan tapahtuvan muiden toimintojen ohessa, jää sosiaalisen osuus mielestäni liian vähälle huomiolle. Sosiaalisen kuntoutuksen on hyvä vahvistaa paikkaansa tulevaisuudessa. Diagnoosikeskeisyydestä olisi hyvä päästä irtautumaan. Sosiaalinen kuntoutus ja sen sidonnaisuudet nuoren aikuisen toimeentuloon kaipaavat vielä kehittämistä, jotta sen avulla voitaisiin tavoittaa sitä tarvitsevat. Tällä hetkellä osa tarvitsijoista jää sosiaalisen kuntoutuksen ulkopuolelle, koska heidän haasteitaan ei välttämättä hyväksytä sosiaaliseen kuntoutukseen soveltuviksi (esimerkiksi päihteiden käyttöön liittyvät haasteet), heillä ei ole diagnoosia ja heidän toimintakykynsä ei mahdollista osallistumista. Yksi haaste on myös nuorten tavoittamattomuus. Ongelmallinen on myös se, mikäli sosiaalista kuntoutusta myönnetään jollakin toisella nimikkeellä, joka on sidoksissa taloudelliseen toimeentuloon niin, että se ei huomioi nuoren aikuisen sen hetkistä toimintakykyä ja toimintakykyyn liittyvää vaihtelua. Mahdolliset taloudelliset sanktiot toimivat vaikeissa tilanteissa vain lisähaasteina.

Tutkielman tavoitteena oli saada vastaus siihen, miksi asiakkuus jonkun nuoren aikuisen kohdalla alkaa ja toisen kohdalla taas ei. Aineisto vastasi tutkimusongelmaan tarkastellen asiaa yleisellä tasolla. Täysin yksilökohtaiseen tarkasteluun tällä aineistolla ei päässyt. Kuitenkin tämän tutkielman tuottamat tulokset antavat hyvän lähtökohdan jatkopohdiskeluille. Tulokset myös osoittavat, kuinka moninaisesta asiasta on kyse. Huomionarvoisaa on, että tämän tutkielman tulokset syntyivät työntekijöiden näkemyksistä. Olisi kiinnostavaa tietää, olisiko tutkimustulokset olleet erilaiset, mikäli aineisto olisi kerätty nuorilta? Uskon, että sekä nuorilta että työntekijöiltä kerätty aineisto olisi reliabiliteetiltään vahvempi. Validiteetiltään tutkielma oli toimiva, mutta jäi yleiselle tasolle. Validiteetti olisi ollut vahvempi, mikäli aineisto olisi kerätty suoraan

tähän tutkielmaan ja aineistolta olisi edellytetty sitä, että nuorilla aikuisilla olisi varmuudella sosiaalisen kuntoutuksen päätös. Ajattelen, että käyttämäni aineisto osoittaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen laajuutta ja käsitteellistä keskeneräisyyttä. Ei ole väärin tutkia asiaa näinkään, mutta sosiaalisen kuntoutuksen päätöstä edellytettäessä aineisto olisi rajautunut eri tavalla ja kohdentunut vahvemmin sellaisen sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalisen rajan ylittymiseen, jossa taustalla on sosiaalisen kuntoutuksen päätös. Tässä tutkielmassa olen ollut paikoin tulkintani varassa suhteessa asiakkuuden alkamiseen. Tulkintani perustana olen käyttänyt sitä, että nuoren aikuisen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuden voidaan nähdä alkaneen, mikäli hänellä on toistuvia tuki- ja ohjaussuhdeluonteisia tapaamisia sosiaalista kuntoutusta tarjoavan toimijan kanssa. Lisäksi olen olettanut, että mikäli nuori aikuinen käy jossakin ryhmämuotoisessa palvelussa, on taustalla myönteinen päätös sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta.

Tutkielman tuloksia voi yleistää sen verran, että nuorten aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen institutionaalisen rajan ylittymiseen vaikuttaa monenlaisia tekijöitä. Valtakunnallisella tasolla myös yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset koskevat kaikkia sosiaalisen kuntoutuksen toimijoita. Kuitenkin sosiaalisen kuntoutuksen paikalliset järjestämistavat ja palvelut voivat vaihdella ja näin tämän tutkielman tulokset voivat poiketa toisella alueella kerätyn aineiston antamista tuloksista.

Lähteet

- Aaltio, Iiris & Puusa, Anu 2020: Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. Helsinki, 177–188.
- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti 2017: Hyvinvointipalvelut ja nuoret aikuiset – Ohjausta monimutkaistuneissa siirtymissä. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.): Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, numero 198. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 7–24.
- Adams, Robert 2003: Social work and empowerment. 3. painos. 1. painos 1990. Palgrave Macmillan. New York.
<http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/47318/1/15.Robert%20Adams.pdf>. Viitattu 8.4.2021.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Tuusa, Matti 2015: Sosiaalinen kuntoutus nuorten osallisuuden vahvistajana. *Kuntoutus* 38 (1), 35–41.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Kesä, Mikko & Lehikoinen, Tuula & Pitkänen, Sari & Ylikojola, Pekka 2017: Osatyökykyisistä osaavaa työvoimaa. Osatyökykyisten työvoiman kysyntä ja sen kehittämistä koskeva tutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 42/2017. Työ- ja elinkeinoministeriö. Helsinki.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160229/TEMjul_42_2017_verkkajulkaisu.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 8.4.2021.
- Anttila, Niina 2019: Jaettu toimijuus moniammatillisessa yhteistyössä. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63781/Gradu%20Niina%20Anttila.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 8.4.2021.
- Beck, Ulrich 2000: The brave new world of work. Polity press. Cambridge.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002: Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences. Sage. Lontoo. ProQuest.
<https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland-ebooks/reader.action?docID=254692>. Viitattu 10.4.2021.
- Beck, Ulrich 2016: Varieties of second modernity and the cosmopolitan vision. *Theory, culture & society*, 33 (7–8), 257270. Sage Journals. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/0263276416671585>. Viitattu 10.4.2021.
- Berg, Noora 2017: Accumulation of disadvantage from adolescence to midlife : A 26-year follow-up study of 16-year old adolescents. *Dissertationes scholae doctoralis ad sanitatem investigandam universitatis Helsinkiensis* 8/2017. University of Helsinki. Helsinki.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/172710/accumula.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 8.4.2021.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3 (2), 77–101. Taylor & Francis online.
<https://www-tandfonline-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1191/1478088706qp063oa?needAccess=true>. Viitattu 8.4.2021.
- Eriksson, Susan 2011: Sikiöaikainen alkoholi-altistus, moraali ja muuntuva asiantuntijuus. Haastattelututkimus alkoholin vaurioittaminen lasten palvelujärjestelmästä. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 5. Kehitysvammaliitto. Helsinki.

- Eriksson, Susan 2017: Palvelujärjestelmän ammattilaisten käsitykset oppimisvaikeuksista ja erityisen tuen tarpeesta nuorten siirtymävaiheissa koulutuksesta työelämään. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.): Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, numero 198. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 79–102.
- Eräranta, Kirsi & Autio, Minna 2008: Johdanto: polarisaatio käsitteenä ja empiirisesti koeteltuna tutkimusteeseinä. Teoksessa Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.): Polarisoituva nuoruus? Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisoasiainneuvottelukunta: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki, 8–16.
- Eräsaari, Leena 2009: New Public Management kaupungin hallinnossa. Teoksessa Heikkinen, Timo & Mattila, Hanna (toim.): Minne menet kaupunki? Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 73. Teknillinen korkeakoulu. Helsinki. <http://lib.tkk.fi/Reports/2009/isbn9789512299850.pdf#page=21>. Viitattu 10.4.2021.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2005: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7. painos. 1. painos 1998. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, Jari 2015: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. 1. painos 2001. PS-kustannus. Jyväskylä, 185–206.
- Goldkuhl, Göran 2012: Pragmatism vs interpretivism in qualitative information systems research. *European Journal of Information Systems* 21 (2), 135–146. ProQuest. <https://www-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/docview/926222147/fulltextPDF/DBB2E3E6648446DDPQ/1?accountid=11989>. Viitattu 10.4.2021.
- Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. SKS. Helsinki.
- Haapakoski, Kaisa 2018: Vapaus ja sosiaalisuus – sosiaalisen kuntoutuksen arvostukset. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 82–97.
- Haimi, Tea & Kahilainen, Jaana 2012: Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen historiaa Suomessa. *Kuntoutus* 35 (4), 41–46.
- Halonen, Milla 2020: Sosiaalisen kuntoutuksen työntekijöiden kategorisointeja nuorten osallisuuden mahdollisuuksista. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64393/Halonen_Milla.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 8.4.2021.
- Harkko, Jaakko & Lehikoinen, Tuula & Lehto, Sarita & Ala-Kauhaluoma, Mika 2016: Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/170035/Tutkimuksia144.pdf?sequence=4&isAllowed=y>. Viitattu 8.4.2021.
- Hauhia, Susanna 2016: Valmennuspajat Mahis ja Tärppi. Osallisuuden tukemista sosiaalisissa ja teknologisissa ympäristöissä. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62719/Hauhia.Susanna.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 10.4.2021.

- Hilli, Petri & Ståhl, Timo & Merikukka, Marko & Ristikari, Tiina 2017: Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskemasta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82 (6), 663–675. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135714/YP1706_Hilliyym.pdf?sequence=2. Viitattu 10.4.2021.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hinkka, Terhi & Koivisto, Juha & Haverinen, Riitta 2006: Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. *Stakesin raportteja* 12/2006. Helsinki. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77938/R12-2006-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 10.4.2021.
- Hokkanen, Liisa 2013: Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. Tampere, 55–86.
- Hollander, Jocelyn A. 2004: The social contexts of focus groups. *Journal of contemporary ethnography*, 33 (5), 602–637. Sage Journals. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/0891241604266988>. Viitattu 10.4.2021.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.) 2007: *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Gummerus Kirjapaino Oy. Helsinki.
- Hänninen, Sakari 2007: Johdanto. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.): *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Gummerus Kirjapaino Oy. Helsinki, 5–22.
- Immonen, Tuula & Kiikkala, Irma 2007: Sopimaton systeemiin. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.): *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Gummerus Kirjapaino Oy. Helsinki, 55–85.
- Jolanki, Outi & Karhunen, Sanna 2019: Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. 1. painos 2010. Vastapaino. Tampere, 9–38.
- Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.): *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Vastapaino. Tampere, 48–81.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. *Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Vastapaino. Tampere.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020a: Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy. Helsinki, 9–20.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020b: Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy. Helsinki, 173–176.
- Juvonen, Tarja 2013: Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. Tampere, 327–356.
- Juvonen, Tarja 2015: *Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja. Nuorisotutkimusseura. Helsinki.

- https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/sosiaalisesti_kontroloitu.pdf. Viitattu 29.3.2021.
- Järveläinen, Nina & Vainio, Kirsi 2020: "Eihän semmosta ihmistä olekaan, jossa ei niitä vahvuuksia ole" – Nuorten toimijuuden muotoutuminen sosiaalisessa kuntoutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64553/Jarvelainen.Nina%3b%20Vainio.Kirsi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 12.4.2021.
- Järvikoski, Aila 2014: Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70263/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 12.4.2021.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2011: Kuntoutuksen perusteet. WSOYpro Oy. Helsinki. 5. uudistettu painos. 1. painos 2004.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2018: Sosiaalinen monialaisessa kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 192–214.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku 2008: Koulutus, polarisaatio ja tasa-arvo: hyvä- ja huono-osaistuminen perus- ja keskiasteen koulutuksessa. Teoksessa Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.): Polarisoituva nuoruus? Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisoasiainneuvottelukunta: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki, 140–149.
- Kananoja, Aulikki 2012: Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta. Kuntoutus 35 (4), 35–40.
- Kannasoja, Sirpa 2013: Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 484. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42447/1/978-951-39-5459-8_vaitos23112013.pdf. Viitattu 18.12.2020.
- Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka 1999: Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY. Juva.
- Karjalainen, Vappu 2012: Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta – mutta miten? Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. 7. painos. 1. painos 2004 Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskuksen julkaisemana. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere, 11–26.
- Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Lähteenmaa, Jaana 2017: Kokevatko nuoret saavansa tarvitsemiansa sosiaali- ja terveyspalveluita? Tuloksia väestötutkimuksista. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.): Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, numero 198. Nuorisotutkimusseura. Helsinki.
- Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika 2014: Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (1), 38-54. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114814/kataja.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 10.4.2021.
- Kataja, Kati & Lahtela, Pilvikki & Romakkaniemi, Marjo 2020: Dimensions of social rehabilitation: A qualitative interpretive meta-synthesis. Journal of Social Work 0 (0), 1–21.

- <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114814/kataja.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 23.3.2021.
- Kelloniemi, Sari 2016: Sosiaalinen kuntoutus sosiaalityön käytäntönä. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62715/Kelloniemi.Sari.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 12.4.2021.
- Kiviniemi, Kari 2018: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. uudistettu ja täydennetty painos. 1. painos 2001. PS-kustannus. Jyväskylä, 62–74.
- Kokko, Riitta-Liisa & Veistilä, Minna 2016: Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki, 220–230.
- Kuusi, Eino 1931: Sosiaalipolitiikan käsite, sen tarkoitus, olemus ja vaikuttimet. Teoksessa Eräsaari, Risto & Rahkonen, Keijo 1975 (toim.): Työväenkysymyksestä sosiaalipolitiikkaan: Yrjö-Koskisesta Heikki Warikseen. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki.
- Kuussaari, Kristiina 2006: Näkemysten kirjo, sirpaloitunut tieto. Terveystieteiden, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden käsityksiä huumeiden käyttäjien hoitopalvelujärjestelmästä. Stakesin tutkimuksia 155. Helsinki.
- Lammasaari, Susanna 2020: Rinnalla kulkijoita erityisiin elämäntilanteisiin ja merkityksellisiin kohtaamisiin. Nuorten erityisen tuen tarpeet Lapissa nuorten parissa työskentelevien sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten kertomana. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64172/Susanna%20Lammasaari_Pro%20gradu%20-tutkielma_25.3.2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 10.4.2021.
- Lindh, Jari & Hautala, Sanna & Romakkaniemi, Marjo 2018: Sosiaalityön asiantuntijuus heikoimmassa asemassa olevien kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Unipress. Riika, 39–65.
- Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa 2018b: Johdatus sosiaaliseen kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 7–15.
- Lämsä, Riikka & Santalahti, Päivi & Haravuori, Henna & Pentinmikko, Ada & Tuulio-Henriksson, Annamari & Huurre, Taina & Marttunen, Mauri 2015: Neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten hoito- ja kuntoutuspolut Suomessa. Työpapereita 78/2015. Kela. Helsinki. https://www.kela.fi/documents/10180/751941/L%C3%A4ms%C3%A4_ym+Työpapereita78.pdf/8c842b4d-915e-4b57-9e16-18c601966a50. Viitattu 10.4.2021.
- Metteri, Anna 2004: Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka 2015: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. 1. painos 2001. PS-kustannus. Jyväskylä, 52–73.

- Myrskylä, Pekka 2012: Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Elinkeinoelämän valtuuskunta. Analyysi 19. Helsinki. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>. Viitattu 5.4.2021.
- Mäkelä, Susanna & Rinne, Kari 2018: Neuropsykiatriset erityisvaikeudet Soitessa. LAPE/Nepsy2 -hanke. Loppuraportti. https://soite.fi/media/Loppuraportti_NEPSY2.pdf/format-pdf. Viitattu 9.4.2021.
- Mäntyranta, Taina ja Kaila Minna 2008: Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. Duodecim 124 (13), 1507–1513. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo97349.pdf>. Viitattu 27.2.2021.
- Mäntysaari, Mikko 2006: Syrjiikö sosiaalityö? Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.): Vääryyskirja. Kelan tutkimusosasto. Helsinki, 115–134.
- Niemelä, Pauli 2011: Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa Pehkonen, Anni & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Bookwell. Juva, 13–46.
- Niemi, Heli 2012: Lapin nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2015. Lapin ELY-keskus. Rovaniemi. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/86254/Elinvoimaa_alueelle_11_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 26.2.2021.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E. & Moules, N. J. 2017. Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. International journal of qualitative methods, 16 (1), 1-13. Sage Journals. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1609406917733847>. Viitattu 22.2.2021.
- Nuorvala, Yrjö & Halmeaho, Matti & Huhtanen, Petri 2007: Verukkeiden verkossa. Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.): Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Gummerus Kirjapaino Oy. Helsinki, 116–156.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo, Matthies, Aila-Leena 2013: Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehtoja sosiaali ja työvoimapalveluissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 113–145.
- Palola, Elina 2012: Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa. Kuntoutus 35 (4), 30–34.
- Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu 2012: Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmin. Yhteiskuntapolitiikka 77 (3), 310–315.
- Pentimäki, Sari 2016: Arjessa mukana, tulevaisuudessa tukena. Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä toimeentulotukiudistuksen merkityksestä nuorten aikuisten sosiaalityölle. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 2003a: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi, 53–68.
- Pohjola, Anneli 2003b: Eettinen kestävyys. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi, 127–131.
- Pohjola, Anneli 2014: Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Johdanto. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. UNIpress. Helsinki, 16-36.
- Pohjolainen, Auli 2019: Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa. JYU Dissertations 51. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/60843/Pohjolainen_Auli_screen.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 12.4.2021.

- Pietilä, Ilkka 2019: Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineisto erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. 1. painos 2010. Vastapaino. Tampere, 212–241.
- Pietiläinen, Rauno & Rätty, Rauni 2017: Lappilaisen nuoren tulevaisuutta tukemassa: SOKU-hankkeessa tehtyä, koettua ja uusia visioita. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 1/2017. Rovaniemi. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/122735/B%201%202017%20Rat%20Pietilainen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 18.12.2020.
- Piirainen, Keijo & Linnakangas, Ritva & Suikkanen, Asko 2018: Palkkatyötavoitteista sosiaaliseen kuntoutukseen – tehostetun tuen keinoin yksilöllisiin muutoksiin? Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 98–124.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020: Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. Helsinki, 75–85.
- Puusa, Anu 2020: Näkökulmia laadullisen aineiston analyysiin. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. Helsinki, 145–156.
- Pösö, Tarja 2010: Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus* 18 (4), 324–336.
- Raivio, Helka 2018: Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena – toivon ja muutoksen näkökulma. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari (toim.): Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Diak työelämä 13. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki, 97–117. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 26.3.
- Romakkaniemi, Marjo & Lindh, Jari & Laitinen Merja 2017: Nuorten aikuisten sosiaalinen osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 147. Kela. Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232086/Tutkimuksia147.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 18.12.2020.
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2011: Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro. Helsinki.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2019: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. 1. painos 2010. Vastapaino. Tampere, 9–38.
- Silverman, David 2001: Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction. 2. uudistettu painos. 1. painos 1993. Sage Publications. Lontoo.
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2017: Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. PunaMusta Oy.
- Strömberg-Jakka, Minna 2012: Miksi sossu ei tee mitään? Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.): Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. PS-Kustannus. Jyväskylä, 140–172.
- Sulkunen, Pekka 2003: Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia. 2.–3. painos. WSOY. Juva.
- Suurpää, Leena 2009 (toim.): Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 27.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf>.

Viitattu 22.2.2021.

- Tuomela, Raimo & Mäkelä, Pekka 2011: Sosiaalinen toiminta. Teoksessa Kotiranta, Tuija & Niemi, Petteri & Haaki, Raili (toim.): Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus. Helsinki, 87–112. Ellibslibrary. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789524957236>. Viitattu 23.12.2020.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu painos. 1. painos 2002. Tammi. Helsinki.
- Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika 2014: Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 42. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70320/URN_ISBN_978-952-00-3545-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 10.12.2020.
- Urponen, Kyösti 2003: Sosiaalityön etiikan teoreettiset taustat. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi, 71–86.
- Vaarla, Suvi 2011: Johdanto. Alkoholialtistuksen vaikutukset lapsen elämään. Teoksessa Vaarla, Suvi (toim.): Alkoholien vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Kehitysvammaliitto. Helsinki, 7–24.
- Valtonen, Anu & Viitanen, Meiju 2020: Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodina. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. Helsinki, 118–130.
- Veijola, Soile 2003: Akateeminen luottamus. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi, 13–22.
- Vilkkumaa, Ilpo 2012: Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. 7. painos. 1. painos 2004 Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskuksen julkaisemana. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere, 27–40.
- Väisänen, Raija 2018: Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja kehitysvaiheet. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 19–38.
- Wilkinson Sue 1998: Focus groups in health research. Exploring the meanings of health and illness. *Journal of health psychology* 3 (3), 329–348. Sage Journals. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/135910539800300304>. Viitattu 12.12.2020.
- Williams, Malcolm 2000: Interpretivism and generalisation. *Sociology*, 34 (2), 209–224. Sage Journals. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/S0038038500000146>. Viitattu 10.12.2020.

Lait:

- HL Hallintolaki (6.6.2003/434).
- InvalidihuoltoL Invalidihuoltolaki (30.12.1946/907).
- Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (30.12.2014/1369).
- VammaispalveluL Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4.1987/380).

LSL	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621). Lastensuojelulaki (13.4.2007/417). Oppivelvollisuuslaki (30.12.2020/1214).
PL	Perustuslaki (11.6.1999/731).
SHL	Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301).

Virallislähteet:

- Committee on Economic, Social and Cultural Rights 2000: CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12), E/C.12/2000/4. <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>. Viitattu 20.03.2021.
- Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017. Julkaisuja 2017:5. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaali_huoltolain%20soveltamisopas.pdf. Viitattu 20.3.2021.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009: Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Viitattu 16.6.2019.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf. Viitattu 29.3.2021.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2019: Työ- ja elinkeinoministeriön näkemys Suomen työmarkkinoista. Työmarkkinoiden nykytila, kehitysnäkymät ja tavoitetila. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 4/2019. Työ- ja elinkeinoministeriö. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161398/TEM_4_2019_TEM_n%c3%a4kemys_Suomen_ty%c3%b6markkinoista.pdf?sequence=9&isAllowed=y. Viitattu 20.3.2021.